

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

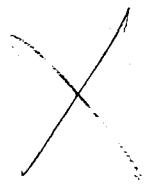
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aarskrift

for

Sønderborg Statsskole

1930

Statens pædagogiske Studiesamling

København 1930

Aarsskrift
for
Sønderborg Statsskole
1930

A. Hjemstavnskildringer
B. Meddelelser om Skoleaaret 1929/30

MCMXXX
J. D. Nønkens Bogtrykkeri
Sønderborg

Med Udgangen af dette Skoleaar har Sønderborg Statsskole gennemlevet sit første Tiaar. Selv om ti Aar er et meget lille Tidsrum i en Skoles Tilværelse — andre danske Statsskoler kan jo tælle deres Aar i Hundreder — saa vil dog den første tiaarige Periode have Interesse ved at give Varsel om Vækst og Trivsel i de kommende Tider; og her-til kommer de særlige Omstændigheder, under hvilke Sønderborg Statsskoles — ligesom de andre sønderjyske Sko-lers — Oprettelse fandt Sted.

Skolen blev oprettet i en dansk Befolkning, som i en lang Aarrække havde været afskaaret fra at give sine Børn dansk Undervisning — „dansk“ taget i Ordets mest omfat-tende Betydning — og saaledes bringe dem i Forbindelse med den Kultur; der alene kunde give dem fuld Tilfredsstillelse og alene kunde bringe alle Sjælelivets Evner til fuld Udfoldelse i dem. Der var den dybeste Trang til en dansk Skole. Denne nationale Baggrund for Skolens Oprettelse lagde en egen festlig Stemning over Arbejdet i de første Aar og gav det en Rigdom og en Skønhed, som gør den Tid uforglemmelig for os Lærere.

Eleverne var naturligvis dybest set ikke forskellige fra andre Børn, men havde dog et Særpræg, der dels stod i Forbindelse med den nationalt set utilfredsstillende tidligere Undervisning, dels hidrørte fra Krigstidens forskelligartede haarde Tryk. Dette Særpræg er nu forsvundet.

Fra tysk Side var der, før Skolen blev aabnet, sagt mig, at den sønderjyske Dialekt vilde volde Vanskelighed; Eleverne kunde bedre forstaa Tysk end vort fællesdanske Skrift- og Talesprog. Dette viste sig at være ganske urigtigt. Fra første Dag var der afgjort Kontakt mellem Elever og Lærere. Større var naturligvis Vanskelighederne for de enkelte Elever fra tysktalende Hjem; men ogsaa dette kom hurtigt i Lave, Børn har jo en forbavsende sproglig Tilpasningsevne. — Skønt Skolens Arbejde maa virke nedbrydende paa Dialekten, holder denne sig godt. Straks naar Timen slutter, slaar Eleverne over i den, store og smaa; og den benyttes lige saa meget af Købstadbørn som af Børn fra Landet, hvad der giver den betydelig forøget Livskraft. Fra Skolens Side indskærpes det Eleverne at bevare den Værdi, der ligger i Folkemaalene, et Udtryk for og en Side af det sønderjyske Særpræg, som nødig maa udviskes; og ogsaa mange Hjem har Forstaaelse heraf og arbejder for, at det bevares af det opvoksende Slægtled.

Vanskeligheder ud fra nationale Modsætninger, som der kunde være Grund til at nære nogen Frygt for, udeblev ganske. Der var i den tyske Overrealskoles Afviklingsklasser af og til spredte, svage Antydninger af Demonstration — en tyskfarvet Roset i Knaphullet e. l. — men da de forblev ganske upaaagtede, forsvandt de snart; og der udvistes saavel fra Elevernes som fra Hjemmenes Side en gennemført Loyalitet mod Skolen.

Elever fra Hjem med forskellig national Indstilling omgaas som gode Kammerater, ja tidt som Venner, og Børnene viser overfor hinandens nationale Standpunkt en saadan Forstaaelse og Respekt, at det maa vække Forundring og Beundring her i denne Landsdel, hvor de nationale Modsætninger tidligere var saa bitre. — Hvis de som voksne kan bevare dette Sindelag overfor hinanden, vil der her i Grænselandet være gjort en Begyndelse paa den „aandelige

Afrustning“, der er det eneste solide Grundlag for Virkeliggørelsen af Tanken om Krigens Afskaffelse, og som, hvis denne Tankegang kan trænge igennem mod Nord og mod Syd, vil være af uberegnelig Værdi for vort Forhold til vor sydlige Nabo.

Der er forøvrigt ingen Anledning til her at gaa nærmere ind paa Skolens Historie i disse ti Aar, idet jeg kan henvise til min Artikel „Den højere Skole i Sønderjylland efter Genforeningen“ i Sønderjysk Maanedsskrift 1. Aarg. S. 129 ff.

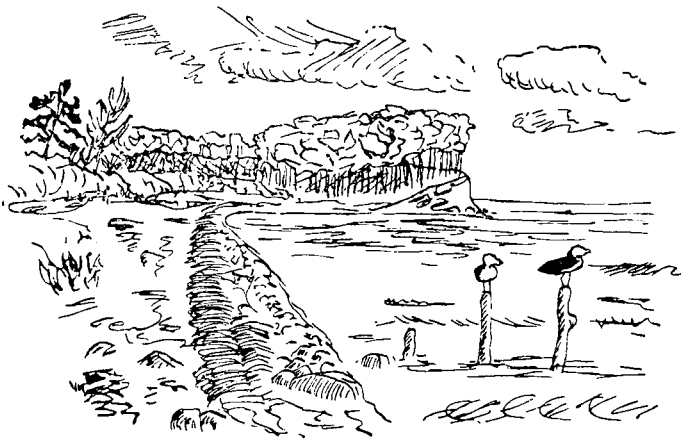
Der er intet væsentligt nyt at berette fra de sidste fem Aar, heller ikke i Statistiken er der nævneværdige Svingninger.

I Anledning af Tiaaret bringer Aarskriftet denne Gang nogle Skildringer fra Hjemstavnsens Natur og Historie. Vi retter en ærbødig Tak til Undervisningsministeriet, som ved en ekstraordinær Bevilling har gjort Trykningen mulig, til de to store Biblioteker i København og Landsbiblioteket i Aabenraa for Udlaan af gamle sønderjyske Aviser og til Rigsarkivet, som ved velvillige Oplysninger og Udlaan af Arkivsager har gjort Arbejdet muligt for Forfatterne af de historiske Afhandlinger. For de Billeder, der ledsager Afhandlingen om Fuglelivet, skylder vi vor tidligere Elev Student Leo Moesgaard Tak.

J. M. Hertz.

Hjemstavnskildringer.

1. Lektor Carl E. Andersen: Fuglelivet i Sønderborg og Omegn.
2. Lektor S. Sigtryggsson: Fra Sønderborg Slot i Christian II's Kongetid.
3. Lektor J. Randrup: Peter Hiort Lorenzen og Stændervalget 1841.

Fra Sydcoysten af Als. Tegning af Leo Moesgaard.

Fuglelivet i Sønderborg og Omegn

af Carl E. Andersen.

Ved Genforeningen fik Danmark Nordslesvig tilbage ikke alene som en national og folkelig Berigelse, men ogsaa som en ornithologisk. Det blev en „Genforening“ med dansk Fugleliv af Arter og Typer, der ved Tidernes Ugunst var blevne sjældne i det gamle Land, enkelte saa sjældne, at de næsten havde mistet Beføjelsen til at kunne kaldes danske. Ja, dansk Fugleliv er endogsaa blevet beriget med helt nye Arter og Typer, som i hvert Fald kun ganske undtagelsesvis før 1920 var kendte „Norden-Aa“. Det har derfor været mig en stor Tilfredsstillelse i de 10 Aar, jeg efter Genforeningen har haft min Gerning her i Sønderborg, at kunne stifte nærmere Bekendtskab med sønderjysk Fugleliv, og da ganske særlig med Fuglelivet indenfor mit egentlige Iagttagelsesomraade: Sønderborg og nærmere Omegn, specielt Øen Als. Om disse mine Iagttagelser er det, at disse Blade skal handle, og kun nu og da vil jeg medtage Iagttagelser fra andre sønderjyske Egne, der ikke er alt

for langt fjernet fra mit egentlige Jagttagesomraade. Men ikke alene, hvad jeg personlig har set og erfaret vedrørende den sønderjydske Fugleverden, vil jeg her meddele; mine Jagttagerer er gjorte lejlighedsvis paa Spadsereture og Cykleture i min Fritid og kan derfor mulig noget have Tilfældighedens Præg, dette vil jeg søge et udligne ved sammen med mine egne Jagttagerer ogsaa at indføje ornithologiske Oplysninger, som jeg med Paaskønnelse og Tak har modtaget fra andre, om Fuglelivet i disse Egne.

Det er ikke enskematisk Fremstilling eller Optælling af Arter og Navne og Findesteder, jeg her vil give, jeg vil søge at skildre de iagttagne Fugle, som jeg selv eller andre har truffet dem, og hvor de træffes under ens Færden i Naturen; det bliver en kredsvis Fremstilling ud fra Fuglenes naturlige Opholdssteder, og selv om de enkelte Arter jo ikke er bundet til ganske bestemte Opholdssteder, vil Fremstillingen dog kunne grupperes i fem Kredse omhandlende: ¹⁾ Fugle i Have, Hegn og Skov og Krat, ²⁾ paa Markerne og de tilgrænsende Enge, ³⁾ i Søer, Kær og Moser, ⁴⁾ ved Kysten, ⁵⁾ ved Hus og Hjem.

Der staar i Alssangen: „Af Østerhavets Vove en Ø sig hæver skønt, bekranset smukt med Skove, bevokset mildt med Grønt“, og et Blik paa Kortet vil bekræfte dette: Storskov og Smaaskove veksler med Haver og levende Hegn, som med deres stærkt blandede Vegetation danner Fugleskjul paa Fugleskjul, fortrinlige Opholdssteder for Fuglene, fra de store til de ganske smaa. Hvad der for den interesserede Jagttager vil være paafaldende, er den store Mængde af Rovfugle, Skovene huser. Kredsende hen over Trætoppene er de her et dagligdags Syn, Karakterfugle for disse Egne. Hyppigst træffes Musvaagen (*Buteo vulgaris typicus*), i de større Skove yngler 6—8 Par, ja, selv de mindre Bønderskove huser et eller flere. Næsten hvide Eksemplarer af Musvaager ses jævnligt i Efteraar og Vinter; et saadant blev i Vinteren 1927/28 bragt mig i afkræftet Stand med saaret Ving. Da den efter et Par Ugers Pleje atter var kommen til Kræfter, knuste den Ruden i sit Opholdsrum og fløj

Turteldue ved Reden i Madeskov, Als.
(Leo Moesgaard fot.)

Graagaasere i Birket Pøl, Als.
(Leo Moesgaard fot.)

Rugende Rørdrum, Birket Pøl, Als.
(Leo Moesgaard fot.)

Storkepar paa Reden, Tandslet, Als.
(Leo Moesgaard fot.)

til Skovs, hvor jeg Dagen efter saa den i dens sædvanlige Yndlingstræ i Sønderskoven ud mod Ladegaardsmarkerne; jeg kendte den paa en mørk Plet, den ellers helt hvide Fugl havde paa Ryggen, og paa dens endnu lidt hængende Vinge. Laaddenbenet Musvaage (*Buteo lagopus*) ses aarlig som Vintergæst fra November til Marts, den skal være fundet ynglende i Nørreskoven paa Als. — En Lyd, der ofte høres i Skovene her i Foraars- og Sommertiden, er et skingert tre Gange hurtigt gentaget: Kirk, Kirk, Kirk eller Kji —, Kji —, Kji eller Klik —, Klik —, Klik eller Kick—Kich—Kich; nu er disse Toner ikke altid saa lige en Sag at tyde, men det er sikkert, at det er Rovfugletoner, — om det saa er Duehøgens, Spurvehøgens, Taarnfalkens, Lærkefalkens eller mulig Vandrefalkens Skriger vanskeligere at afgøre, men ofte hører man disse Lyde i Skovene afvekslende eller ind mellem hverandre, thi med Undtagelse af Vandrefalken træffes de andre fire jævnligt som Ynglefugle. Duehøgen (*Astur palumbarius*) har en halv Snes Ynglesteder paa Als, og den samme Rede benyttes flere Aar i Træk, udbedres i April og kan tilsidst antage en anseelig Størrelse; først i Maj er Rugningen i Gang, den varer 37 Dage. Naar Ringduers og Skovskaders (mulig ogsaa Kragernes) Antal holdes indenfor en passende Begrænsning, skyldes dette hovedsagelig Duehøgen og er noget, man ikke maa glemme at notere paa dens Kreditside! Spurvehøgene (*Accipiter nisus*) er meget talrige som Ynglefugle; de aflægger ofte Besøg i Haverne til gavnlig Nedskæring af Spurve og Solsorter. Taarnfalken (*Falco tinnunculus*) ses hyppigt „musende“ paa flagrende Vinger hen over Marken; dens Rede findes i mange Skove og, særlig paa Sundevedsiden, ogsaa i enkelte Kirketaarne. I Sommeren 1920/21 ynglede et Par Taarnfalke i Taarnet af Bygningen paa Ringriderpladsen i Sønderborg; de udføjne Unger opholdt sig meget omkring Statsskolen og madedes af de gamle siddende paa Bygningens Solbænke. I Vinteren 1924/25 fangedes her i Byen flere af Kulde og Sult udmattede Taarnfalke. Lærkefalken (*Falco subbuteo*) er som Ynglefugl mere faatallig. Jeg har

set den ved Reden i Skelde Skov i 1927, samt et Par Gange i enkelte Skove paa Als i Yngletiden uden dog at kunne finde Reden. Vandrefalken (*Falco peregrinus*) skydes af og til under Foraarstrækket. Et Par saa jeg i Arnkil Fredskov i Sommeren 1926; Parret opholdt sig omkring den derværende Hejrekoloni, — om ynglende er uvist. I Maj Maaned 1927 iagttog jeg et mægtigt Træk af Hvepsevaager (*Pernis apivorus*), som drog hen over Sønderborg; der var sikkert ikke under 500 Stykker. I Sommeren 1923 skal Hvepsevaagen have ynglet i Nørreskoven paa Als, og 1922 ynglede et Par Hvepsevaager i Sønderskoven i en Rede, som Aaret før og efter blev benyttet af Musvaager. Længe havde jeg forgæves indenfor mit iagttagelsesomraade spejdet efter Ørne; først i Vinteren 1929 den 2. Januar nød jeg selvanden det stolte Syn af en ung Havørn (*Haliaëtus albicilla*), der kom flyvende over Vandet fra Skelde til Sønderskoven, og den 7. Januar saa jeg, rimeligvis den samme Fugl, i Sønderskoven. Noget bestemt om, hvorvidt Havørne har ynglet i Sønderborgs Omegn, har jeg ikke kunnet faa oplyst. I Sønderborg Statsskoles Samling findes et Havørneæg, der opgives at være fra Sandager, Flensborg Fjord. Paa Vesterhavsørne fandtes Havørne i tidligere Tid almindelig i Vinter-tiden; en enkelt Mand skal saaledes paa Øen Sylt i Løbet af en Aarrække, sidst i forrige Aarhundrede, have skudt 21 Havørne! Fiskeørn (*Pandion haliaëtus*) har jeg kun set en Gang i September 1929 ved Graasten; den opholdt sig i længere Tid der og slog ned efter Karperne i Søen. En gammel Mand har fortalt mig, at han sidst i 80erne saa en Ørn (efter Beskrivelsen en Fiskeørn) slaa ned paa en Fisk i Sandbjerg Sø. Fisken, rimeligvis en stor Gedde, var imidlertid Ørnen for stærk, og efter flere forgæves Forsøg paa at løfte den over Vandet og derefter paa at frigøre sig for Grebet i Fisken blev Ørnen draget ned under Vandet og druknede. Af Ugler er Natuglen (*Syrnium aluco*) en meget almindelig Ynglefugl, ligeledes Skovhornuglen (*Otus vulgaris*). I den strenge Vinter 1928/29 fandtes rundt paa Als

flere af Kulde og Sult omkomne Skovhornugler, saaledes 2 i Haver her i Byen. Ogsaa den lille Kirkeugle eller Minervasugle (*Athene noctua*), paa Als kaldet: „Stenogle“, yngler hyppigt i passende Lokalteter: hule Træer i Skovene, Stenkister, gamle Piletræer ved Gaardene og i Kirketaarne og Lader. Sjældent ses Sneuglen (*Nyctea nivea*); i Januar 1924 saa jeg dog et Eksemplar ved højlys Dag flyve lavt hen over Markerne forfulgt af Krager. Af Duerne er Ringduen (*Columba palumbus*) her som overalt i vort Land langt den hyppigste, dog, som før nævnt, holdt noget i Skak af Duehøgen, saa man vist ikke her, som mange andre Steder, kan tale om nogen egentlig Skovdueplage; men Ynglefugl er den i de allerfleste Skove og i mange større Haver. Det tidligste Tidspunkt, jeg har fundet ynglende Ringduer, var 3. April, og det seneste 18. November. Et næsten enestaaende Tilfælde af Bastardering mellem Ringdue og Tamdue er lykkedes her i Sønderborg. Hannen af Parret var en blaa Maanedsdue, Hunnen en Ringdue; der opdrættedes adskillige Unger, som i Udseende, Stemme og Væremaade havde Artstræk fra begge Forældrene; desværre døde de fleste Unger tidlig; kun en blev to Aar gammel og er efter sin Død havnet paa det verdensberømte Museum i Tring i England. Hulduen (*Columba oenas*) skal yngle i Nørreskoven paa Als; selv har jeg kun fundet den ynglende i Sottrupskov; den viser sig hvert Aar i Foraarstiden i smaa Flokke, men der mangler den passende Redesteder — hule Træer —, og det vilde være ønskeligt, om man ved Ophængning af Redekasser forsøgte at fastholde denne smukke Due som Ynglefugl i vore Skove. Hvad angaar den mindste af vore 3 vilde Duearter, Turtelduen (*Turtur auritus typicus*), har jeg selv kun en Gang hørt dens karakteristiske Kurren, nemlig i Juni 1927 i en lille Skov omkring Pulverbækken i Miang; nu er det imidlertid (jfr. Billedet) lykkedes at finde dens Rede med Æg i Madeskoven paa Als, den 10. Juni 1929, og dermed at fastslaa Turtelduen som Ynglefugl i Danmark. Nat-ravn (*Caprimulgus europæus*), paa Als kaldet „Nat-

sol“, ses af og til i yngre Kulturer i Skovene. Af Spætterne var Grønspætten (*Gecinus viridis*) tidligere, før 1920, ret almindelig ogsaa som Ynglefugl i de alsiske Skove, nu synes den helt forsvunden herfra; jeg har da aldrig paa disse Steder hverken set den eller hørt den. Derimod er stor Flagspætte (*Dendroscopus major*), der paa Sundeved kaldes: „Johan Lassen“, en — omend ret faatallig — Ynglefugl. I Vinteren 1929/30 saas den imidlertid i meget stort Antal overalt i Skove og Haver her paa Eggen; det var rimeligvis skandinaviske Fugle. Mellemlagspætten (*Dendroscopus medius*) saa jeg i Sønderskoven paa Als i September 1928, og en Sortspætte (*Picus martius*) skal have opholdt sig i Nørreskoven i Vinteren 1921/22. Gøgen (*Cuculus canorus*) høres aarlig i flere Skove, men kan dog ikke siges at være videre hyppig; i Juli 1926 saa jeg et Par gule Vipstjerter made en Gøgeunge, og engang iagttog jeg en Gøg forfulgt af Svaler, medens den fløj mellem to Smaaskove, muligvis antog Svalerne den for en Spurvehøg; stærkt trængt af disse kukkede Gøgen under Flugten kraftigt et Par Gange som for at konstatere sin Uskyldighed —! Vendehalsen (*Jynx torquilla*), der er ret sjælden, har jeg truffet to Gange her i Sønderborg, paa Efteraarstrækket i September 1922 og i min Have d. 27. April 1928, hvor den afsøgte Plænerne for Insekter, og samme Aar iagttog jeg den d. 8. Juli ved Reden i et gammelt Frugttræ i en Have ved Mommark. Skovskade (*Garrulus glandarius*) er en ret almindelig Ynglefugl i flere Skove, dog ses og høres den mest paa Træk i Efteraaret og Vinteren. En sine Steder yderst almindelig Fugl er Ska den (*Pica caudata*); i alle Smaaskove og i mange Hegn findes dens Reder, og omtrent hvert Hus og hver Gaard, der er omgivet af højere Træer, har sin Skaderede — til liden Gavn for Smaafuglenes Æg og Unger. Jeg vil her nævne, hvad der fra paalidelig Kilde er bleven mig meddelt, at Ellekragen (*Coracias garrula*) for sidste Gang i disse Egne ynglede i Stjerne Skov i Graasten 1846.

Af Kragefuglene er Ravnene (*Corvus corax*) Karakterfugl for Sønderborg og Omegn. Ejendommeligt er denne Fugls relative Hyppighed her i Sønderjylland, og den er som fredet Fugl i stadig Tiltagen. Antallet af ynglende Par har mere end tredoblet sig siden Genforeningen, saa der nu næppe, i hvert Fald paa Als, findes nogen Skov med højere Bepantning, uden at et eller flere Par ynglende Ravnene er bosat der. I 1927 regnede man, at der paa Als var 12 Par Ravnene, nu er Antallet sikkert over 20. I Vintertiden optræder Ravnene ofte i store Flokke; saaledes meldes der fra Graasten og Omegn om en Flok paa ca. 100 vel hovedsagelig yngre endnu ikke yngledygtige Fugle, som opholdt sig der i Vinteren 1928/29. Det største Antal Ravnene, jeg har iagttaget paa en Gang, var 29, der i Efteraaret 1928 fløj henover Sønderborg i Retning S. Ø. — N. V. Ravnene er vel nok den danske Fugl, der tidligst paa Aaret gør Forberedelser til at yngle. Det gamle Ravnepar i Sønderboskoven, der siden 1920 hvert Aar har haft sin Rede ca. 20 m til Vejs i Tvejen af et højt Asketræ, har oftest Reden færdig omkring den 15. Februar, og i den sidste Halvdel af April forlader Ungerne i Reglen Reden. — Interessant er det at betragte Ravnens Parringsflugt paa milde Dage i Februar Maaned. Let kendelige paa det store kraftige Næb og den kileformede Hale ses Parret, hvilende paa Vingerne, i store Kredse, som Rovfugle, at svæve hen over Skoven udstødende deres vidtom klingende Raa — Raa. I Februar 1930, en Dag med Solskin og stille, mildt Vejr, oplevede jeg at se et regulært Ravnepar. En aabentbart løs og ledig Ravnepar fløj med sit hyppigt gentagne Raa — Raa hen over Markerne Vest for Sønderboskoven; da lød et noget dybere klingende: Raa, Raa ud over Vandet, og fra Skelde-Kanten saa jeg en noget større Ravn — øjensynlig en Han — komme flyvende; den nærmede sig under de besynderligste Flyvemanevrer Hunnen, der nu havde sat sig i et Træ i Hegnet, lige løs mod den udkaarne styrede han, snart paa stive Vinger, snart kastende sig om fra Side til Side, ja, nogle Gange drejede den sig i Flugten endog

næsten helt om paa Ryggen, og stadig gentog han sit Raa — Raa —; nu for den som en Pil lige løs mod den siddende Hun, som om den vilde kaste den ned fra Træet, skød saa i sidste Øjeblik lige forbi den langt ud over Marken; men atter gentog Manøvren fra før sig een Gang, to Gange, tre Gange, da hævede Hunnen sig fra Træet og steg i Skrueflugt lige til Vejrs, og nu begyndte de karakteristiske Flyveøvelser af begge Fugle i stadig højere og videre Kredse, hvor den ene — Hannen — kastede sig fra Side til Side og saa om paa Ryggen flere Meter ned gennem Luften til den lavere flyvende Hun, medens de begge adskillige Gange udstødte et metallisk klingende Kløng — Kløng. Saa afbrødes pludselig Kredslugten, og i lige Flugtlinie fløj Ravnene, nu øjensynlig ganske enige, med høje Raa — Raa ind over Skoven.

Medens enkelte Ravnepar ved Reden er meget sky og straks stille fjerner sig, naar et Menneske nærmer sig denne, er dette ikke Tilfældet med det før omtalte gamle Ravnepar i Sønderskoven. Med hurtigt gentagne Raak — Raak — Raak flyver de gamle Fugle under Besøget ved Reden rundt om Redetræet, sætter sig paa Grene i Redens umiddelbare Nærhed, og harmfulde over Forstyrrelsen afriver de med Næbbet Kviste og Grene, som de lader falde ned over Fredsforstyrrelsen, saa det næsten kunde se ud, som om de vilde jage ham bort; denne Manøvre gentager de dog ogsaa i Træer længere borte fra den besøgende, saa Afrivningen og Nedkastningen af Grene og Kviste snarere er et Udtryk for stærkt Sindsoprør og magtesløs Harm. I denne Stemning opgyldede den ene Ravn engang flere Mus, medens den sad i et Træ i Nærheden af Reden. Jeg har dvælet saa forholdsvis udførligt ved denne interessante Fugl, fordi den er bleven saa sjælden i det øvrige Danmark, at den kan siges i 1920 at være bleven genforenet som Ynglefugl med dansk Fugleliv, forsvundet som den næsten var herfra — denne Odins Fugl og det gamle danske Ravnepanners Mærke.

En anden Karakterfugl ikke alene for Sønderborgegnen, men ogsaa for store Dele af Sønderjylland

er Sortkragen (*Corvus corone*), den sorte Udgave af den almindeligere og i det øvrige Danmark bedst kendte Graakrage (*Corvus cornix*). Sortkragen er den vesteuropæiske og østasiatiske Form, derimellem lever Graakragen, det vil sige fra Elben til Vestsibirien, og findes endvidere i Sydeuropa og flere Steder i det nordlige Afrika. Nordslesvig er Sortkragens Nordgrænse, her i Sortkragens nordligste Grænseomraade ses baade Sortkrager og Graakrager, i Sønderborg og Omegn er Forholdet omtrent som 1 til 5; vel at mærke er det kun saaledes i Sommerhalvaaret, i Vintertiden forrykker de nordfra kommende graa Trækkraager ganske Forholdet. Der findes i disse Egne mange Overgangsformer mellem begge Arter, Krydsninger af Sort- og Graakrage, snart er Typen mere sort, snart er den mere graa. I Sommeren 1925 var der saaledes en Kragerede i et Træ nær Sønderborg Slot; den ene af Parret var ren Sortkrage, den anden ren Graakrage; af de fire Unger, som Reden indeholdt, var to Mellemsformer, en rent sort og en rent graa. Meget hyppigt har jeg iagttaget, hvorledes Sort- og Graakrager i Vintertiden henter Muslinger ved Strandbredden og flyver med dem i Næbbet op over Markerne, hvor de fra betydelige Højder lader dem falde for at knuse dem mod Stene eller den frosne Jord og saaledes faa fat i Indholdet. Jeg saa engang et ganske morsomt Eksempel paa, om man vil, „indbyrdes Undervisning“ blandt disse kloge Fugle. En sandsynligvis yngre og uerfaren Krage, der ved Stranden havde hentet sig en Musling, lod for at faa den knust denne falde, men kun fra en ganske ringe Højde og derfor naturligvis uden Virkning; dette gentog den flere Gange, men stadig forgæves, Muslingen gik ikke i Stykker. En rimeligvis ældre, mere erfaren Krage, der sad paa Marken, havde imidlertid lagt Mærke til den yngre Fugls frugtesløse Forsøg; den lettede, fløj hen til den unge Krage, tog Muslingen op fra Jorden, fløj højt til Vejrs med den og lod den falde, saa den knustes, og overlod den til den unge med et hoverende: Kra! — Kra! Hvilket vel skulde betyde: „Saadan bærer en

fornuftig Krage sig ad"! Raagen (*Corvus frugeligus*) overvintrer hvert Aar i stort Antal. Paa Als forekommer dog mig bekendt ingen ynglende Raager, derimod findes i Skelde Skov en større Koloni paa 250—300 Reder, og der skydes aarlig 800—1100 unge Raager. I Augustenborg Slotspark findes et ret anseeligt Antal Alliker (*Corvus monedula*), som i Parkens gamle, hule Træer finder fortrinlige Ynglepladser. Den ²⁰/₁₀ 27 saa jeg et stort Træk af Alliker sikkert over 3000 Stykker flyvende S. Ø. — N. V. Almindelig Tornskade (*Lanius collyrio*), paa Als kaldet: „Stor Kvapskade“, er i de senere Aar i ret stærk Tilbagegang, men var efter ældre Folks Udsagn tidligere en hyppigt forekommende Fugl. I Sønderborgs nærmere Omegn har jeg i 1928 og 29 kun truffet to ynglende Par; for det ene Pars Vedkommende var det mig paafaldende, med hvor korte Mellemrum de gamle Fugle made deres Unger; jeg undersøgte da Forholdet nærmere og fandt, et Stykke fra Reden, i en Slaaenbusk paa dennes Torne ophængt Resterne af tre store Gulsurveunger — en regulær Stagterbutik! Den store graa Tornskade (*Lanius excubitor*) ses jævnlig som Vintergæst; et Eksemplar skudt i Ulkebøl i Efteraaret 1922 findes i Statskolens Samling. En ganske ung nylig udfløjet Fugl saa jeg i Sommeren 1924; den sad paa en Høstak i en Mark i Dybbøl. I mange af Skovene høres i Sommertiden Piro lens (*Oriolus galbula*) to- og tretonedes Fløjt. I visse Aar forekommer denne Fugl meget almindelig, atter i andre viser den sig mindre hyppigt, men egentlig sjælden er den aldrig. Jeg glemmer ikke det prægtige Syn, jeg engang saa ved Sandbjerg Slotshave, hvor 4 Pirohanner i deres skinnende, knaldgule og sorte Dragt jagede hverandre i et gammelt, vildt Æbletræ. Reden har jeg kun en Gang fundet i Ulkebøl Skov i Toppen af et 7—8 Meter højt Ahorntræ; jeg saa, hvorledes Hannen forjog alle større Fugle fra den Del af Skoven, hvor Reden var; selv forbiflyvende Maager og Krager jagede den i Flugten. En højnordisk Gæst, der sjældnere ses i disse Egne, er Sidensvandsen (*Ampelis garrulus*); under Krigen

bemærkedes den nogle Steder i 1914, og man sagde da, at den varslede en stor Krig; i Vinteren 1920/21 saas enkelte Smaaflokke paa Nordals. — For 5 å 6 Aar siden blev en Hærfugl (*Upopa epops*) skudt ved Nørreskoven, og omkring 1900 blev ligeledes en skudt i Nærheden af Sønderborg. Sangdrosselens (*Turdus musicus*) „klare Trille“ og Solsortens (*Turdus merula*) bløde Molakkorder høres fra det tidlige Foraar i alle Skove og større Haver, ja, helt inde mellem Byens Huse. Sangdrosselen kaldes paa Als „Graadrossel“, Solsorten „Selsort“ eller „Sortdrossel“. Vindrossel (*Turdus iliacus*) og Sjagger (*Turdus pilaris*) forekommer næsten aarlig i store Flokke i Efteraar og Foraar — undertiden overvintrer de. Misteldrossel (*Turdus viscivorus*) skal yngle i Naaletræplantagerne mod Vest, selv har jeg aldrig iagttaget den paa Als. En ret almindelig Ynglefugl i større Løvsкове er Spætmejsen (*Sitta europæa*), medens Musvitten (*Parus major*), paa Als kaldet: „Hølkuen“ o: Huekone, Blaamejsen (*Parus coeruleus*) og Graamejsen (*Parus palustris*) hele Aaret er overordentlig hyppige og yngler, hvor der blot er nogenlunde gunstige Lokalteter. Et mærkeligt skarpt Foderinstinkt viste en Musvithan, der havde Unger i en Redekasse i min Have; ved et Ulykkestilfælde var Hunnen omkommen, og Hannen, der nu havde hele Forsørgerpligten, forstod at hjælpe sig og skaffe Føde til Ungerne ved at flyve ind ad et aabentstaaende Vindue i Huset, derpaa gennem to Stuer ind i en tredje og fra Dybet af en Stenkrukke hente Melorme, som jeg havde gemt der til Foder for Burfugle. Et Blaamejsepar iagttog jeg i længere Tid under Fodringen af deres Unger i Reden i min Have; hvert 3. Minut bragte begge de to gamle Insekter og Larver til Ungerne; i Dagens Løb blev et meget anseligt Antal af Havens Fjender paa denne Maade uddryddede. — Sortmejse (*Parus ater*) og Topmejse (*Parus cristatus*) hører mere til i Naaleskovene mod Vest, og jeg har kun iagttaget Sortmejsen faa Gange og aldrig Topmejsen, der dog ikke skal være saa sjælden i Eggen om Nordborg. Derimod er Halemejsen (*Acridula cau-*

data), paa Als kaldet „Uldfugl“, i enkelte Aar ikke særlig sjælden; dens meget kunstfærdige Rede har jeg fundet et Par Gange. Fuglekongen (*Regulus cristatus*) er meget almindelig udbredt, medens jeg kun en enkelt Gang i Sommertiden har hørt den rødtoppede Fuglekonge (*Regulus ignicapillus*) paa Als i en yngre Naaetræplantning. Træpikkeren (*Certhia familiaris*) ses hist og her og er sikkert Ynglefugl.

Men det, der i Sommertiden gør Opholdet i vore Skove saa tiltrækkende, er dog Sylviernes, Skovenes egentlige Mestersangeres, mangetonede Sange. Der er Munkens (*Sylvia atricapilla*) stærke Fløjtetoner, Havesangerens (*Sylvia hortensis*) dybe, rislende Sang, Gærdesangerens (*Sylvia curruca*) stille Kvidren og melodiske Slutningsakkorder og Tornsangerens (*Sylvia cinerea*) afvekslende fløjtende Melodier, som den foredrager fra Toppen af en Busk, eller medens den stiger lidt op i Luften for at dale ned paa samme Sted. Tornsangeren kaldes paa Als „lille Kvapskade“ eller „Kæpskade“ og synes mig at være hyppigst forekommende af de nævnte fire Sylvier, der dog alle er meget almindelige Ynglefugle. En femte, sjældnere Sylvie er Høgesangeren (*Sylvia nisoria*); dens Rede har jeg en Gang i Juni 1925 fundet i en Slaaenbusk i Skovbrynet af en lille Bondeskov paa Als. En sjette Sanger er Gulbugen (*Hypolais icterina*), paa Als: „Gulisken“. Dens Sang svarer ganske godt til Fuglens græske Navn: *Hypolais*, idet Sangen blandt en Mangfoldighed af andre Touer har et stadigt tilbagevendende: Hy — po — la — is, hurtigt gentaget. Mærkelig nok har denne Fugl været ret sjælden paa Als i Aarene fra 1920 indtil Sommeren 1929; da optraadte den pludselig i meget stort Antal ynglende i Skove og Haver over hele Als. Hyppig er Løvsangeren (*Phylloscopus trochilus*), paa Als meget passende kaldet „lille Bogfinke“, da dens Sang en Del minder om Bogfinkens, kun er Slutningsstrofen hos Løvsangeren dalende, medens den hos Bogfinken er stigende, dalende. Ogsaa grøn Løvsanger (*Phylloscopus sibilatrix*) forekommer i hvert Fald ret hyppig i

større Løvsbove, hvor dens ejendommelige Sang, der minder om en paa et Bord snurrende og faldende Mønt almindelig høres i Sommertiden. En anden for Skovene her karakteristisk Fuglestemme er Gransangerens (*Phylloscopus rufus*) Zilp, Zalp, Zilp, Zilp, Zalp. Denne Fugl forekommer overordentlig almindelig i alle Skovene paa Als og Sundevedsiden. I Skovenes Udkanter eller paa mere aabne Pladser i Skovene høres jævnligt Træpiperens (*Anthus arboris*) Sang, der har en Del Lighed med Kanarifuglens; sin Sang foredrager den dels højt til Tops paa en Gren, eller idet den svinger sig til Vejrs fra Grenene og paa sitrende Vinger atter daler ned. — Overalt i Skove og mange Haver møder vi Rødkælken (*Erythacus rubecula*). I den strenge Vinter 1928/29 husede jeg i min Kælder tre Rødkælke, som frivilligt havde søgt Ly der; stridbare som de er, maatte de have hver sit Rum og boede der i flere Uger. Da mildere Vejr indtraf, blev de sat i Frihed efter først at være bleven ringmærkede, og jeg har nu i Fjor Sommer og i dette Foraar (1930) set den ene færdes i min Have, i hvis Nabolag den sikkert har ynglet. Dette nævner jeg som Vidnesbyrd om, at her i Landet overtrende Rødkælke ikke alene er nordligere Fugle. Den sjældne Blaa kælke (*Cyanecula suecica*) er nogle Gange sikkert bleven iagttaget her paa Als og blev i Sommeren 1921 skudt i en Have i Nordborg. Rødstjert (*Ruticilla phoenicura*) optræder meget talrigt under Foraars- og Efteraarstrækket og er omend ikke hyppig saa dog ingenlunde sjælden som Ynglefugl; jeg har hvert Aar haft Lejlighed til at se to a tre Par ved Reden i Sønderborg og nærmeste Omegn. I Sommeren 1928 yngtede den saaledes i en Redekasse i min Have og Sommeren før og efter i en Nabo-have. Nattergalen (*Luscinia philomela*) c: nordlig Nattergal (Tysk: Sprosser, medens sydlig Nattergal paa Tysk hedder: Nachtigall) er almindelig som Ynglefugl; dens klangfulde Sang, der i stille Aftener og Nætter kan høres viden om, høres fra omkring 10. Maj til hen mod St. Hansdag i mange Smaaskove, Lunde og Krat, særlig i saadanne med fugtig Bund. Derimod

er sydlig Nattergal (*Luscinia megarhynchos*), mig bekendt, aldrig paavist som Ynglefugl paa Als. I 1884 nævnes flere Par som ynglende ved Søen i Graasten, men er nu helt forsvundne herfra; ligesom sydlig Nattergal ikke mere skal yngle omkring Flensborg, hvor den før var ret almindelig, saa Slesvig By nu angives som den nordligste Grænse for dens Udbredelse. Omvendt har nordlig Nattergal udvidet sit Yngleomraade mere og mere mod Syd og Sydvest. I større Løvskovne findes i Sommertiden af og til broget Fluesnapper (*Muscicapa atricapilla*) og i Smaaskovne og Haver graa Fluesnapper (*Muscicapa grisola*) som Ynglefugle. Enkelte smukke Dage i Maj kan førstnævnte Art i paafaldende stort Antal ses under Foraarstrækket ivrigt beskæftiget med Insektjagt paa lune Skovveje. Omtrent paa samme Steder, hvor nordlig Nattergal findes, høres jævnlig Kærsangeren (*Acrocephalus palustris*), som i sin rigt afvekslende Sang yndefuldt forener andre Fugles Toner. Overalt i Skove og Haver lader Gærdesmutton (Troglodytes parvulus), paa Als kaldet: „Gaardvip“, af Gaard — Gærde, sin jublende Trille høre baade Vinter og Vaar. En anden meget almindelig Standfugl er Brunellen eller „Jernspurven“ (*Accentor modularis*); den i Fjerdragten beskedent farvede, graabrune, stilfærdige Fugl med det tynde Næb ses tidt ved Foderbrættet om Vinteren, og i Foraarstiden hører man dens Kvidren mange Steder i Hegn og Haver.

Af de egentlige frøædende Spurvefugle er mange Arter repræsenterede og i stort Antal. Paa alle træbevoksede Steder finder vi Skovspurven (*Passer montanus*), paa Als kaldet: „Markgraaspe“, og Bogfinken (*Fringilla coelebs*) meget hyppigt; i Efteraars- og Vintertiden ses Bogfinken ofte i store Flokke sammen med den højnordiske Kvækerfinke (*Fringilla montiiringilla*), særlig i Oldenaar. En Kvækerfinkehan i Parringsdragt saa jeg den 28. Juni 1925 i Sønderskoven; et Par Dage efter saa jeg ogsaa Hunnen. Parret opholdt sig i ældre Ege- og Bøgeskov og gjorde Indtryk af at have Rede, som det dog ikke lykkedes mig at finde. Tornirisen, paa Als kaldet „Graaisken“,

yngher overalt, hvor blot nogenlunde egnede Lokaliteter frembyder sig. Knap saa almindelig er Grønirisk, paa Als: „Grøniskan“, der dog er en hyppigt forekommende Ynglefugl sine Steder. Stillits (*Carduelis elegans*), paa Als: „Stiliskan“, ses jævnligt i Smaaaflokke om Vinteren, i Sommertiden yngher den ret almindelig i Allétræer og i Haver. Sparsomt forekommer Kærnebideren eller Kirsebærfuglen (*Coccothraustes vulgaris*), hvis Rede jeg kun een Gang har fundet, nemlig i Sideskuddene paa en Eg i Sønderskoven. Overordentlig talrig er Gulspurven (*Emberiza citrinella*), paa Als: „Gulspæ“. Den her tillands sjældnere Hortulan (*Emberiza hortulana*) har jeg kun bemærket een Gang, nemlig i Maj 1925, da jeg saa en lille Flok i Udkanten af en Skov ved Sønderborg.

I Arnkil Fredskov findes en Koloni af Hejrer (*Ardea cinerea*), som nu er ca. 25 Aar gammel; den er en Aflægger af den gamle Hejrekoloni i Skelde Kobbelskov paa Sundeved, som har været der i Mands Minde. Omkring 1905 flyttede enkelte Hejrepar til Arnkil Fredskov, og i 1910 ansloges Redernes Antal her til ca. 15. Ti Aar senere, i 1920, var Antallet af Hejrereder i Arnkil steget til 60—70, fordi Kolonien i Skelde Kobbelskov næsten helt var flyttet derfra, foranlediget ved den tyske Marines Skydeøvelser i Flensborg Fjord ud for Skoven, saa der paa dette Tidspunkt i Skelde kun var 6 beboede Hejrereder. Nu er imidlertid den omvendte Bevægelse foregaaet, idet nemlig de militære Skydeøvelser paa Marken ved Arnkil Skov aabenbart har forstyrret Hejrerne, saa Kolonien her, der i 1925/26 var oppe paa ca. 120 beboede Reder, nu atter er stærkt aftaget, saa der i 1929/30 kun er ca. Halvdelen tilbage. En stor Del af Hejrerne er vendt tilbage til Skelde Kobbelskov, hvor Redernes Antal de sidste Aar har været ca. 120, fordelt i to omtrent lige store Kolonier. Baade i Arnkil og Skelde findes Hejrerederne i høje Bøge. Det er beklageligt nok, at den ejendommelige, tidligere saa ensomme og stille Skov, der paa Grund af sit egenartede Præg kaldtes „Gespensterwald“, dels ved den militære Skarpskydning, dels ved Udstykning af de omkring Skoven liggende Jor-

der og den deraf følgende Bebyggelse, nu ikke længere er det fredhellige Sted som før. Her ynglede for 4—5 Aar siden foruden Hejrerne: Duehøg, Lærkefalk og Taarnfalk, flere Par Musvaager og Ravne; ja, som ovenfor omtalt saas en Sommer endog et Par Vandrefalke stadig omkring Hejrekolonien; nu de sidste Aar fandt jeg ved Besøg derude kun Hejrer og et Par Ravne, samt Krager, der, naar Hejrerne bliver skræmmet ved Besøg i Skoven og letter fra Rederne, straks flyver til og bemægtiger sig Hejrerens grønblaa Æg. Overvintrende Hejrer ses næsten hvert Aar; to saas saaledes ved Sønderborg i streng Frost og megen Sne Nytaarsdag 1928. — Over Als gaar intet stort Sneppetæk; Skovsnepper (*Scolopax rusticola*) ses og skydes kun i ringe Antal i Træktiderne Foraar og Efteraar; enkelte overvintrende Snepper træffes, saaledes i Vinteren 1928/29.

Paa Markerne og de tilstødende Enger er Fuglelivet mere artsbegrænset. Her møder vi i stort Antal Sanglærken (*Alauda arvensis*), ligesom en Del ses ogsaa i Vintertiden. Agerhønen (*Perdix cinerea*) er i Antal gaaet stærkt tilbage, og den oprindelige gamle Stamme paa Als, hvor Hønen helt mangler det brune Skjold paa Brystet, er efter en ældre Jægers Udsagn nu ved at uddø. For at forbedre Bestanden er hist og her bømske Høns indført. Et Par Gange har jeg iagttaget, hvorledes Agerhønsene paa høj, nyfalden Sne, naar en Rovfugl viste sig, dukkede ned i Sneen og fuldstændig forsvandt under den for først at vise sig, naar Faren vel var drevet over. Vagtelen (*Coturnix communis*) ses og høres efter Jægers Udsagn meget sjældent; dog skal dens Rede i de senere Aar være fundet et Par Gange paa Als. I mere træfattige Egne ses de aabne Markers Fugl, Bomlærken (*Emberiza miliaria*), dog ikke i noget stort Antal, den synes overhovedet at være i Aftagende. Langs Kysten paa Ladegaardens Marker har jeg hvert Aar i Vintertiden set Snepurven (*Emberiza nivalis*) i smaa Flokke; og en enkelt Gang i Vinteren 1921 saa jeg nogle Laplandsværlinger (*Emberiza lapponica*). I Engene

træffes fra omkring „Peters Dag“, den 22. Februar, Viben (*Vanellus cristatus*), paa Als kaldet: „Viv“; i Sønderborgs umiddelbare Nærhed yngler omkring en halv Snes Par. Her findes ogsaa Rødben (*Totanus calidris*), paa Als efter Stemmen kaldet: „Plyt“, ynglende i enkelte Par. Ligeledes er Engpiper (*Anthus pratensis*) meget almindelig ogsaa i Vintertiden, samt i Sommertiden: gul Vipstjert (*Motacilla flava*), paa Als: „Majfugl“, og i højereliggende Enge, ved Jordvolde og Grøfter, omend ret faatallig, Bynkefuglen (*Praticola rubetra*). Ved Stendiger langs Markskel og Veje træffes Stenpikkeren eller graa Digesmutte (*Saxicola oenanthe*), dog nu meget faatallig, da de gamle, smukke Stendiger saa mange Steder har maattet vige for Pigtraadshegnene. Ved en Bæk mellem Vej og Mark i Vollerup saa jeg i Sommeren 1925 et Par Bjergvipstjarter (*Motacilla melanope*); de gjorde Indtryk af at yngle der i Nærheden.

Et rigt Fugleliv udfolder sig i Søer, Kær og Moser; tre fortrinlige Opholds- og Ynglesteder paa Als, især for en Mængde Svømme- og Vadefugle, vil jeg her nævne, nemlig: Ketting Nor, Miang Sø og Birke-Pøl. I Ketting Nor, af Størrelse ca. 74 ha, er Vandet undertiden noget brakt. Hele Bunden dækkes af Kransnaal (*Chara*) og tornløs Hornblad (*Peratophyllum submersum*), og Holme og Søbredder er bevokset med smalbladet Dunhammer (*Typha angustifolia*), Søkogleaks (*Scirpus lacuster*), Strandkogleaks (*Scirpus maritimus*) og Tagrør (*Phragmites communis*). Miang Sø, af Størrelse 68 ha, er bevokset langs Bredderne med Tagrør, Dunhammer (*Typha angustifolia* og *latifolia*), Søkogleaks og Pindsvineknop (*Sparganium ramosum*), og i selve Søen findes og Bunden dækkes af almindelig Hornblad (*Peratophyllum demersum*) og børsteblandet Vandaks (*Potamogeton pictinatus*); disse Arter og nyrebladet Ranunkel danner et tæt Tæppe paa Søbunden, hvor dog i de allersidste Aar Vandpest breder sig stærkt paa de andres Bekostning. Dybden i Søen er meget ringe, kun ca. 1 m, og Vandplanterne naar de fleste Steder op til Overfladen. Birke-Pøl i Syd-Øst Als, af Størrelse ca. 400 ha, har oprindelig

været en Strandsø, adskilt fra Havet ved en stor Dæmning, men er nu næsten helt tilgroet, saa kun en Mængde større og mindre Vandhuller, omgivet af Dunhammer og store Tagrørsstrækninger, er tilbage. Resten indtages af Strandenge, dels af Star (*Carex*) og Tørvemose. Foruden disse nævnte tre Steder findes der spredt over Øen Moser, Kær, Damme og Smaasøer, der mer eller mindre frembyder gode Opholdssteder for Fuglene.

Den hyppigst forekommende ynglende And paa disse Steder er Stokanden (*Anas boscas*), som i Isvintet i store Flokke søger Føde langs Kysterne. Krikaanden (*Anas crecca*) er almindelig Ynglefugl, særlig i Miang Sø, hvor man i Høst kan se større Flokke af unge og gamle Krikænder ude paa Søen. Ogsaa i Ketting Nor og Birke-Pøl yngler adskillige Par. Atling (*Anas querquedula*) forekommer paa disse Steder ynglende, men kun i enkelte Par. Af Pibeand (*Anas penelope*) er et Par blevet fundet ynglende i 1927 i Ketting Nor, ligesom den tidligere har ynglet i den nu udtørrede Hartsø paa Kegnæs. Knarand (*Anas strepera*) fandtes 1928 rugende paa Æg i Miang Sø, ligesom Spidsand (*Anas acuta*) er funden som Ynglefugl baade i Birke-Pøl og Hartsøen paa Kegnæs. Af Skeand (*Anas clypeata*) yngler adskillige Par i Ketting Nor og Miang-Sø. Af Dykænderne er Taffelanden (*Fuligula ferina*) en meget almindelig forekommende Ynglefugl i Ketting Nor, ligesom jeg i flere Aar i Træk har set den med Ællinger i Kær Vig. Sidstnævnte Sted rugede i Sommeren 1927 et Par Troldænder (*Fuligula cristata*); en Del ses i Vintertiden ved Kysterne. I Birke-Pøl findes 30—40 Par ynglende Graagæs (*Anser cinereus*) (jfr. Billedet); paa Grund af det næsten utilgængelige Terræn faar de her Lov til at være i Fred, og Antallet af Ynglepar synes i Tiltagen. Af Lappedykkere har jeg set lille Lappedykker (*Trachybates minor*) i Augustenborg Lillehav i Somrene 1922 og 23; om ynglende er uvist. Et Eksempel fandtes halvdød Nytaarsdag 1928 paa Isen ved Sønderborg. I Augustenborg Lillehav og i Miang Sø

forekommer aarlig nogle Par af rødhalsed Lappedykker (*Podiceps griseigena*); og toppet Lappedykker (*Podiceps cristatus*) yngler i flere Par hver Sommer i Miang Sø, Ketting Nor og Nordborg Sø. I Ketting Nor findes en Koloni paa ca. 20 Reder af sorthalsed Lappedykker (*Podiceps nigricollis*), og Antallet af ynglende Par synes der stadig at vokse. Blishøne (*Fulica atra*), paa Als: „Blæskalv“, er en saare almindelig Ynglefugl og ses selv i strenge Vintre ofte ved Kysten i Flokke paa 40—50 og derover. Ogsaa grønbenet Rørhøne (*Gallinula chloropus*), paa Als: „Vandhøne“, er almindelig Ynglefugl, særlig i Moser og Mergelgrave. Engsnarre (*Crex pratensis*) og Vandriksen (*Rallus æquaticus*) høres og ses hver Sommer paa Steder, hvor Forholdene er dem gunstige. I Miang Sø findes en Koloni Sortterner (*Sterna nigra*), hvis Antal opgives at udgøre ca. 40 Par, ogsaa i Ketting Nor yngler nogle enkelte Par.

Her i Ketting Nor findes Rørdrummen (*Botaurus stellaris*) som Ynglefugl. I Aarene 1920—23 ynglede Rørdrummen i den nu næsten udtørrede Hartsø, i Miang Sø, i Hopsøen i Nordborg Sogn, i Ketting Nor og i Birke-Pøl; et Par af disse Steder vistnok i flere Par. I den strenge Vinter 1923,24 synes de fleste at være gaaet til Grunde, og der berettes intet om ynglende Rørdrummer noget Sted paa Als. Men atter 1927 hørtes den i Miang Sø og i Ketting Nor; og sidstnævnte Sted har den opholdt sig og antagelig ynglet hver Sommer siden 1927 og høres nu atter „brøle“ i Foraaret 1930; et Par yngler dette Foraar (jfr. Billedet) ogsaa i Birke-Pøl. Nogle andre Data af Rørdrummens Liv i disse Egne skal jeg nævne: 1924 blev en Rørdrum skudt i Hopsø; i Vinteren 24/25 fangede et Par Drengene en levende Rørdrum paa Isen i Nordborg Sø, den døde dog kort efter af Udmattelse og Sult; ligeledes blev en Rørdrum taget halvdød i en lille Bæk i Augustenborg i Februar 1929, den findes nu udstoppet i Statsskolens Samling. Overvintrende Rørdrummer træffes ogsaa andre Steder ret jævnlig, men som nævnt bliver Vinteren dem ofte til Ulykke. Den dobbelte Bekkasin eller Horse-

gøgen (*Gallinago scolopacina*), paa Als: „Rønnefugl“ efter Lyden, den under Flugten frembringer med Styrefjerene, og som ligner Hestens Prusten, er paa egnede Steder ret almindelig som Ynglefugl; medens enkelt Bekkasin (*Limnocytes gallinula*) og Tredækker (*Gallinago major*) kun iagttages en sjælden Gang om Efteraaret.

En Fugl, som endnu ret almindelig kan ses paa de samme Steder som Rørdrummen, er Rørhøgen (*Circus æruginosus*); der findes hvert Aar 2 a 3 Par ynglende i Miang Sø, Ketting Nor og Birke-Pøl, samt 1 a 2 Par i Søer i det nordlige Als. Dette Antal af ynglende Rørhøge er temmelig konstant, saa der er Haab om endnu en rum Tid at bevare dem i disse Egne, særlig da de, saavidt jeg ved, fredes alle de nævnte Steder. I Birke-Pøl skal Mosehornuglens (*Otus brachyotus*) Rede være bleven funden i Sommeren 1928; ogsaa ved Miang Sø ses undertiden Mosehornugler. I det store og hele er denne Fugl ellers sjælden.

Af Kærsangerslægten findes paa vort Omraade meget hyppigt Rørsangeren (*Acrocephalus arundinaceus*), hvis flittige Sang lyder fra saa godt som alle sivbevoksede Søer, Moser og Damme. Det samme gælder Sivsangeren (*Acrocephalus palustris*), medens Drosselrørsangeren (*Acrocephalus turdinus*), den største af de tre, hovedsagelig findes i Ketting-Nor, hvor i de senere Aar 10—15 Par har ynglet.

Gennemgaaende er Kyststrækningerne paa Als og den Del af Sundeved, hvor jeg har haft Lejlighed til at anstille Iagttagelser over Fuglelivet, i Sommertiden ret fattig baade paa Eksemplarer og Arter; og kun i Træktiderne kan der findes en Del Vade- og Svømmefugle, som for kortere eller længere Tid gør Ophold langs Kysterne og opliver disse. Dog danner Kysten ved Birke-Pøl og Stranden ved Nørreskoven en Undtagelse. Her har jeg truffet lille Præstekrave (*Ægialitis minor*) og hvidbrystet Præstekrave (*Ægialitis cantiana*), sidstnævnte paa Stranden ved Nørreskoven i Sommeren 1925 med 3 Unger. Stor Præstekrave (*Ægialitis hiaticula*) ses

derimod oftere flere Steder langs Kysterne. Strandskaden (*Hæmatopus astreologus*) har jeg set i enkelte Par paa Strandengene ved Birke-Pøl; den skal yngle paa Kysten af Kegnæs. En Klyde (*Recurvirostris avocetta*) blev i Oktober 1926 skudt ved Augustenborg og findes udstoppet i Statsskolens Samling. Lille og stor Regnspove (*Numenius phæopus* og *arquatus*) ses jævnlig paa Træk; og i Sommertiden træffes Tinksmeden (*Totanus glareola*) af og til. Hjejlen (*Charadrius pluvialis*) ses hyppigt i Træktiden; undertiden ogsaa Strandhjejler (*Charadrius squatarola*), hvoraf en blev skudt i Guderup i August 1925, ligesom Sortklire (*Totanus fuscus*), Hvidklire (*Totanus glottis*) og Brushane (*Machetes pugnax*); den sidste skal enkelte Aar have ynglet i Birke-Pøl. Kærløber (*Limicola pygmaea*) har jeg set i Selskab med Ryler (*Tringa alpina*) og Temminks Ryle (*Tringa temminckii*) paa Kegnæs Strand.

Af Kysternes særlige Karakterfugle, Maagerne, er Hættemaagen (*Larus ridibundus*) overordentlig hyppig; jeg har i Sommertiden iagttaget, hvorledes Hættemaagerne, som Svalerne, i store Skarer flyver lavt hen over Kornmarkerne og fanger Insekter; ogsaa Stormmaagen (*Larus canus*) forekommer meget almindelig. Disse 2 Arter ses særlig i Vintertiden i Selskab med Svartbag (*Larus marinus*) og Havmaage (*Larus argentatus*); i Vinteren 1928/29 saas de ogsaa sammen med nogle Sildemaager (*Larus fuscus*), der opholdt sig i Sønderborg Havn. Paa Øen Katholm (Areal ca. $5\frac{1}{2}$ ha.) i Augustenborg Fjord findes en stor Maagekoloni. Vegetationen her er hovedsagelig almindelig Kvikgræs og om Vandhullerne Sødgræs, (*Glyceria distans*), i hvilket mange Reder er anbragt. Her yngler Hættemaagen (paa Als kaldet: „Miangerpiger“ eller „Mianger-Kvinder“, fordi der tidligere fandtes en større Koloni af Hættemaager i Miang Sø) og Stormmaager, begge i stort Antal; aarlig indsamles ca. 70,000 Maageæg. — Ogsaa i Ketting-Nor findes en Koloni af disse to Maagearter, hvor der indsamles 7 a 8000 Æg om Aaret. — Paa Katholm yngler ogsaa almindelig Terne (*Sterna*

hirundo) og Havterne (*Sterna macrura*), paa Als kaldet „Strandsol“. Begge disse Arter er dog i stærk Tilbagegang; i 1924 ynglede ca. 100 Par, nu kun ca. 25 Par; i 1924 rugede ogsaa enkelte Par Dværgterner (*Sterna minuta*) her. Splitterne (*Sterna cantiana*) har jeg nogle Gange iagttaget ved Augustenborg Fjord i Sommertiden, og den 6. Juli 1925 saa jeg et Par med to Unger ved Strandvolden i Nordals. Paa Katholm yngler endvidere Gravanden (*Tadorna cornuta*), hvoraf der desuden findes adskillige Par langs Kysterne; ogsaa for toppet Skallesluger (*Mergus serrator*) er Katholm Ynglested; dens Rede med 11 Æg fandt jeg i Maj 1926 under en Busk paa Øen. I Vintertiden træffes talrige toppede Skalleslugere langs Kysten. Enkelte Par af stor Skallesluger (*Mergus merganser*) skal for nogle Aar siden have ynglet under Buske ved Kysten udfor Arnkil Skov; ogsaa enkelte Fugle af denne Art ses i Vintertiden langs Stranden. 1929 iagttog jeg i Sønderborg Havn 3 hvide Skalleslugere (*Mergus albellus*).

I strenge Vintre besøges Kysterne af Sangsvanen (*Cygnus musicus*), medens Hvinand (*Glaucion clangula*), Havlit (*Pagonetta glacialis*), Sortand (*Oidemia nigra*), Ederand (*Somateria molissima*) og Knortegaas (*Bernicla brenta*) ses i stort Antal næsten hver Vinter. En Alk (*Alca torda*) blev i Efteraaret 1926 under en Storm fanget paa en Mark paa Als og indleveret til Statsskolen, i hvis Samling den nu findes. Ogsaa sortstrubet Lom (*Colymbus arcticus*) blev fanget levende i Vinteren 1929 ved Hørup.

I Vintertiden ses af og til Isfuglen (*Alcedo ispida*). Den skal til for faa Aar siden have ynglet ved Graasten; og i Sommertiden opholder den sig af og til ved Kær-Vig. I Brinkerne langs Kysterne og i Grusgrave yngler Digesvalen (*Hirundo riparia*) i mindre Kolonier.

Og vender vi nu fra vor Vandring i Skov og Mark, ved Sø og Mose og langs Kysterne hjem til Hus og Gaard i By og paa Land, genfinder vi ganske

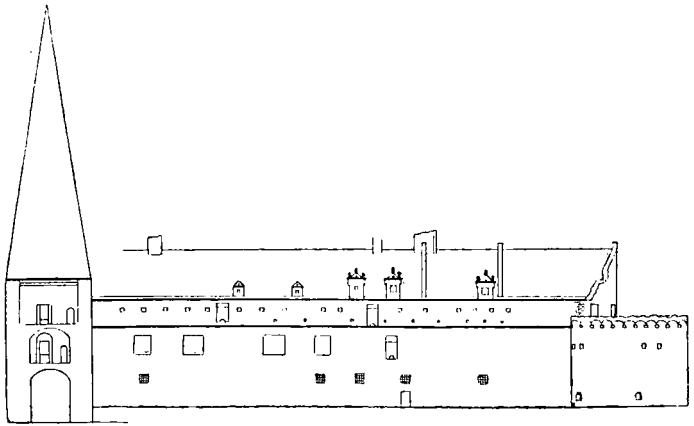
vist her Fugle, som vi allerede har omtalt som tilhørende særlig Skovene og Markerne, men enkelte nye Arter kan dog nævnes som ejendommelige for Husenes og Gaardenes umiddelbare Nærhed. Overalt træffer vi i By og paa Land „Gadedrengen“ blandt vore Fugle: Graaspurven (*Passer domesticus*), paa Als kaldet: „Graaspe“; af og til ses brogede Eksemplarer; ja, i Sommeren 1921 iagttog jeg en helt hvid Spurv, som mærkelig nok, sin paafaldende Fjerdragt til Trods, nogle Maaneder fik Lov til at være i Fred for Rovfugle og Katte og — Mennesker! Paa Byernes Gader og paa Villavejene ses ret ofte Toplærken (*Alauda cristata*), og her i Sønderborg yngler aarlig enkelte Par. En talrigt forekommende Husfælle er Stæren (*Sturnus vulgaris*), paa Als: „Star“; ogsaa i Vintertiden ses mange Stære, særlig i Vintrene 1923/24 og 28/29 var her mange; og større Flokke paa 40—50 Stykker opholdt sig ved Stranden og besøgte daglig Foderpladserne i Byen. Spørgsmaalet om, hvorvidt Stæren i vort Land undertiden yngler to Gange aarlig, kan jeg besvare bekræftende. I Sommeren 1929 havde jeg nemlig et Par Stære, der ynglede i en Kasse paa Husmuren; den ene af Parret, Hannen, var let kendelig, da den havde en forkrøblet Fod, og den indblandede desuden ofte Andens Rappen i sine Sangpræstationer. Dette Par havde udfløjne Unger først i Juni, og sidst i Juli havde det atter Unger, der ganske vist ikke naaede at blive flyvefærdige, da de 3—4 Dage gamle, 3 i Tallet, blev kastet ud fra Redekassen, muligvis af andre Stære; der var nemlig i de Dage stor Ballade af Stære omkring Kasserne. En rent isabellafarvet Stær saa jeg den 6. Juli 1925 i Nord-Als.

Landsvalen (*Hirundo rustica*), paa Als: „Sol“, er en almindelig Ynglefugl. Blandt de i Sønderborg og Omegn forekommende Landsvaler ses en Del med stærkt rustrød Underside. Af Ankomsttider i Foraaret har jeg noteret: 1922 c. 17. April, 1923 c. 28. April, 1924 c. 1. Maj, 1925 c. 22. April, 1928 c. 24. April, 1929 c. 27. April, 1930 c. 25. April. Bysvalen (*Hirundo urbica*), paa Als: „Stensol“, forekommer meget sjældnere end Landsvalen. Ved Augustenborg Slot

findes aarlig nogle hvidgraa og helt hvide Bysvaler; dette har været Tilfældet fra Tredserne og Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede; og jeg har aarlig siden 1920 kunnet iagttage disse hvide Bysvaler i Augustenborg omkring Slottet, saa det ser næsten ud til, at der her i Aarenes Løb har udviklet sig en særlig Race. Omkring Taarne og høje Bygninger i By og paa Land ses ret almindelig Mursejleren (*Cypselus apus*); dens Komme til Sønderborg var i Aaret 1927 og 28 og 29 henholdsvis den 4. og 3. og 7. Maj. Efter 20. August saa jeg ingen Mursejlere her i Byen. Særlig ved ældre straatækte Gaarde og Huse paa Landet træffes hvid Vipstjert (*Motacilla alba typica*) som Ynglefugl. Paa Als kaldes den „Smirrefugl“ — Smedjefugl, idet den kommer til en Tid, naar Foraaret begynder, og Ploven skal „flies“ til Smedjen, og dens Sang da tydes, som følger: „Te e Smirre, te e Smirre lad e Plovjern fli, gesvindt, gesvindt, gesvindt“! — En i det øvrige Danmark sjældnere, men paa Als i visse Aar ret hyppig forekommende Ynglefugl er sort Rødstjert (*Ruticilla titys*). Den hører til de Fugle, der Aar for Aar udstrækker sit Udbredelsesomraade mod Nord. Jeg har i Aarene fra 1920 hver Sommer set den med Unger i adskillige af Byens Haver. I 1928 forsøgte den at yngle i en Redekasse paa Muren af vort Hus, men blev forjaget af Stære. Af Uglerne er Sløruglen (*Strix flammea*) en jævnlig Ynglefugl paa Gaardenes Lofter og i Lader, ligesom den ogsaa yngler i adskillige Kirketaarne, hvorfra den i Nord-Als flere Steder skal have fordrevet Minervasuglen.

Mens Storken (*Ciconia alba*) i tidligere Tider var meget almindelig i disse Egne, er den desværre nu Aar for Aar bleven en sjældnere og sjældnere Gæst. For ca. 50 Aar siden var der saaledes ved Gammelgaard paa Als 36 beboede Storkereder. I 1922 var Antallet af Storkereder paa hele Als gaaet ned til 26; og ved en Optælling, jeg i Sommeren 1926 lod foretage ved nogle Elever fra Statsskolen, fandtes Antallet at være 19, i 1928 kun 12; i 1929 kan noteres en lille Fremgang, der var da 13 beboede Storkereder, deraf (jfr. Billedet) en i et Træ.

Skulde jeg nu til Slut samle mine Indtryk af Fuglelivet i disse Egne, da vil jeg sige: Som det er gaaet med Storkene, saaledes er det desværre ogsaa gaaet med enkelte andre Arter; der kan i de senere Aar spores Tilbagegang; men i det store og hele har Fuglelivet holdt sig relativt godt, ja, for enkelte Arters Vedkommende forbavsende godt. Det er i disse ti Aar, hvor jeg har haft Lejlighed til at bedømme Forholdene, ofte gaaet mig saaledes, at jeg uvilkaarlig har maattet drage Sammenligning mellem Sønderborgegnens Fugleliv og det rige Fugleliv, jeg i min Barndom for ca. 40 Aar siden, kendte i Sydtyen. Nu er Forholdene derovre meget anderledes; Tilbagegang og Tilintegørelse særlig af de større og ejendommelige Arter mærkes der overalt. Langt bedre stiller det sig i de sønderjydske Egne; her er i Følge mine Iagttagelser ialt funden 168 Arter og deraf 123, der enten er jævnlig eller aarlig sikkert ynglende Fugle. Men om alle disse kan bevares for Fremtiden, beror jo blandt andet paa, hvor forstaaende og nænsomt Mennesker stiller sig. Og her vil jeg gerne slutte med et Ønske og et Raad: Gid man her i Sønderjylland, som det er sket andre Steder i vort Land, vilde, før det er for sildigt, skabe fredede Omraader, Reservater, hvor disse Egnes rige Naturliv uhæmmet af Menneskers Gøren og Laden ogsaa i de kommende Tider kunde faa Lov til at udfolde sig frit og blive bevaret. Som saadanne dertil fortrinligt egnede Omraader kunde jeg pege paa Birke-Pøl og Ketting-Nor paa Als. En Naturfredning af disse Steder, og mulig ogsaa af andre, vilde, forekommer det mig, falde godt i Traad med det Hensyn, som skyldes det genvundne Land, og være til Glæde for Befolkningen her, der elsker den rige og skønne Natur i deres Hjemstavn.

Sønderborg Slots Vestside med et Tværsnit af Nord-Vest-Taarnet.
(Efter en Tegning fra 18. Aarh's Beg.)

Fra Sønderborg Slot i Christian II's Kongetid.

Af S. Sigtryggsson.

Borgen ved det sydlige Indløb til Allsund omtales første Gang 1256. Om den er meget ældre, ved vi ikke, men det er ikke udelukket, at den Formodning har Ret, som antager, at den er blevet bygget i det 12. Aarhundredes sidste Halvdel, da saa mange Borge rejstes ved de danske Kyster til Landets Værn. Sammen med det øvrige Als var den en Tid lang et Stridens Æble mellem de danske Konger og Hertugerne af Abels Slægt, men blev efter Erik Klipping's Død disses sikre Eje. I det 14. Aarhundrede havde Hertug Valdemar V, som i Aarene 1326—1330 kaldtes Konge af Danmark, sit Hovedsæde paa Sønderborg. Ved hans Søns, Hertug Henriks Død 1375 kom Sønderborg ligesom hele Sønderjylland i Holstenernes Magt. Under Dronning Margrethes og Erik af Pommerns Krige med disse kæmpedes der paa Als og om Sønderborg, men Enden paa det blev, at Holstenerne beholdt Landet. Først 1460 kom Sønderborg og Als sammen med det øvrige Hertugdømme ved

Overenskomsten i Ribe igen ind under den danske Konge. Efter Kristian I's Død havde hans Dronning Dorothea, som allerede 1470 var blevet forlenet med Sønderborg Len, og i hvis Hænder Hertugdømmernes Forvaltning havde været i Kongens sidste Aar, af og til sit Sæde paa Sønderborg Slot, sikkert for at kunne være i Nærheden af sin yngste og kæreste Søn, den senere Kong Frederik I, som blev opdraget paa Gottorp Slot. Hendes Planer om at sikre ham Enebesiddelsen af Hertugdømmerne strandede imidlertid ikke blot paa Kong Hans' haardnakkede Fastholden ved sit Krav paa disse Lande, men ogsaa paa det slesvig-holstenske Ridderskabs Ønske om ikke at skille Hertugdømmerne fra Danmark¹*). Hun og den unge Prins maatte finde sig i, at Sønderjylland og Holsten blev delt imellem de to Fyrster, og de begge blev valgt til Hertuger. Det var hos Moderen paa Sønderborg Slot, at Hertug Frederik d. 5. Sept. 1490, kort efter Delingen, udstedte et Brev, hvori han erklærede, at han havde faaet rigtigt og klart Regnskab af sin Broder for hans Formynderstyrelse og for det, som Broderen i den Tid havde oppebaaret paa hans Vegne, og sagde derfor ham og hans Arvinger frie for ethvert Krav i saa Henseende². Snart følte imidlertid Hertug Frederik sig forfordelt, og Følelsen af, at han havde lidt Uret ved Delingen voksede sig stærkere og stærkere med Aarene.

Sønderborg kom ved denne Deling med i den kongelige Del. Slottet blev dog aldrig benyttet som Kongebolig, selv om Kongen paa sine Rejser kunde opholde sig der i kortere Tid; saaledes vides Kong Hans at have været der i hvert Fald i November 1501 og i Juli 1509, da der fra de Tidspunkter haves Breve fra ham, udstedte i Sønderborg³.

Sønderborg Slots Bygningshistorie er endnu lidet undersøgt, saa man er henvist til Gisninger angaaende dets Udseende i Middelalderen. Det ældste Borganlæg har maaske ikke været andet end et stærkt bygget Taarn, hvortil en Klynge mindre Huse, som Be-

*) De smaa Tal viser hen til Kildeangivelser bag Afhandlingen.

boelseshus for Besætningen, Forraadshus, Køkken og Stalde sluttede sig, det hele omgivet af en Ringmur. Da Borgen blev hertugelig Residens, er Komplekset vel blevet forøget med eller ombygget til et fyrsteligt Beboelseshus, men om der i det nuværende Slot gemmer sig Rester af Bygninger fra hin Tid, er meget usikkert. I sin nuværende Grundform og Udstrækning synes Slottet at stamme fra omkring Aar 1500, men gentagne Ombygninger og Ændringer har næsten slettet alle Spor af dets Udseende paa den Tid. De aftrappede Gavle, der senere ved Ombygning fik Renaissancetidens svungne Konturer, er forsvundne, Hjørnetaarnene paa eet nær nedrevne, de tykke Mure gennembrudte af store Vinduer, og af Vægtergangen, som antagelig den Gang løb hele Bygningen rundt, er der nu kun et lille bitte Stykke tilbage. Det Billede*), der staar foran denne Afhandling, giver — naar man ser bort fra visse Enkeltheder, som f. Eks. de store Vinduer, Gavlens og de større Kvistes Form, samt tænker sig det halvt nedfaldne Taarn af omtrentlig samme Højde som det andet — vel et Indtryk af, hvorledes denne Del af Slottet har set ud paa den Tid, der skal fortælles om her. Slotspladsen var omgivet af forskellige Bygninger eller — hvor disse ikke dækkede den — af en Ringmur samt af en bred Grav mod Øst og Syd, saaledes som det endnu ses paa Resens Billede fra 1659⁴.

Slottet var Sæde for Lensmanden — ogsaa kaldt „Embedsmanden“ eller med det tyske Laaneord „Amtmanden“ — for Sønderborg Len (Amt), sammen med hvilket Nordborg Len forvaltedes indtil 1517⁵. Lensmanden var Kongens (Hertugens) Repræsentant i Styrelsen af Lenet. Han overvagede Lov og Ret, indkrævede Skatter og Afgifter og førte Tilsyn med Kronens Skove og Fæstegaarde. Hvor Lenene ikke

*) Findes i Rigsarkivet blandt en Række Tegninger af Slottet fra det 18. Aarhundredes Beg. En anden af disse Tegninger — af Slottets Østside — er offentliggjort i Traps Danmark 4. Udg., de sønderj. Landsdele S. 522 og i Det danske Folks Historie III S. 413. — Jeg skylder Hr. Museumsinspektør Raben Tak for Laan af Fotografier af disse Tegninger.

enten var bortgivet mod en fast aarlig Afgift eller som Pant for Laan eller mod Krigstjeneste, fik Lensmanden en fast aarlig Løn og skulde aflægge Regnskab for Indtægter og Udgifter. Sønderborg Len var et saadant Regnskabslen. Ved Kong Hans' Død og Christian II's Tronbestigelse 1513 sad her som Lensmand Hinrik Pogwisch⁶, af den gamle holstenske Slægt Pogwisch, som siden Begyndelsen af det 15. Aarh. ogsaa havde været bosiddende i Sønderjylland og spillet en ikke ringe Rolle i Landets offentlige Anliggender. Der er ellers intet sikkert fremdraget om denne Mand; han er forsvundet fra Sønderborg i 1512, hvad enten han nu er død eller blot draget et andet Sted hen. Hans Efterfølger blev Mand(e)rup Holk til Barritskov ved Vejle, som første Gang omtales her i 1515, da han paa Kongens Vegne købte Gods i Tandslet, Oxbøl og Broballe*). Han, der var en Mand i sin bedste Alder — antagelig født henimod Slutningen af 1470erne — hørte vel ikke til den fornemste Adel, men han var ved Arv og Ægteskab — han var gift med Anna Lykke, Datter af Ridder Christopher Lykke til Stadsgaard (nu Constantinsborg) — blevet en ret velstaaende Mand. Skønt kommet nordfra var Mandrup Holk dog ikke helt fremmed i Sønderjylland, idet han hørte til den bekendte sønderjyske Adelsslægt Holk (ogsaa skrevet Holck), som havde deltaget i Landets Styrelse allerede i de gamle Hertugers Tid, og som kom til at afgive en Række dygtige Embedsmænd i Frederik I's, Christian III's og Frederik II's Tjeneste**). I det 16.

*) Under de i den Anledning udstedte Breve, som findes i Rigsarkivet, staar som Vidner Klaus Schrandi, Herredsfoged i Sønderherrer (stammede fra Egeskov eller „Schrandisgaard“, Ullerup Sogn?), Bertel Holk til Rønhave, Sievert von Qualen, Væbner (boede paa Egeskov?) og Henrik Trolle, Borgmester i Sønderborg. Her citeret efter en Afskrift i Præsten Chr. Knudsens haandskrevne „Samlinger til en Beskrivelse over Øen Als“ (Ny kgl. Saml. 2683,4^o), som har været til nogen Nytte ved Opsporingen af Kilderne til denne Skildring.

**) Slægtens berømteste Medlem er Generalfeltmarskal Henrik Holk, som vandt Berømmelse i Trediveaarskrigen, først i dansk og senere i kejserlig Tjeneste. (Schillers Wallenstein: Sie kennen das Holkische Jägerhorn!)

Aarh. var den især knyttet til Gaarden Rønhave, som i Christian II's Tid ejedes og beboedes af Bertel Holk. Beviset for Barritskov-Holkernes Slægtskab med Rønhavenlinien er først og fremmest det fælles Vaaben⁸; en Mursparre af 7 røde Teglsten i Sølv i Skjoldet, og de synes da ogsaa at have betragtet hinanden som nære Frænder; Mandrup Holks Søn, som ellers ingen Tilknytning havde til Sønderjylland, og dennes Hustru stod saaledes Faddere til Bertel Holks Børnebørn⁹. Mandrup Holks Fader var Christiern Holk, der gennem Ægteskab med Anna Mandrup var kommet i Besiddelse af Barritskov, hvor han først nævnes som Ejer 1484, og hvor han boede til sin Død ca. 1502¹⁰. To Søstre af Mandrup Holk havde været gift paa Als, længe før han kom til Sønderborg, den ene med Markvard Lund til Lundsgaard og Steensgaard, den anden Sophie, med Klaus Sture til Gammelgaard, der sandsynligvis er den Sture, der sammen med Broderen Henrik faldt mod Ditmarskerne ved Hemmingsted i Aaret 1500¹¹. En Datter af Sophie Holk og Klaus Sture var gift med Christian II's Rigshofmester Mogens Gjøre, og det er tænkeligt, at dette Svogerskab kan have bidraget noget til, at Mandrup Holk fik et saa betydningsfuldt Len tildelt. En personlig Tilknytning til Christian II er dog ogsaa sandsynlig, da Mandrup Holk vides som ung et Aars Tid (1498) at have været ved Hoffet i Dronning Christines Tjeneste¹² og muligt kan have haft yderligere Forbindelse med Kongehuset. At han gav sin Søn Navnet Hans — et Navn, der ellers ikke kendes i Slægten — kan vel kun forklares som Tegn paa Hengivenhed overfor den gamle Konge, og den samme Følelse synes han at have næret overfor Christian II.

Som før nævnt var Sønderborg Len et Regnskabslen, og der findes ogsaa i Rigsarkivet et paa Plattysk affattet fuldstændigt Regnskab fra Mandrup Holks Tid, nemlig for Aaret 1518. Her skal kun en Del deraf fremdrages, nemlig Lønningslisten, som indeholder en Fortegnelse over Folkene paa Borgen og derved giver Indblik i det daglige Liv der. Lens-

mandens fornemste Hjælper var Husfogeden. Regnskabet førtes af en Borgskriver, og en Kornskriver modtog og forvaltede de Skatter og Afgifter, der betaltes i Korn og andre Naturalier. To Portnere bevogtede Portene (i Regnskabet fra 1533¹³ omtales ogsaa to Portnere, „den øvre og den nedre“), og de fire Portsvende udførte vel alt forefaldende Arbejde paa Slottet; de var bedre lønnet end Portnerne, og kan derfor næppe have staaet under dem. To Vægtere sørgede for den natlige Sikkerhed. Borgens Folk tilligemed de Krigsfolk, der var indkvarteret paa Slottet („laa i Borgeleje“), havde ogsaa deres Forplejning der. En Kok og en Underkok lavede Maden, en Bager og en Bagersvend sørgede for Brød. De fleste Fødemidler kom ind som Afgifter eller fra Ladegaarden, men ellers var der ansat en Jæger til at skaffe Vildt, en „Havfisker“ og en „Damfisker“ til at forsyne Køkkenet med forskellig Slags Fisk, medens en Kældersvend tog sig af Øllet. Paa Borgestuen var der en Kone og en Pige, der skulde vaske og tage Vare paa Folkenes Tøj. Endelig holdtes der paa Ladegaarden — som dengang laa ikke ret langt øst for Slottet, og hvis Jordtilliggende ikke har været ret stort — af Tyende en Karl, en Kone og to Piger. Foruden Underholdet fik alle disse Mennesker en Pengeløn, der for Lensmandens Vedkommende beløb sig til 160 Mark om Aaret, men allerede Husfogeden var nede paa 30 Mark, Skriverne paa 16 Mark, Bager, Kok og Portsvende paa 8 Mark og derefter nedad til Pigelønnen, 2 Mark aarlig. For en Del af Folkene kom der dog et Tillæg til Klæder, varierende fra 2½ Mark („til en Klædning“) til 4 Skilling („til Sko“); disse Priser viser bedst Pengenes Købekraft paa den Tid.

Hermed er dog ikke opregnet alle Slottets Beboere; i hvert Fald Lensmanden havde Hustru og Børn hos sig, og dertil kommer saa det Mandskab, der laa i Borgeleje; hvor stort det var, ved vi ikke, da der ikke betaltes noget til det af Lenskassen — kun Klaus Bøsseskytte (Bøsse — Kanon) fik „efter Anders

Globs*) Befaling“ 9 Mark udbetalt, ligesom Besætningen ogsaa fik Del i de „Offerpenge“, der gaves Folkene ved Juletid — men sandsynligvis har der ikke været ret mange, da Christian II havde god Brug for Krigsfolk andre Steder. Alt i alt var det dog ikke faa Mennesker, der til daglig havde deres Virke her, og dertil kom jo ikke sjælden tilfældige Arbejdere, som f. Eks. Haandværkere inde fra Byen, ligesom mange Mennesker havde Ærinde til Lensmanden, saa der har sikkert tidt rørt sig et broget Liv paa Slottet, baade inde og ude.

Slottets største Dage har dog uden Tvivl været, naar der kom Kongebesøg, og dette skete ikke saa sjældent, da forskellige Statsanliggender gentagne Gange førte Christian II til Sønderjylland. Første Gang, han vides at have opholdt sig paa Sønderborg Slot, var i Oktober 1513¹⁴, da han var i Sønderjylland i Anledning af Hyldningen i Flensborg. I Marts 1515 var han her igen og udsteder herfra bl. a. Indbydelse til Borgmestre og Raadmænd i et Par nederlandske Byer til sit forestaaende Bryllup med Ærkehertuginde Isabella. (Elisabeth)¹⁵. I Eftersommeren 1516 var Sønderborg Slot Skuepladsen for en tre Ugers Forhandling mellem Kongen og Udsendinge fra Lybæk¹⁶, hvis Magt i Norden Kongen paa enhver Maade havde søgt at indskrænke til Fordel for de danske Købstæder. Lybækkerne klagede da ogsaa over, at deres Privilegier blev tilsidesat, medens Kongen paa sin Side bl. a. beskyldte dem for træsk at omgaa hans Toldsteder i Holsten og lægge Vejen over Trittow, som de havde i Pant af Hertugen. Der kom ikke andet ud af Mødet, end at Uviljen mellem Kongen og Lybæk blev yderligere befæstet. Snart optoges Kongen helt af Angrebet paa Sverige. Det krævede store Penge midler, og Christian II maatte udskrive store Laan i Kongeriget. Da alle Muligheder syntes udtømte der, tyede han til slesvigske og holstenske Adelsmænd, som bl. a. i Jan. 1519 ydede ham et stort Laan; de

*) Christian II's „Rentemester“.

19 Kautionister fik Slottet Sønderborg med derunder hørende Lensgods som Sikkerhed, og Mandrup Holk maatte forpligte sig til at sætte Kautionisterne i Besiddelse baade af Slottet og Lenets Indtægter, hvis de kom i nogen Skade eller Udgift for den Slags Skyld¹⁷. Selv optraadte Mandrup Holk et Par Gange som „Forlover“ (Kautionist) for Kongen.

Angrebet paa Sverig endte i 1520 med en foreløbig Sejr for Christian II. Snart ulmede det dog der igen, og samtidig blev Forholdet til Lybæk, som følte sig truet i sin Eksistens af Christian II's Politik, yderligere forværret, saa det trak op til en Krig fra den Kant. Det var Kongen meget om at gøre, at Farbroderen og Hertugdømmernes Stænder stillede sig nogenlunde gunstigt i denne Situation, men han havde just ved denne Tid været saa uheldig at fortørne Hertug Frederik ved at lade sin Svoger, Kejser Karl V, overdrage sig Forleningsretten til Holsten. Dette følte Hertugen som en Trusel om at bringe ham under Brodersønnens Højhed, og al den gamle Bitterhed over Uret, voldt ham af Broder og Brodersøn, blussede op igen. Christian II maatte ned til Hertugdømmerne for at forhandle. Det var paa denne Rejse, at han i Juli 1522 for sidste Gang som regerende Konge vides at have været i Sønderborg¹⁸. I August kom det saa til Overenskomsten i Bordesholm, hvorved Kongen maatte give Afkald paa Forleningsretten og finde sig i, at Hertugdømmerne holdt sig udenfor Krigen med Lybæk — selv fra Kongens Slotte og Lande maatte der intet fjendtligt foretages mod Lybæk, som paa dette Tidspunkt havde begyndt Krigen. Forskellige vidtgaende Fordringer fra Hertugernes Side skulde efter at være blevet forelagt Danmarks og Norges Raad paadømmes af en Voldgiftsret. I den Anledning skulde der foretages Undersøgelser i Rigets Arkiver, og nu gjorde Kongen sig skyldig i en hensynsløs og egenmægtig Handling, idet han til Hertugens store Forbitrelse lod en Mængde Dokumenter udtage af Fællesarkivet paa Segeberg Slot og føre til Sønderborg Slot, hvor han senere vilde gøre sig bekendt med dem.

Begivenhederne udviklede sig imidlertid for hurtigt til, at han kunde komme til det, eller at det i hele taget blev til noget med den paatænkte Voldgiftsdom. I Januar 1523 opsagde de jyske Raader ham Huldskab og Troskab; ogsaa det menige Folk i Nørrejylland svigtede Kongen. Hertug Frederik, som — maaske tilskyndet af Lybæk — allerede i Slutn. af 1522 havde været i Forbindelse med Oprørerne, modtog Tilbudet om den danske Krone. Den 9. Marts brød han op fra Gottorp med en Hær paa 6000 Mand, hvortil Lybæk — ligesom til Udrustningen — havde leveret Bidrag. Han gik udenom de kongelige Slotte, Flensborg og Aabenraa (Haderslev tilhørte ham selv), mødtes med nogle af den oprørske Adel i Kolding og drog derfra videre — dog kun med en lille Del af Hæren, da der næppe var nogen Modstand at vente — til Viborg, hvor Hyldningen foregik d. 26. Marts.

Medens Frederik I var i Nørrejylland begyndte hans Mænd i Hertugdømmerne at røre paa sig, for med Tropper, der var blevet liggende hernede eller maaske kommet til senere, at indtage Kongens Slotte og Byer i Sønderjylland, hvor man imidlertid viste en langt større Trofasthed mod Christian II end i største Delen af hans øvrige Rige. Flensborg Borgere tilskrev Chr. II i et Brev af 19. Marts¹⁹, at de vilde „staa hos Eders Naade med Liv og Gods efter vores Formue“, men uden Hjælp fra Kongen mente de ikke at kunne holde Byen mod Hertugens Krigsfolk, som belejrede den. Paa Flensborg Slot (Duhorg) sad dengang Ditlev Brockdorf, beredt til at holde Slottet til det yderste. Fra Nordborg Slot manede Wulf Pogwisch Benediktssøn i et Brev²⁰ af 12. Marts 1523 Kongen til kraftige Forholdsregler for at hindre Hertug Frederik i at faa ligesaa fri og aaben Hjemfærd fra Jyllandstoget som Udfærden havde været og beder ham især vogte paa Flensborg Slot, der er en „Lygill“ (Nøgle) til Hertugdømmet. Men alle Opfordringer af den Art eller Anmodninger om Hjælp var forgæves — Kongen havde helt tabt Modet og forlod snart Landet for at søge Hjælp hos Svogeren,

Kejser Karl V. Ogsaa Aabenraa, senere Tyskhedens faste Borg i Sønderjylland, viste afgjort Uvilje mod at komme ind under Hertug Frederik²¹. Et afvisende Svar fra Borgmesteren paa en Anmodning af Landsknægtene, som laa udenfor Byen, førte til at disse d. 15. Marts, „til en Forskrækkelse“ faldt ind i Byen og plyndrede den, som det hedder i en samtidig tysk Beretning²², som er en Hovedkilde for disse Begivenheder, og som maa være skrevet af en Mand, der stod Frederik I nær. Præsten Niels Helvaderus (fra Hellevad), født og opvokset der paa Egnen et Par Menneskealdre senere, fortæller i sin Bog *Silva Chronologica* (Hamburg 1624) de mest gruopvækkende Enkeltheder. Maaske opskræmt ved denne Begivenhed var det, at Sønderjyllands Bønder ved denne Tid samledes paa det gamle Urnehoved Ting²³. Der var stærk Stemning for at komme Byerne til Hjælp, men det lykkedes Storbonden Nis Hinriksen, Herredsfoged i Slogsherred, som hørte til Hertugens Del, at faa dem fra det. Saa voldsomt var dog Lidenskaberne kommet i Kog hos en Del af Mødets Deltagere, at Nis Hinriksen med Nød og Næppe slap fra det med Livet; fem Pile sad fast i hans tykke Bondekofte, da han i Hast forlod Mødet. Men Bonderejsningen var afværget. Fra Aabenraa drog imidlertid Tropperne til Sønderborg med deres Skyts. Ovennævnte tyske Beretning fortæller, at Mandrup Holk kun havde faa Svende til Forsvar af Slottet, men at han dog i Tillid til dets stærke Mure nægtede at overgive sig. En anden Kilde til de følgende Begivenheder er et Brev²⁴, som en af Christian II's Tilhængere, der deltog i Slottets Forsvar, nogle Aar senere (vistnok 1532) skrev til Christian II. I det fortæller han, at han dengang for sine egne Penge lod komme ind paa Slottet en Fjerding Kørnekrudt (— kornet Krudt) og noget Jern, hvad der kunde tyde paa, at der ogsaa har været knapt med Ammunition, og at Mandrup Holk har haft vanskeligt ved at skaffe det, der behøvedes til Forsvaret. Da nu Lensmanden ikke vilde overgive sig godvilligt, begyndte Frederik I's Tropper Beskydningen med deres Kanoner. Fra Slottet forsvarede man

sig, saa godt man kunde. Noget Skyts — den Tids smaa Kanoner — har der sikkert været paa Slottet; i Regnskabet fra 1518 omtales en Klaus Bøsseskytte, og i ovennævnte Brev nævnes Kongens Bøsseskytte Jesper, en Sønderborger*). Oppe fra Vægtergangens Skydehuller har nok ogsaa velrettede Bøsseskud af og til pillet en af de belejrende Landsknægte ud af Rækkerne. At der er sket Mandefald blandt disse, ved vi fra førnævnte Brev, hvor Brevskriveren fortæller, at han har maattet betale mange Penge til „den unge Herre“ — d. v. s. Frederik I's Søn, den senere Christian III — fordi han under Sønderborg Slots Belejring „skød nogle af de Landsknægte ihjel“ og „havde gjort hans Naades Herr Fader stor Skade paa Folket.“ Men i Længden var de belejrende de stærkeste. Den 3. April skriver Raadet i Lybæk til Danzig — i et Brev²⁵, hvor de fortæller, at Aabenraa, Tørring, Rendsborg, Femarn, Heiligenhafen, Flensborg (d. v. s. selve Byen, ikke Slottet, som først overgav sig efter at Chr. II havde forladt Landet) og Grossenbrode har hyldet Fr. I — at Sønderborg, som deres Tropper belejrede (der har altsaa været lybske Tropper imellem), og hvor de havde nedskudt et Taarn, kunde ventes at ville overgive sig snarligt. Ved denne Tid maa ogsaa Overgivelsen have fundet Sted**). Den

*) Ham og hans Fader Jørgen Klejnsmed i Sønderborg tilhørte en Skude, som laa udenfor Slottet, ladet med Byg, Havre og Flæsk, der tilhørte ovennævnte Brevskriver. Det blev naturligvis beslaglagt af Landsknægtene. Om disses Færd overfor Byens Befolkning ved vi intet; den har uden Tvivl været fredeligere end i Aabenraa, bl. a. fordi Sønderborg var en aaben By og ikke kunde udfordre ved at gøre Modstand.

**) Allen, der i „De tre nordiske Rigers Historie“ II, 1, S. 391 med et Par Linier omtaler denne Begivenhed, angiver i en Note S. 480 d. 6. April som Dagen for Overgivelsen, i Henhold til et ikke nærmere angivet Brev. Det er ikke lykkedes — heller ikke ved Rigsarkivets velvillige Efterforskning — at finde det Brev, der sigtes til. Naar Ditlev Brockdorf i sit Brev af 1. April 1523 til Christian II omtaler Sønderborg blandt de allerede overgivne Slotte, saa beror det sikkert paa et for ham som belejret og indsluttet naturligt Ukendskab til Forholdene, hvad der ikke blot gælder Sønderborg, men ogsaa Segeberg, hvor Overenskomsten om Overgivelsen først blev indgaaet d. 15. April²⁶.

førnævnte tyske Beretning giver en bestemt Hændelse Skyld for Overgivelsen: Mandrup Holks Hustru havde begivet sig fra „et Hus til et andet“ paa Slottet, ligesom et Kartoveskud faldt ned, saa at Kalk og Snavs fæg hende om Ørerne. I sin Forskrækkelse faldt hun om under høje Skrig, hvorved Besætningen helt tabte Modet, „og da man ingen Undsætning eller anden Redning kunde vente, overgav man Slottet“. Det sidste har sikkert været det afgørende; man har næppe heller skjult for Mandrup Holk, hvor daarligt Christian II's Sag stod ude i Landet.

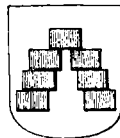
Den tyske Beretning betoner saaledes Mandrup Holks Trofasthed mod sin Konge, men det er ikke usandsynligt, at han ved Overgivelsen har maattet forpligte sig til ikke for Fremtiden at støtte Christian II's Sag, og vi kender da heller intet, der kunde tyde paa nogen Forbindelse mellem de to mere. Men paa den anden Side synes han ikke — som f. Eks. de ovennævnte Ditlev Brockdorf og Wulf Pogwisch Benediktssøn — paa nogen Maade at være gaaet de nye Herrer til Haande; en ny Forlening fik han i hvert Fald aldrig. Efter det før omtalte Brev har Frederik I vist Slottets Forsvarere sin Vrede; Brevskriveren klager over, at han havde lidt og end den Dag i Dag led allehaande for Christian II's Skyld, og er det gaaet ham saaledes, er der Grund til at tro, at det ikke er gaaet Mandrup Holk bedre. Han synes at have tilbragt Resten af sine Dage paa Barritskov, rimeligvis først og fremmest — som Størstedelen af hans Standsfæller — optaget af sit Landbrug, hvori paa den Tid Studeopdrættten begyndte at blive en betydelig Indtægtskilde²⁷. At han dog var en Mand, der skøttede om andet en timelig Vinding, viser den eneste Tildragelse af historisk Betydning, han endnu blev draget med ind i. Da i Reformations-tiden Tiggermunkene rundt omkring i Danmark dreves ud af deres Klostre, kunde de Horsens-Graabrødres Fjender — fortælles der i den gamle Krønike om Graabrødrenes Udjagelse af deres Klostre i Danmark²⁸ — længe hverken ved Smiger eller Trusler forjage dem fra deres Bo, fordi de forsvaredes af Mandrup Holk, der „yndede Brødrene meget“ — hvad enten

han nu lededes af religiøse Bevæggrunde eller blot Følelsen af Forpligtelse til at optræde som Munkenes Beskytter, da deres Kloster fra gammel Tid havde haft nær Tilknytning til hans mødrene Slægt. Han maatte dog til sidst bøje sig, og Munkene blev jaget ud af Klostret ved Juletid 1532.

Mandrup Holk var endnu i Live i 1546, hvad Breve i Barritskovs Arkiv i Rigsarkivet viser, men han er antagelig død sent i det Aar eller tidlig i det næste, da fra nu af Sønnen Hans Holk alene omtales som Gaardens Ejer*). Hans Holk traadte i Frederik II's Tjeneste og blev 1561 Lensmand paa Varberg Slot i Halland. Han udmærkede sig der ved sin humane Optræden overfor Almuen. Under Syvaarskrigen (1563—1570) forsvarede han Varberg Slot med stor Tapperhed; det blev tilsidst indtaget ved Storm, og Hans Holk døde 1565 i svensk Fangenskab²⁹. Med hans Søn, der bar Farfarens Navn, Mandrup Holk, uddøde 1588 Barritskov-Holkernes Mandsstamme, men gennem Kvindeled blev Gaarden endnu ca. 200 Aar i Slægtens Eje.

Mandrup Holks Efterfølger som Lensmand paa Sønderborg Slot blev Ditlev von Ahlefeld. Han efterfulgtes 1526 af Ditlev von Brockdorf, Flensborg Slots tapre Forsvarer, der var traadt i Frederik I's Tjeneste, og som snart skulde blive den, der modtog Christian II, da denne den 9. August 1532 som Fange blev ført i Land i Sønderborg.

*) Naar Møllerup i Biogr. Leksikon VII, S. 549 angiver 1560 som Mandrup Holk Dødsaar, saa beror det — ifølge velvillig Meddelelse af Arkivar Dr. phil. W. Christensen — paa en urigtig Slutning fra den Kendsgerning, at Hans Holk i det Aar holdt Skifte efter sine Forældre med sin Søsters Mand.

Holkernes Vaaben.

Henvisninger:

1) Erik Arup. Den finansielle Side af Erhvervelsen af Hertugdømmerne (Hist. Tidsskr. VII. R., 4. B., S. 481 ff.) 2) Allen, De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christiern den Anden o. s. v. I, S. 114. 3) Missiver fra Kongerne Christiern I's og Hans's Tid, udg. af William Christensen, 1. B., S. 155 og Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv 1. B., S. 26. 4) Trykt i Daniel Bruun, Danmark IV, de sønderj. Amter S. 170 og i Museumsinspektør Rabens Fører for Sønderborg Slot. 5—6) Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 8. B. S. 168. 7) J. Raben, Fra Als og Sundeved III, S. 25 ff. 8) Thiset, Adelige Sigiller I, v, 2—6 og Danmarks Adels Aarbog 1925, S. 425. 9) Sønderj. Aarb. 1897, S. 101 f. 10) P. Westergaard, Barritskov Gods og Ejere S. 24 ff. 11) Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 35. B, S. 124. 12) Dronning Christines Hofholdningsregnskaber, udg. af Dr. phil. William Christensen, S. 4. 13) Danske Magazin V. R., 1. B., S. 17. 14) Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ I, S. 627. 15) Samme Bog S. 646. 16) Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 1, S. 239 ff. 17) Samme Bog III, 1, S. 7 f. 18) Regesta D. H. D. I, S. 749. 19) Sejdelin, Diplomatarium Flensburgense II, S. 172 f. 20) Samme Bog II, S. 170 ff. 21) A. D. Jørgensen i Hist. Afh. IV, S. 279. 22) Danske Magazin III, 3, S. 25. 23) A. D. Jørgensen i Hist. Afh. IV, S. 279 og G. Friis i Sønderj. Aarbøger 1891 S. 214 ff. 24) Dipl. Flensb. II, S. 237 ff. 25) Hansarecesse 8. B., Brev Nr. 358. 26) Allen, De tre nord. Riges Hist. III, 2, S. 391 f. 27) Westergaard, Barritskov Gods og Ejere S. 28. 28) H. Knudsen i Kirkehistoriske Samlinger I, S. 325 ff. 29) Biograf. Leksikon VII, S. 549.

Foruden paa de i Teksten og Henvisningerne nævnte Skrifter og Aktstykker bygger denne Skildring for den fællesdanske Histories Vedkommende paa Heises Afsnit i Danmarks Riges Historie III og C. P. O. Christiansens i Det danske Folks Historie III, for Sønderborgs særlige Histories Vedkommende paa Traps Danmark IX og for Slægten Holks Vedkommende paa A. D. Jørgensen i Sj. Aarbøger 1891 S. 53 ff. og 1897, S. 103 ff. samt paa Louis Bobé i Danmarks Adels Aarbog 1925, S. 425 ff.

P. H. Lorenzen.

Peter Hiort Lorenzen og Stændervalget 1841.

Af Jakob Randrup.

*Syvestjernen peger mod Norden
i Slesvigs dæmrende Nat.*

*(Peter Christian Koch i
„Dannevirke“ for 17. 2. 1841)*

I ældgammel Tid var Ejderen Grænse mellem tysk og dansk Land, og før 1864 har Slesvig aldrig hørt til det tyske Rige. Men allerede tidligt bosatte tyske Nybyggere sig i de næsten folketomme Egne lige nord for Ejderen, og ved Aar 1400 er de Danske Syd for Slien—Dannevirke blevet fortrængt af indvandrede Tyskere, dog med Undtagelse af den ret tæt befolkede Halvø Svans, hvor Danskerne holdt sig adskilligt længere. Af Navnene i Skattelisterne ser vi, at her ikke er Tale om et Sprogskifte, men om et Folkeskifte. Det er holstenske og prøjsiske Navne, vi møder, ikke danske. I de følgende Aarhundreder

sker der ude paa Landet kun smaa nationale Forskydninger. Med en Naturlovs Sikkerhed bliver Mellemslesvigerne ved at være, hvad de var, indtil Aar 1800. Paa Herregaarde og i Købstæder, i Skole og i Kirke, gennem Styrelsen og for Retten faar de at vide, at alt, hvad der er „fornemt“, er tysk, faar det at vide gennem Aarhundreder, og dog nedarves i Slægt efter Slægt Mødrenes danske Sprog til Børnene. Først ved Aar 1800 begynder Sprogskiftet i Angel for alvor. Det er værd at mærke sig, at det er et Sprogskifte, ikke noget Folkeskifte; de nuværende Angelboer er af ren dansk Afstamning. Den danske Regering gjorde intet for at hindre dette Skifte. Fællesskab i Styrelse mellem Slesvig og Holsten vedblev. Ganske vist gav Frederik den VI hvert Land sin Stænderforsamling 1834, men det skyldtes slet ikke nationale Grunde, og ved den uforholdsmæssig store Indflydelse, der ved Valgene tillagdes Godsejerne, fik Stænderforsamlingen for Slesvig et mere tysk Præg, end den vilde have faaet ved en mere demokratisk Valgret. I de første Stænderforsamlinger (1836, 38 og 40) var Nationalitetsspørgsmaalet dog uden videre Betydning. Det er Modsætningen mellem demokratisk og aristokratisk Slesvigholstenisme, der gør sig gældende. Gennem de mange Aarhundreder har Slesvig og Holsten været styret sammen, og dette Fællesskab tænker ingen paa at bryde. Nordslesvigske Bønder er Slesvigholstenere lige saa vel som alle andre i Forsamlingen. Haderslevs Deputerede Peter Hiort Lorenzen stod som Fører for de Liberale, medens de augustenburgske Bønder, selve Hertugen og Prinsen af Nør, var Aristokraternes Førere. I Stændernes anden Samling (1838) kom det Gang paa Gang til heftige Sammenstød mellem de to Partier, særlig mellem Hertugen og Peter Hiort Lorenzen. Et Forslag om at give en forenet slesvigholstensk Stænderforsamling Skattebevillingsret blev forkastet med 26 Stemmer mod 13 liberale. Det var ved denne Lejlighed, Hertugen talte om det latterlige i at kræve Rettigheder, naar man ikke kunde stille 20000 Bajonetter bag Kravet. Selve Forslaget om en Forening af Slesvigs og Holstens

Stænder vedtoges med alle Stemmer mod 4. Blandt de 4 var Flensborgs to Repræsentanter, Agent Jensen og Senator Nielsen, og de hævdede afgjort, at de ikke stemte saaledes, fordi de ønskede Slesvig knyttet nøjere sammen med Kongeriget. Jensen erklærede, at han vilde kæmpe til det yderste for at bevare Slesvigs Selvstændighed over for Danskerne. Men en forenet slesvigholstensk Stænderforsamling vilde ikke støtte Flensborgs direkte Handel med Udlandet, og dertor stemte de imod den. Flensborgerne er først og fremmest Bypatrioter og kongetro, og begge Dele drog dem bort fra Slesvigholstenismen.

Det var ogsaa i denne Samling, at Gaardejer Nis Lorenzen Lilholt (ved Haderslev) fik sit Forslag om dansk Øvrighedssprog i Nordslesvig til Behandling. Han og andre, som talte derfor, fremhævede til Overmaal, at Forslaget ikke fremkom af Kærlighed til Danmark, men som en praktisk og retfærdig Foranstaltning over for de Bønder, som ikke forstod Tysk. Nis Loreizen sagde endog, at Nordslesvigerne nu hørte til den tyske Stat Slesvig-Holsten, men at de af dem, som havde bevaret deres gamle danske Sprog, havde Krav paa, at dette brugtes ved Retsforhandlingerne, og at man ikke brugte et Sprog, som de ikke forstod. Ordene lyder, som var de taget fra en moderne Drøftelse om Mindretallenes Stilling. Forslaget vedtoges med 21 Stemmer mod 18. Af Flensborgerne stemte Nielsen for, men Jensen imod. De nordslesvigske Bønder stemte for undtagen A. Petersen fra Dalby (det nordligste af de 8 Sogne, som 1864 blev ved Danmark). Hvorfor han ikke gav Forslaget sin Stemme, vides ikke; han havde anbefalet det i Stænderforsamlingen, og han maa sikkert have været til Stede ved Afstemningen.

Den 14. Maj 1840 kom Kristian VIII's Sprogskript, der indførte Dansk som Øvrighedssprog i Nordslesvig. Det vakte en voldsom Ophidselse. Det var den nordslesvigske folkelige Danskhed, som her havde vundet Sejrr over Slesvigs officielle Tyskhed. Hertugen, Godsejerne, Embedsmændene, alle som ønskede Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund, og

som ønskede, at tysk Sprog skulde brede sig ogsaa som Folkemaal lige til Kongeaaen, for løs — ikke paa de nordslesvigske Bønder — men paa de liberale slesvigholstenske Førere, som havde stemt for Forslaget 1838. Agitationen fortsattes med stigende Voldsomhed, indtil Stænderne samledes igen i Efteraaret 1840.

Den 22. Maj angreb Hertugen i Itzehoer Wochenblatt Peter Hiort Lorenzen og to andre af Førerne for de liberale Slesvigholstenere. Da Flertallets Standpunkt i Sprogsagen kun sejrede med 3 Stemmers Overvægt (21 mod 18), gjorde Hertugen disse tre ansvarlige for Udfaldet. Det var disse tre liberale „Koryfæer“, som her, hvor det gjaldt, blev deres slesvigholstenske Fane utro. De liberale Slesvigholstenere paastod, at de vilde forsvare Hertugdømmets Rettigheder, men nu havde de skaffet Danskerne deres vigtigste Vaaben mod Slesvigs Tyskhed.

Kun Lorenzen optog Polemikken mod Hertugen. Han begyndte dog med at vende sig mod „Dannevirke“s Redaktør, den dansk-nationaltfølende men efter Lorenzens Mening absolutistiske Peter Christian Koch: At have noget med ham at gøre vilde jo være den største Taabelighed. Dernæst fortsætter han: Der er blevet bebrejdet mig Mangel paa Skarpsind. Jeg svarer: Mit Skarpsind bestaar i at være vaagen over for alle dem, store og smaa, som vil sætte Foden paa Folkets Nakke. I Politik kender jeg kun det ene: Efter ringe Evne i størst mulig Udstrækning at virke for Folkets Rettigheder, og da navnlig for at skaffe det en Forfatning. At slutte mig til et Parti, som ikke vil høre noget om Folkets Rettigheder, og som i Forbund med Bureaukratiet træder hindrende i Vejen for ethvert aandeligt Fremskridt, „dazu werde ich mich nie und nimmer verstehen, es möge nun kommen, was da wolle“. Et Parti, som kun vil forsvare Hertugdømmernes Rettigheder til Gavn for Aristokrati og Bureaukrati, har jeg følgelig ikke kunnet blive utro. I Sprogsagen havde jeg ikke de nødvendige Forudsætninger for at afgøre, om Dansk i Forvaltningen og for Retten kunde gennemføres, uden at

det gjorde Skade. Dog, kyndige Jurister, Formanden og Næstformanden, hævdede med ædel Varme, at det ikke alene var retfærdigt og billigt, men at det uden Betænkning kunde gennemføres. Og saa fulgte jeg min Samvittigheds Stemme.

Paa sin ærlige og klare Udredning af sit Standpunkt fik Lorenzen et langt og høvent Svar spækket med Spørgsmaalstegn og Udraabstegn. Lorenzen haanes, fordi han indrømmer, at han mangler Skarp-sind og politisk Dannelse, og fordi han har skrevet, at han i Sprogsagen ikke kunde naa til en egen fast Dom paa Grund af Mangel paa nødvendigt Kendskab. Saa perfid var Hertugen i sin Polemik. Lorenzen havde aldrig indrømmet, at han manglede politisk Dannelse, han havde aldrig antydnet, at han manglede et fast Standpunkt i Sprogsagen; han vidste, hvad der var ret og billigt, og han fulgte sin Samvittigheds Stemme, da Formanden, Professor Falck, hævdede, at dansk Øvrighedssprog uden Skade lod sig gennemføre. Naar Hertugen skrev, at han manglede de nødvendige Forudsætninger for at danne sig en fast Mening om Sprogsagen, saa udelod han ganske roligt Ordene: „was die Ausführbarkeit und Unschädlichkeit betrifft“. Lorenzen paaviste ganske kort Hertugens Perfiditet, og for den, som kræver Aabenhed og Ærlighed i en Polemik, staar han ubestridt som Sejrherre.

Eksemplet er typisk for Itzehoer Wochenblatts Polemik mod Danskhed og Demokrati.

Samtidig har Lorenzen ført en dybtgaaende Brevveksling med de Liberales Førstemand i Kongeriget, Orla Lehmann. Før det nationale Spørgsmaal for Alvor gjorde sig gældende, var der, som rimeligt er, et Baand af Sympati mellem de Liberale i Kongeriget og de Liberale i Hertugdømmerne. Den demokratiske Slesvigholstenismes Grundlægger, Uwe Jens Lornsen, hædres ogsaa fra kongerigsk Side som den, der først har hejst Liberalismens Fane herhjemme. Udgifveren af det liberale, danskorienterede, tyskskrevne Flensburger Zeitung, den i Kongeriget fødte Bogtrykker Kastrup, „ein geborner Däne“, som Itzehoer Wochen-

blatt haanende kalder ham, gør sig endnu saa sent som i November 1841 særlige Anstregelser for at sælge et Mindeblad over Lornsen. Han tager mod Forudbestilling til lav Pris og skriver, at dette Pragtstykke sikkert vil være velkomment for alle, som ærer Lornsen.

Et Aar senere talte Hiort Lorenzen Dansk i den slesvigske Stænderforsamling, og dermed ophørte de Danskes naive Begejstring for Lornsen.

Hiort Lorenzen stod i Stænderforsamlingen 1838 som Fører for de liberale Slesvigholstenere, men hans Maal er slet ikke et Slesvig-Holsten. Han er ikke, skriver han til Lehmann, en saa „eingefleischer Beförderer des Schleswig-holsteinischen Staats“, som mange vil indbilde Folk, for saa burde han jo kæmpe med Liv og Sjæl for det tyske Retssprog i Nordslesvig. Hvad han vil naa til, er en fri Forfatning for hans Fødeland Slesvig. Men han ser selvfølgelig klart, at en saadan kun naas enten i Forbindelse med Holsten eller i Forbindelse med Kongeriget. Han mener, at Kongeloven udelukker det sidste; men sammen med Holsten er der en Mulighed for at naa politisk Frihed, maaske en Forfatning saa fri som den norske. Under Stænderforsamlingen i 38 ser han imidlertid, hvorledes den aristokratiske Hertugs Indflydelse stiger. Han bliver Vidne til hans voldsomme Angreb paa Sprogeskriptet og ser, hvorledes Kravet om Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund mere og mere trækkes i Forgrunden. Men hans Uvilje herimod er lige saa afgjort som hans Uvilje mod, at Slesvig forenes med Danmark. Samtidig opgiver Olshausen og andre liberale Holstenere deres hidtidige Agitation for en slesvigholstensk Forfatning. De mener, at Sagen gaar lettere, dersom de prøver at skaffe Holsten alene en fri Forfatning. Slesvig er en Hindring og maa derfor opgives. Følgen heraf er, at Lorenzen kommer til at staa ret alene. Med de aristokratiske Slesvigholstenere vil han ikke have noget at skaffe. Hans bedste liberale Venner har svigtet Slesvig, det Land, som han vil arbejde for. Derfor vil han foreløbig trække sig helt tilbage fra alle konstitutionelle Bestræbelser.

Men samtidig med, at Lorenzen saaledes bliver isoleret af sine hidtidige Meningsfæller, øjner han gennem Brevvekslingen med Lehmann en ny Mulighed for at skaffe Slesvig en fri Forfatning. Det ligger til hans Natur „at være paa Pladsen“, og snart finder han den reelle Basis for et nyt Arbejde for Slesvigs konstitutionelle Frihed. Den forhadte Kongelov har jo hidtil skræmmet ham bort fra Danmark: „Vil de Danske ikke afkaste Aaget, saa vil vi Slesvigere dog i det mindste ikke anerkende det“. Men nu ser han, hvorledes Liberalismen støt og sikkert arbejder sig frem i Danmark, og Lehmann giver ham Tro paa, at en fri Forfatning snart kan naas. Han skriver, at Enevældens Tilhængere i Kongeriget siger til de Liberale, at dersom Danmark faar en Forfatning, maa Hertugdømmerne have en tilsvarende; men en slesvigholstensk Forfatning vil for bestandig skille Slesvig fra Norden. Hvis Slesvigerne derimod udtalte Ønsket om en Forfatning sammen med Danmark, saa vilde Tusinder, som nu var ligegyldige, juble over Slesvigs Tilslutning, og den frie Forfatning vilde være nær. „Schleswig ist der Stein des Anstoszes; — nur Schleswig kann ihn heben, auf Schleswig kommt A l l e s an“.

Og tre Købmænd, tre hidtilværende Slesvigholstenere, Jochimsen fra Flensborg og de Wolff og Lorenzen fra Haderslev, raadslog om nye Fremgangsmaader. Resultatet, de kom til, var følgende: I Slesvigs Forhold over for Danmark skal der foreløbig ingen Forandring ske; men saasart man der, ad fredelig Vej eller paa voldsom Maade, har faaet en Forfatning som den norske, skal øjeblikkelig alt voves for at gennemføre Slesvigs fuldstændige Tilslutning til Danmark.

En Tid slaar Itzehoer Wochenblatt ind paa en ny Taktik over for Lorenzen. I et Par Artikler anerkendes hans Dygtighed og store Betydning, og han opfordres til offentligt at beklage sin Afstemning i Sprogsagen. Men omtrent samtidig har „Fædrelandet“, blandt hvis Udgivere Orla Lehmann jo var, bedt Lorenzen offentligt erklære, om han ønsker, at Slesvig slutter sig til Danmark, dersom det kan faa en Forfatning som den norske. Dette Spørgsmaal gentages

nu i Itzehoer Wochenblatt. Lorenzen svarer ($\frac{7}{8}$ 40), at han paa ingen Maade har angret sin Afstemning i Sprogsagen. Hvad han mener om de danske Bestræbelser for en Forfatning for Danmark og Slesvig, vil han ikke udtale sig om nu, og i hvert Fald ikke til Itz. Wochenb. Han tænker imidlertid paa at nedlægge sit Stændermandat; men hvis han „resignerer“, bliver det af Grunde, som ikke staar i nogen Forbindelse med hans Afstemning i Sprogsagen.

Og det varede kun kort Tid, inden Lorenzen „resigerede“. Den $\frac{14}{8}$ 40 fremkom hans Erklæring i Haderslevbladet „Lyna“, som han paa denne Tid redigerede. Han fremstiller Sagen klart paa følgende Maade: Hans Maal har altid været og er stadig at skaffe Slesvig en Forfatning som den norske. Derfor har den danske Enevælde, Kongeloven, for ham dannet en uoverstigelig Skillevæg mellem Slesvig og Danmark, saa at han har protesteret mod ethvert Forsøg paa en Tilnærmelse. Han har derimod arbejdet for en slesvigholstensk Forfatning, fordi han troede, at en saadan var mulig, uden at Slesvig blev optaget i det tyske Forbund. Nu tror han slet ikke, at en Forfatning som den norske kan opnaas for de to Lande i Forening; i hvert Fald kan den ikke faa praktisk Gyldighed, uden at Slesvig optages i det tyske Forbund, og til at medvirke hertil vil han aldrig kunne beslutte sig. „Ifølge min nuværende Overbevisning strider det mod min Samvittighed nu at arbejde for en slesvigholstensk Forfatning, og dette er Grunden til, at jeg resignerer som Stænderdeputeret“. Det vigtigste for Øjeblikket er at skaffe Slesvigerne Oplysning om, hvad de kan vente sig i Forening med Holsten, og hvad i Forening med Danmark, naar dette maaske inden faa Aar faar en Forfatning som den norske. Disse for det slesvigske Folks Fremtid saa vigtige Forhold maa belyses fra alle Sider og paa en saadan Maade, at man kan fatte en rolig, paa indre Overbevisning grundet Beslutning.

Samtidig skrev Lorenzen til Lehmann, at da han havde forandret sine Anskuelse om de vigtigste

Anliggender, skyldte han sine Vælgere at trække sig tilbage, saa at de kunde blive repræsenteret af en anden, dersom de endnu holdt fast ved hans oprindelige Anskuelser.

Mandig, rolig og redelig er Lorenzens Erklæring. Han er tro mod det, der i hans offentlige Virksomhed har staaet for ham som det vigtigste: Arbejdet for en fri Forfatning for Slesvig. Naar Ottosen skriver, at Lorenzen var Slesvigholstener og blev Dansk, er det ganske at forrykke Forholdene. Lorenzen var saavel før som efter sin Erklæring i „Lyna“ den samme glødende Tilhænger af en Forfatning som den norske for sit Fødeland Slesvig. Forandringen er „kun“, at han nu mener, at Slesvig har størst Udsigt til at naa en saadan Forfatning ved at vende sig mod Nord. Men det er uforstaaeligt, at Lauridsen kan sige, at det er saarende for hans Minde at gøre hans Optræden til et Brud med nationalt Anstrøg. Hvor kan det være saarende for en Nordslesviger at vaagne til Bevidsthed om, at han er Dansk? Det var det, saa mange Nordslesvigere blev sig bevidste paa denne Tid, de fleste ganske vist uden i Forvejen at have haft anden politisk eller national Anskuelse end den at være Kongens loyale, trofaste Undersaatter; men en Del havde i Forvejen været Slesvigholstenerne, og deres Loyalitet mod Danmark havde vist ikke altid helt været at stole paa. Nationalfølelse er imidlertid uden Lod og Del i Lorenzens Erklæring af 14/8. Hans egen nationale Vækkelse havde ikke fundet Sted, og den Bevægelse, der var knyttet til „Dannevirke“, stod han fjendtligt overfor.

Naar han nu vender sig mod Nord for at naa politisk Frihed, maa han dog nødvendigvis tage Forholdet mellem Dansk og Tysk op til fornyet Overvejelse, ikke alene for sig selv, men for alle Slesvigere. Det er dog hans Afstemning i Sprogssagen, der har affødt den skarpeste Polemik med de hertugelige Slesvigholstenerne. Fælles Modsætningsforhold til Hertugen maa føre ham og „Dannevirke“s nationalt vaagne danske Mænd sammen. I Oktober 1840 begyndte dette Samarbejde, og trods skarpe Rivninger varede det ved lige til Lorenzens Død. Lorenzen lærer her

elementære Kræfter at kende, der kan sønderrive som Spindelvæv de Baand, der knyttes af fælles liberale Anskuelser. Lehmann havde skrevet til ham om disse Kræfter: „Im Namen der Natur und der Gerechtigkeit, die mächtiger sind als die Gewalt und die List der Menschen, protestiere ich daher gegen die schändlichste Tyrannei, die es auf Erden giebt, ein Volk seiner Nationalitet und seiner Sprache zu berauben, und diese Sache ragt hoch hinaus über jede Verfassungsfrage, diese Sache kann an keine Bedingung geknüpft werden.“

Lorenzen lærte disse Kræfter at kende, men foreløbig vaagnede de næppe i ham selv. Vilde Følelse af Samhørighed med dansk Nationalitet som medvirkende Grund til hans Brud med Slesvigholstenerne have været saarende for hans Minde? Aldrig!

„Fædrelandet“ beklager, at Lorenzen „resignerede“, for havde han ikke gjort det, vilde Slesvigholsten i den kommende Stændersamling have haft en kraftig Modstander, omend Danmark sandsynligvis ikke nogen afgjort Talsmand.

Det lille antihertugelige, nordligtorienterede Mindretal i Stændersamlingen i Efteraaret 1840 staar da uden Fører. Ved Suppleringsvalget i Haderslev den 3. November blev der fra dansk Side slet ingen Kandidat opstillet, og Slesvigholsteneren Advokat Gottfriedsen valgtes med 60 Stemmer. Af 175 Vælgere stemte 86. Men er Lorenzen ikke Medlem af Stænderne i 1840, øver han dog stor Indflydelse. Nis Lorenzen maa betragtes som Førstemand i det lille nordligtorienterede Parti, og han raadfører sig med Hiort Lorenzen om alt. Som i 1838 kom Spørgsmaalet om dansk Øvrighedssprog i Nordslesvig til at spille en Hovedrolle. Mod Sprogreskriptet af Maj 1840 havde Hertugen rettet sine voldsomste Angreb, og det lykkedes ham at forandre Flertallet i 1838 til et lille Mindretal. Gaardejer Thies Steenholdt i Ravsted stemte i 1838 for dansk Øvrighedssprog, men nu stillede han Forslag om Reskriptets Ophævelse. Han var foragtet af alle, ogsaa af sine Meningsfæller, som, mens han talte, sad og morede sig over „Dannevirke“s Nidviser

over ham. Nis Lorenzen leverede Hovedforsvaret for Sprogreskriptet, men det er i Virkeligheden Hiort Lorenzens Mening, han fremfører. Dansk Nationalfølelse mærkes saavist ikke deri. Steenholdts Forslag vedtoges med 33 Stemmer mod 9. Om Afstemningen meddeler et Stændermedlem (antagelig Nis Lorenzen) følgende i „Dannevirke“ (¹⁶/₁ 1841): Af de 21, som stemte for Sprogreskriptet i 1838 er kun 6 blevet deres Overbevisning tro, og af dem kan endda kun de 5 stemme, idet Borgmester Schütt Frederiksstad var syg. Hovedmængden af de andre har skiftet Standpunkt; enkelte er ikke Medlemmer mere, blandt dem Justitiarius Jaspersen og Hiort Lorenzen. Agent Jensen Flensborg, som stemte imod Sprogreskriptet i 1838, stemte for i 40. De 9, som stemte for, var de nord-slesvigske Bønder Alexandersen Sottrup, Bonefeld Ulkebøl, N. Lorenzen, Petersen Dalby og Thomsen Skodborg; endvidere P. Nielsen og H. C. Jensen fra Flensborg, samt Wilderer fra Femern og Grev Magnus Moltke Grünholz. Reskriptets Ophævelse ønskedes af Hertugen, alle adelige undtagen Grev Moltke, alle Advokaterne, begge de af Kongen udnævnte gejstlige og alle Embedsmændene. „Nu, I Slesvigere, kender I eders mange Modstandere. Men vær ikke forsagte! Hvo kan i Længden modstaa den paa Folkeviljen støttede Kongevilje!“

Mere og mere afgjort blev Nis Lorenzens lille Gruppe orienteret mod Danmark, og mere og mere afgjort blev den antihertugelig, d. v. s. demokratisk. Om der hos dens Medlemmer fandtes megen bevidst dansk Nationalfølelse, er tvivlsomt, men i den Henseende var alle vel ikke ens. For deres egentlige Fører, Peter Hiort Lorenzen, er Forfatningskravet stadig det afgørende. Dansk Nationalfølelse mærkes endnu næppe hos ham. Stændervalget i Begyndelsen af 1841 staa da mellem danskorienterede, antihertugelige (antislesvigholstenske) Demokrater og den overvejende aristokratiske Skare, der samledes om Hertugen. Det sidste Parti er slesvigholstensk, det første er slesvigsk med Tendens til at blive dansk-slesvigsk.

Den danskorienterede Bevægelse kunde ikke gøre sig gældende i Tønder og Flensborg Amter, og i

Aabenraa-Løgumklosteregnen lykkedes det Slesvig-holstenerne at faa Thies Steenholdt genvalgt med 125 Stemmer, da hans Modstandere ikke kunde enes om en Fælleskandidat. „Dannevirke“ skriver derom: „De fleste skøttede vel ikke om at vælge ham paany, men da de delte sig i 3 Dele om hver sin Valgkandidat, saa tog Thies med sine Tilhængere Luven fra alle de andre Partier.“

Heller ikke Ærø og Als blev repræsenteret ved den nye Bevægelses Mænd. Paa Ærø valgtes Amtsforvalter U. A. Holstein, men da han kun formelt havde sikret sig tilstrækkelig Grundejendom til at være valgbar, kasserede Stænderne hans Valg. Stedfortræderen synes ikke at have kunnet møde paa Grund af Sygdom, saa Ærø var uden Repræsentant i 1842. I et Brev til Hiort Lorenzen fra Sønderborgeren Købmand H. C. Hansen Günthers Sohn beklager denne, at Holstein er blevet sendt hjem igen til Ærø; han vilde sikkert have sluttet sig til det slesvigske Parti.

Paa Als skete det besynderlige, at den udprægede slesvigholstenske Aristokrat Herredsfoged Steffens i Nordborg valgtes til Stændermedlem med 302 Stemmer, medens Synsmand Hans Christian Bladt fra Tandsgaard i Tandslet blev Suppleant med vistnok 213 Stemmer. Steffens er Hertugens betroede Mand, hans Adjudant kalder Hiort Lorenzen ham, hertugelig Spyttslikker kaldes han af en anden. Antagelig er det ham, der har skrevet de fleste af de hertugelige Artikler mod Lorenzen i Itzehoer Wochenblatt.

Als havde hidtil været repræsenteret af Gaardejer Chresten Bonefeld fra Ulkebøl. Et Par Maaneder forud for Valget, i November 1840, skrev Flensburger Zeitung, at „Valgdirektøren“ Amtmand v. Ste-mann ud for Bonefelds Navn paa Valglisten havde ladet tilføje, „wenn er sich gehörig legitimirt“. Heri ligger der et Forsøg paa at mistænkeliggøre ham over for Befolkningen. „Dog, det vil være spildt Ulejlighed, og Alsingerne vil ikke lade sig forlede til ikke at vælge denne frisindede Repræsentant.“

Paa sin sædvanlige studentikose Facon for Polemik skriver Itzehoer Wochenblatt herimod, at det er

latterligt at kalde Bonefeld en frisindet Repræsentant, for da han aldrig har sagt et Ord i Stænderforsamlingen, kan ingen fælde en begrundet Dom om hans Frisind. „Dannevirke“ mener at maatte tage denne Udgydelse alvorligt og svarer, at Bonefeld har talt baade i sidste og næstsidste Stændersamling, saa han har slet ikke været stum. Det er heller ikke latterligt at kalde ham frisindet, da han bestandig har været Folkepartiet tro i Gerningen.

I 1838 agiterede Flensborgeren Professor C. Paulsen for at faa Underskrifter paa Andragendet om dansk Rets- og Regeringssprog i Nordslesvig. Han kom ogsaa til Bonefeld og giver i sin Dagbog følgende sympatiske Skildring af ham: „Næste Morgen spadserede jeg i dejligt Vejr langs med det yndige Alsinger Sund til den Land-Deputerede Bonefeldt . . . Den sjældne Bonde førte mig ind i sin Skrivestue, og der laa Kjøbenhavnsposten, Fædrelandet og Trykkefrihedsselskabets Skrifter, paa Hylden stod tyske og danske Bøger. Han er almindelig agtet, lovede at skaffe Petitionen mange Undertegnere og at tale for den, helst paa Dansk, paa Landdagen.“

Om Bonefeld er valgbar eller ikke, er et Spørgsmaal af juridisk Art. Han har for egne Penge af sin afdøde Kones Søster købt en Arvefæstegaard, men af Hensyn til sin Kones Slægt har han ladet den indskrive paa hendes Navn. I et Testamente overdrager hun dog Gaarden med alle dertilhørende Rettigheder til Bonefeld, idet det udtrykkeligt nævnes, at han skal betragtes som Ejer og ikke som „Sættebolsmand“. Dette Testamente blev retslig bekræftet, dog med Forbehold af den egentlige Arvings Godkendelse. Den egentlige Arving efter Hustruens Død er hendes og Bonefelds Søn, men da han endnu ikke er myndig, har Formynderskabet i hans Sted anerkendt Faderen som Ejer. Alt dette vidste Valgkommissionen i 1834, og den erklærede ham dog for at være valgbar. Efter lange Debatter kom Valgkommissionen i 1840 til det modsatte Resultat. Den 16. December vedtog dens Flertal (Formanden og 4 andre Medlemmer), at Bonefeld ved Testamentet hverken har

faaet eller har kunnet faa saadanne Rettigheder overdraget, at han er blevet valgbar. Heroverfor hævder Mindretallet, Hans Christian Bladt og Jürgen Christen Iversen, at Bonefeld ved Testamentet netop har faaet disse Rettigheder overdraget, og henviser til Valgkommissionens Godkendelse 1834, og til at Stænderforsamlingen aldrig har rejst nogen som helst Indvending mod, at han var Medlem.

Da Bonefeld fik Meddelelse om Valgkommissionens Standpunkt, sendte han en Forespørgsel til Kancelliet om Sagen. Dette gaar i sit Svar ud fra, at han ikke bliver slettet af Listen over de valgbare; det er Stænderforsamlingen, som skal afgøre, om han kan være Deputeret eller ikke. Valgkommissionen tog imidlertid intet Hensyn til Kancelliets Afgørelse, hvorfor Koch skrev i „Dannevirke“: „Hvis alle Ting gik som de skulde, kunde da Kancelliet taale, at Valgkommissionen i Sønderborg (Fejltagelse fra Kochs Side; skal være Augustenborg) annullerede dets Bestemmelse? Og kunde den tilkommende Stænderforsamling optage Dr. Steffens som lovlig valgt? Men —“

Men Bonefeld blev ikke genoptaget paa Valglisten, og Steffens mødte som lovlig valgt Stændermedlem i Slesvig!

Ganske kort Tid før Valget maatte det danskslesvigske Parti paa Als altsaa skifte Kandidat. Bonefeld vilde sikkert være blevet genvalgt, Hans Christian Bladt opnaaede ikke Valg. At han blev Suppleant, skyldtes Datidens ret løse Partiforhold. Hver Vælger afgav 2 Stemmer, 1 paa et Stændermedlem og 1 paa en Suppleant, „Stellfortræder“ som han i Bekendtgørelserne undertiden kaldes med et uheldigt Forsøg paa at erstatte et Fremmedord med et „dansk“. Havde Partirammerne været faste, kunde det hertugelige Parti selvsagt ogsaa have valgt Suppleanten. Om Grunden til, at det ikke skete, kan der kun gættes. Afstemningen var offentlig, saa muligvis har en Del Vælgere stemt paa Steffens af Frygt for Hertugen, medens de nok har turdet følge deres Overbevisning ved det mindre vigtige Valg af Suppleant. 1847 fik

Bladt Oprejsning, idet han da blev valgt med 276 Stemmer mod 83 hertugelige.

I et Brev til Hiort Lorenzen fortæller Købmand Math. P. L. Paulsen følgende Episode fra Valget: En Bonde, som boede lige ved Sønderborg, Chresten Chrestensen paa Hommelhøj, spurgte ganske naivt „Valgdirektøren“, om han kunde stemme paa Hertugen; da der blev svaret nej, sagde Bonden: „Ja, naar dette ikke gaar an, saa stemmer jeg paa Dr. Steffens“. Han synes at have været Hertugens tro Bonde, som Flertallet i Nordslesvig var Kongens tro Bønder.

Grundet paa Hans Christian Bladts Nederlag og Uheldet paa Ærø fik det dansk-slesvigske Parti kun valgt 7 Tilhængere, Syvstjernen som Peter Christian Koch kalder dem, 4 paa Landet og 3 i Købstæderne. Landdistrikterne var Haderslev Amt og Sundeved; Købstæderne var, ikke Haderslev, hvad man skulde formode ud fra de nuværende Forhold, men Flensborg og Sønderborg.

I Christiansfeld valgtes A. Petersen Dalby med 186 Stemmer, og hans Svoger, P. Dall Segeslund, blev Suppleant med 136 Stemmer. Tyskernes Kandidat, S. Holst Frørup, en Gaardejer, som var tilflyttet syd- fra, fik 83 Stemmer. I et Brev til Flor skriver Koch: „Lorenzen (o. P. H. L.) ivrer for at faa folkelige danske Bønder valgt til næste Forsamling. O, hvor er han glad, at den tyske Holst, som skulde have været valgt, gik under“.

Om Nis Lorezens Valg skriver „Dannevirke“: „Den gæve og frimodige Forsvarer af det nordslesvigske Folks danske Nationalitet“, Nis Lorenzen til Lilholt valgtes med 234 Stemmer; Asmus From i Soed blev Suppleant med 213.

I Haderslev Amts vestlige Kreds valgtes Gaardejer Posselt Københoved med 134 Stemmer; Dyrslæge Petersen Nissungaard blev Suppleant med 60 Stemmer.

I Sundeved valgtes Tingskriver Jepsen fra Ringenæs, medens N. A. Matzen fra Krammark blev „Stellfortræder“. „Dannevirke“ skriver om Jepsen: „Han er en Modstander af „Schleswigholsteinerne.“

Retningslinierne for Valget i Flensborg ses af en Artikel i Flensburger Zeitung. Den fremkom først efter Valget og var, unægtelig med Rette, af Redaktøren betegnet som „verspätet“. Der spørges, hvem Flensborgerne skal vælge. Ja, for det første fornuftige Folk, men ingen, som tror, at man uden at støde sig kan springe gennem det tid- og lufttomme Rum. Slesvigholstenerne tror, at de helskindet kan komme gennem et tidtomt Rum paa 380 Aar (fra 1460—1840) uden i mindste Maade at beskadige deres Teorier. De springer med megen Opofrelse om Kap ud i Ejderen for at fylde den, de holder deres Hoveder saa tæt sammen som muligt og saa meget som muligt over Vandet for med vældig Stentorstemme at kunne udraabe: Der er ingen Vand her! De vil til Dels være Demokrater, men henter gamle Adelsprivilegier frem. De vil gøre Slesvig-Holsten til en Enhed, men henter Enheden fra 1460 og Delene, hvoraf Enheden skal bestaa, fra 1840, og lader dog, som om de med dette vældige Spring gennem et tid- og historieløst Rum ikke har vredet et eneste Led af Lave.

For det andet skal der vælges selvstændige Folk og ikke Lirekasser, der giver Musik, efter som der bliver drejet paa dem. Der sigtes til dem, som under Hertugens Paavirkning har skiftet Standpunkt i Sprogsagen, og mod dem polemiseres der.

For det tredje skal der vælges Propagandister, men ikke hverken for det danske eller det tyske Sprog; nej, Propagandister for Flensborgs Handel og Skibsfart. Det er de sande Propagandister. Sproget vedkommer kun Vælgerne lidt. At kunne Dansk er sikkert ikke uvigtigt for mange, men ingen har dog vel forlangt, at Flensborgerne skal tale mere Dansk, end de selv har Lyst til. Skulde nogen forlange det, saa skal de kastes ud af Nørreport.

Den rette Tro hos Flensborgerne er Troen paa det, der gavner Byens Handel. Slesvigholstenerne lurar kun paa ved den første gunstige Nordenvind sporenstregs at sejle til Tyskland med hele Byen. De skal ønskes en lykkelig Rejse, og det maa haabes, at man ikke efter Jævnøgnsstormene hører om Strandings-

ulykker hos Heksene paa Brocken. Flensborgerne skal med deres Skibe sejle ud i den vide Verden og hejse Dannebrog overalt, men lade det slesvigholstenske Nældeblad være fremmed og gøre sig latterligt i alle Havne.

Artiklen fremhæver altsaa, at det er økonomiske Forhold, Byens Trivsel, der er afgørende for Flensborgerne. Det er da ogsaa i væsentlig Grad saadanne Forhold (f. Eks. Jernbaneanlæg), der gør dem til Modstandere af Slesvigholstenerne.

Kun 172, en Tredjedel af Vælgerne, stemte. De hidtilværende Repræsentanter Agent Jensen og Senator P. Nielsen genvalgte, Jensen med 139 Stemmer, Nielsen med 108. Ogsaa Suppleanterne Kancelliraad Schnidt (90 Stemmer) og Senator Rode (80) er orienterede mod Nord. Derefter havde Slesvigholsteneren Advokat Bremer 77 Stemmer.

Valgsejren fejredes paa ejendommelig Vis. Kl. 9 om Aftenen gik et stort Antal af Borgerforeningens Medlemmer med Musik i Spidsen til Agent Jensens Bolig. Jensen lovede at arbejde for Fædrelandets og Byens Vel, og han sluttede med et Leve for Flensborg. En 3/4 af Deltagerne priste Valget som det lykkeligste, der kunde tænkes, og Jensen fik sig et „rungende“ Hurra. Noget lignende fandt Sted ved Senator Niensens Bolig. Han blev hyldet som Sandhedens Forkæmper og Rettens Stridsmand, og der udbragtes et „tordnende“ Leve for ham. Han udtalte sin dybtfølte Tak for den fornyede Tillid, hans Medborgere havde vist ham, og udbragte som Jensen et Leve for Flensborg. Forsamlingen gik videre til de to Suppleanter, af hvilke i hvert Fald den ene ogsaa udbragte et Leve for Flensborg. Og endelig fik Byen et sidste Leve paa Søndertorv, hvor Forsamlingen skiltes. De Flensborgere havde demonstreret som gode Bypatrioter.

Men ikke nok hermed. Senere afholdtes en Fest for at fejre Jensen og Nielsen og de to Suppleanter. Flensburger Zeitung skriver, at den er enestaaende i Flensborgs politiske Liv. Blandt Deltagerne var næsten alle Handelsstandens Notabiliteter, Embedsmændene, den saakaldte Intelligensklasse, de i Byen garnisonerede

Officerer og „mange meget agtbare Borgere“. Hensigten var ikke alene at fejre Stændermedlemmerne, men ogsaa at demonstrere mod den „antinationale slesvigholstenske Deklamation“, skriver Bladet. Jensen udbragte et Leve for Fædreland, Fædreby og Mødborgere; Nielsen sagde, at Nationalvelstanden fremmedes, naar de vendte sig mod Nord, og udbragte et Leve for Flensborg. Ogsaa Kongen fik sit Leve. En Dr. Levestamm udtalte: Slesvigeren lader sig ikke lokke af den slesvigholstenske Propaganda, ikke blænde af den imaginære danske Propaganda. Han taler sit tyske Modersmaal, han har Bevidstheden om at tilhøre den tyske Nation uden først at skulle lade sig inkorporere som et Appendix til Holsten. Hver Slesviger føler sin hjemlige Nationalitet. Slesvigs Nationalitet leve! — Endelig blev der foreslaaet et dundrende Leve for det tyske Sprog.

Som Dansk maa man føle sig forstemt ved at læse Flensburger Zeitungs Referat fra Festen. Den afholdes af det dansk-slesvigske Parti, og Fædrelandet og Kongen faar deres, man fristes til at sige obligate, Leve. Men ellers mærker man intet til, at det er en dansk Fest. Det slesvigske træder stærkt frem, men Slesvigerne taler Tysk og tilhører aandeligt den tyske Nation. Det er denne slesvigske Nationalitet, der raabes Leve for. Ja, det tyske Sprog faar endog sit særskilte Leve. Det er en af de „agtbare Borgere“, der udbringer et Leve for Kongen, men ellers mærker man under Festen intet hverken til dem eller Office-rerne. Det bøder kun lidt herpaa, at Flensburger Zeitung kort Tid i Forvejen i en højstemt Pris til Jensen og Nielsen har sagt, at de tager sig af de undertrykte og ærer Folkets Nationalitet. „I sin Nationalitet lever Folket, kun i den finder det, ogsaa ubevidst, sin Tilfredshed! Berøv det den, og det synker hen i jammerligt Sløvsind“. Dersom vi vil betragte Bladet som et Udtryk for Flensborgernes Standpunkt, er Uklarheden overvældende.

Endelig skal der fortælles om det Valg, som fik større Betydning for Folkets Vækkelse til bevidst Danskhed saavel i Slesvig som i Kongeriget end

nogen anden Begivenhed før 1848, Peter Hiort Lorenzens Valg til Stændermedlem for Sønderborg.

Efter Suppleringsvalget i Haderslev i Efteraaret 1840 skrev Koch til Flor: „Det var et stort Nederlag, vi led her den 3. Nov. ved Valget . . . I Grunden vide vi intet Raad, hvorledes et lignende Valg i Januar skal afværges.“ Ved Januarvalget opstillede det dansk-slesvigske Parti Lorenzen som sin Kandidat, men i Virkeligheden uden Haab om at faa ham valgt. „Dannevirke“ skrev: „Hvilket Udfald Valget den 19. i Haderslev vil faa, lader sig ikke sige forud. Lorenzen er i enhver Henseende langt at foretrække, og det vil være uskønsomt af ham ikke at tage imod Valg. Men man tør næppe vente, at han bliver valgt, thi Borgerne vover vel endnu ikke at stemme paa ham af Frygt for de store og de studerte, som endnu ikke kan tilgive ham, at han ikke vilde følge med dem i Krigen mod Sprogforordningen af 14. Maj.“ En mere mistrøstig Valgartikel kan næppe tænkes. Men paa Valgdagen lod Lorenzen „Valgdirektøren“ meddele, at han allerede for længere Tid siden paa Opfordring fra flere Vælgere i Sønderborg havde lovet, at han vilde tage imod Valg der. Han havde nu faaet Meddelelse om, at Sønderborgerne havde valgt ham, og han trak sig derfor tilbage i Haderslev. Valget her fik ganske samme Udfald som Novembervalget.

Hverken i Haderslev, Aabenraa eller Tønder var der nogen Mulighed for at faa en Tilhænger af det dansk-slesvigske Parti valgt. I Flensborg lægger de økonomiske Forhold deres afgørende Lod i Vægt-skaalen mod Slesvigholstenerne, saa Valget uden Borgernes Frygt for Hamburgs Konkurrence antagelig vilde have faaet et andet Udfald. Men Sønderborg — hvorfor gennemfører vor By, hvad der var haabløst i tre andre nordslesvigske Købstæder? Var her en stærk, bevidst dansk Bevægelse? Var det Lorenzens liberale Ideer, som fik Borgerne til at opstille og vælge ham? Eller var Uviljen mod Hertugen, som man her havde paa allernærmeste Hold, større, end hvor man havde ham mere paa Afstand? Der er ingen Tvivl om, at alle tre Grunde har været medvirkende.

For at skaffe Slesvigerne god dansk Læsning havde Koch i Haderslev og Urmager og Redaktør Frederik Fischer i Aabenraa faaet oprettet smaa Laanebogsamlinger. Men disse to Mænd alene havde ingen Mulighed for at skaffe dansk Læsning Udbredelse over hele Sønderjylland. Den unge cand. jur. J. A. Hasselberg fra Sønderborg foreslog da, at Trykkefrihedsselskabet skulde løse Sagen, men Selskabets Bestyrelse turde ikke indlade sig herpaa. Hasselberg slog sig derfor sammen med en anden Slesviger, stud. theol. Nis Hanssen fra Højsted ved Tønder. Snart blev han den drivende Kraft, og det skyldes navnlig ham, at Foreningen til dansk Lærings Fremme i Slesvig (den slesvigske Bogforening) blev stiftet. Han og 15 andre Slesvigere, blandt dem Hasselberg, udsendte et Op- raab om Støtte for Sagen, og i September 1839 begyndte Foreningen sin Virksomhed. I Løbet af et Aar oprettedes der 38 slesvigske „Læseindretninger“ med op mod tusinde Bidragydere, og selvfølgelig et langt større Antal Læsere. „Dannevirke“ nævner i November 1840 som nogle af de sydligste Byer, hvori Foreningen virker: Bov, Medelby, Skovlund og Holnæs, ja endog et Sted langt inde i Angel, hvor kun de voksne kan tale Dansk.

Paa Als og i Sundeved fandt Bogforeningen forholdsvis størst Tilslutning. Provst Stephensen i Broager, Kapellan Fangel i Havnbjerg o. a. tog sig af Arbejdet. Der viste sig stor Trang til dansk Læsning; i Dybbøl havde hver Bog i det første Aar 43 Læsere. I selve Sønderborg lededes Foreningen af en Række ansete Borgere. Der var tre „Direktører“: Etatsraad Manthey, Krigskirurg Smith og Gæstgiver Reimuth, „hvilken sidstnævnte med utrættelig Iver har forestaaet Biblioteket“, som der staar i Hovedforeningens Aarsberetning 1840. Ogsaa Købmændene H. C. Hansen Günthers Sohn og Math. P. Paulsen o. a. er virksomme. I Løbet af knap et Aar var der til 51 Medlemmer i Sønderborg udlaant 1544 Bøger, eller 30 til hver Laaner. I Tilknytning til Foreningen oprettedes der en Læsestue, hvor Aviser og Tidsskrifter var fremlagt. Udgifterne af „Dagen“, „Fædrelandet“ og „Den

Frisindede“ forærede Eksemplarer af Aviserne til Læsestuen, medens en af Foreningens Velyndere forærede et Eksemplar af „Berlingske Tidende.“

Den Kreds af Sønderborgere, der leder Læseforeningen, er alle Vælgere til Stænderforsamlingen. De er antihertugelige og liberale, og i hvert Fald en Del af dem har tidligere staaet i Forbindelse med den demokratiske Slevigholstenisme, der samledes om Peter Hiort Lorenzen som Fører. I Tiden fra 20. Maj 1838 til 18. December 1842 har Hansen Günthers Sohn og Reimuth skrevet en Række Breve til Lorenzen, som viser, hvor ivrigt de har været optaget af den liberale og demokratiske Bevægelse, og hvor stor Tillid de har haft til Lorenzen. Der var i Stænderforsamlingen 1838 af Regeringen forelagt et Forslag til en Ændring af Bystyret. Hele denne Sag drøftes mellem Lorenzen og de to Sønderborgere, og disses Standpunkt er udpræget demokratisk: Raadsherrerne bør vælges for 6—8 Aar, ikke for Livstid; Administrationen bør skilles fra Retsplejen, da mange Byraadsmedlemmer ikke tør stemme imod Borgmesteren, naar denne ogsaa er Retsembudsmand; Kommunerne bør selv vælge alle deres Embedsmænd, fra de højeste til de laveste, baade Raadsherrerne, Vægterne og Tiggerfogderne. Hansen Günthers Sohn ønsker, at Muren mellem Konge og Folk skal fjernes, Embedsmændene skal trænges tilbage indenfor deres rette Grænser, de skal forstaa, at de kun er Kongens og Folkets Tjenere. Tilhængerne af Hertugen er ham imod, en af dem kalder han Spytslikker. Som næsten alle liberale Slesvigere i 1838 er han Slesvigholstener. Han glæder sig over, at den slesvigske Stænderforsamling med alle Stemmer mod 4 har vedtaget Forslaget om en Forening af Slesvigs og Holstens Stænder. Men han siger om Flensborgeren Agent Jensens Afstemning, at den er fremkaldt af Egennytte, og at den tjener ham til liden Ære. At Reimuth i eet og alt er enig med ham, er der ingen Tvivl om.

Sønderborgs Repræsentant i Stænderforsamlingen var Raadsherre Heide. Han havde været Medlem af Byraadet i Sønderborg og da tilhørt den saakaldte Opposition tilligemed Reimuth, Hansen Günthers Sohn

o. a.; men efter at han var blevet Raadsherre, slog han om og blev Tilhænger af Hertugen, dog vistnok uden at blive fuldtud anerkendt af ham. Baade Reimuth og Hansen Günthers Sohn er forbitrede paa ham. Han har i Slesvig udbredt løse Rygter om Lorenzen og Sønderborgerne, og det ligner ham at gøre noget saadant, siger Hansen Günthers Sohn. Fra Sønderborg er der imidlertid blevet sendt en Redegørelse for Sagen til Stænderforsamlingens Formand Professor Falck, som har ladet den gaa videre til Medlemmerne. Hermed har Lorenzen vundet en Sejr over Heide, som de Liberale i Sønderborg glæder sig over, men de anderledessindede og Hertugens Øretudere laver lange Ansigter, som Hansen Günthers Sohn skriver. Reimuth ved ikke engang, om han vil lykønske Lorenzen med Sejren, for der er ingen Ære ved at vinde over Heide. Reimuth omtaler ogsaa en mindre pæn Pengetransaktion fra Heides Side. Dennes Stilling er efter Stændersamlingen 1840 saadan, at ingen tænker paa at genopstille ham.

Ved Valget 1841 vilde det være naturligt for de Liberale paa et hvilket som helst Sted i Nordslesvig at opstille Peter Hiort Lorenzen. Hans fremragende Evner, hans ualmindelige Klarhed og voldsomme Energi gjorde ham selvskrevet, ikke alene som Stændermedlem, men som Fører. Det er da rimeligt, at de Liberale i Sønderborg henvender sig til ham, dobbelt rimeligt paa Grund af den aargamle Forbindelse mellem ham og Reimuth og Hansen Günthers Sohn, en Forbindelse, som for den sidstes Vedkommende synes at have været af ret fortrolig Art. Det bliver da ogsaa ham, som paa manges Vegne spørger Lorenzen, om han er villig til at tage mod Valg i Sønderborg. Hans Brev er dateret den 5. December 1840. Han skriver, at de forløbne 6 Aar har vist, at det ikke er ligegyldigt, hvem der vælges; men i Sønderborg kan man ikke finde nogen blandt Vælgerne, som baade er egnet og villig til at tage mod Valg. Han selv vil slet ikke stemme, dersom Vælgerne ikke kan samles om en dygtig Mand, og han ved, at mange tænker som han.

Hvad Tilslutning til liberale Ideer angaar, er Lorenzens og Hansen Günthers Sohns Standpunkt det samme nu som tidligere. Det er derfor rimeligt, at denne Sag slet ikke omtales i Brevet. Hansen Günthers Sohn har antagelig altid staaet skarpt over for Hertugen, saa det er ogsaa rimeligt, at Lorenzens Brud med denne og Slesvigholstenismen ikke berøres direkte. Men nu Lorenzens Forhold til „Dannevirke“, til alt dansk i Slesvig, til de dansk-skandinaviske i Kongeriget? Alt dette, som det for os Danske er af særlig Interesse at kende Hansen Günthers Sohns Stilling til. Ja, vi maa huske, at Lorenzens egen Stilling slet ikke er afklaret. Efter hans Mandatnedlæggelse skrev Professor Flor til Koch, at Lorenzen er „den første Slesviger, der har opgivet det slesvigholstenske Parti efter at have hørt til det . . . men, min Ven, dermed er ingenlunde Danskheden i Slesvig frelst! Imidlertid hænger den saa nøje sammen med politiske Anskuelser, at det dog maa blive vor Sag til Fordel.“ Heri har Flor Ret, og Lorenzen var i Drift over mod et nationalt dansk Standpunkt. Om hele denne Side af Sagen skriver Hansen Günthers Sohn følgende: „Die bekannte Sprachsache lassen wir ganz aussen vor, die wird sich von selbst machen, wer Dänisch will lass ihn das behalten er wird doch verstanden werden, und bleib doch ein Schleswiger — die Sache ist leider zum Zwistapfel geworden und dadurch ist manchen Hauptsache vergessen worden.“

Det maa ikke forbavse, at Brevet er skrevet paa Tysk. Der fandtes paa denne Tid ikke een dansk Skole, hverken højere eller lavere, i de nordslesvigske Købstæder. Købstadbefolkningens Skriftsprog maa derfor nødvendigvis være Tysk. Paa den anden Side maa det heller ikke forbavse, at Brevskriverens danske Talesprog tydeligt mærkes gennem de tyske Ord. Følgen af de urimelige Skoleforhold var for hans som for mange andres Vedkommende, at de hverken kunde skrive Dansk eller Tysk. Hos et ivrigt Medlem af den slesvigske Bogforening kunde man imidlertid have ventet at finde en vis Forkærlighed for Dansk, men i Brevet leder man vistnok forgæves

derefter. Dog er der maaske en Antydning i Ordene: Lad den, der vil det, tale Dansk; han vil dog blive forstaaet og vedbliver dog at være en Slesviger. Er der ogsaa en Antydning i Ordene: „die wird sich von selbst machen?“ Desværre er Teksten i flere Henseender uklar. Efter Avisernes Polemik skulde man tro, at Hansen Günthers Sohn med „Sprogsagen“ sigtede til Sprogskriptet, men ifølge Sammenhængen kan dette næppe være Tilfældet — i hvert Fald ikke udelukkende. Eet er imidlertid klart: Spørgsmaalet Dansk—Tysk er ikke Hovedsagen; langt vigtigere er de liberale og demokratiske Mærkesager. Der ligger i Hansen Günthers Sohns Udtalelser en Beklagelse af, at Lorenzen har set sig nødsaget til at bryde med de slesvigholstenske Liberale paa Grund af „Sprogsagen“: Ved at denne Sag er blevet til et Tvistens Æble, er mangen Hovedsag blevet glemt.

At Hansen Günthers Sohn hører til det dansk-slesvigske Parti er dog sikkert nok. Vi har allerede set det af hans Udtalelse om Ærøs Repræsentant Amtsforvalter Holstein. Af et Brev til Lorenzen af 5. Oktober 1842 fremgaar, at han ønsker Slesvigs Tilknytning til Danmark, naar det faar behørig Garanti for sine hidtidige Institutioner. Og efter at Lorenzen har talt Dansk i Stænderforsamlingen, skriver Hansen Günthers Sohn til ham, at han fuldstændig har forstaaet hans Optræden, for da Modpartiet intet kunde opnaa hos hans Vælgere, vilde det prøve at tage Kampen op imod ham i Stænderforsamlingen. Lorenzen kan være vis paa, at han ikke skal blive forladt; han har tro Venner i Sønderborg, skønt der ogsaa er nogle, som er kortsynede og kun har deres eget Vel for Øje. At disse sidste ikke er saa faa endda, og at de har Indflydelse, fremgaar af, at Hansen Günthers Sohn kun privat tør støtte Lorenzen, og at han beder ham om at brænde Brevet. Den 2. December 1842 traf Kongen en foreløbig Afgørelse, saa Lorenzen igen kunde møde i Stænderforsamlingen og uhindret tale Dansk. Det glædede Hansen Günthers Sohn; Lorenzen skulde ikke lade sig skræmme, men staa fast paa sit Princip: At forsvare Hertug-

dømmet Slesvigs Rettigheder og Nationalitet mod Nordalbingerne, det tyske Forbund, Toldforbundet, og hvad andet Modstanderne vil have Slesvigerne ind i. Men „den gode Sag“ er nu alligevel ikke, hvad der er Dansk; det er Hertugdømmet Slesvigs Friheder og Rettigheder. Hansen Günthers Sohn skriver til Slut: Hvis Lorenzen bliver ved med at kæmpe for den retfærdige Sag paa Tysk eller Dansk, kan han være forvisset om, at hans Venner vil skatte ham højt. De forlanger kun, at han skal hævde sin Plads og ikke tie, men blive ved, som han er begyndt.

Peter Hiort Lorenzens Svar paa Hansen Günthers Sohns Forespørgsel kender jeg kun fra følgende Udtog, som Købmand Math. Paulsen har sendt Lorenzen for at faa det godkendt af ham: „ . . . ich erwiedere Ihnen, dass ich es stets für meine Pflicht gehalten habe, im Dienste des Volkes zu stehen, wenn selbiges dies wünscht, und dass ich daher die Wahl annehmen werde, wenn Sonderburgs Wähler mir ihr Getrauen schenken.

Ich will Schleswigs Selbstständigkeit wehren und mich weder von Dänemark, noch von Deutschland verlocken lassen, diese unsere feste Stellung leichtsinnig aufzugeben. Die künftige Gestaltung der öffentlichen Verhältnisse in Dänemark und Holstein lässt sich nicht voraussehen, und Schleswig muss sich deshalb vorbehalten, den Umständen nach handeln zu können, weil das Volkstümliche, meiner Meinung nach, den Ausschlag hinsichtlich Schleswigs constitutioneller Verhältnisse zu den anderen Teilen des Staates geben muss . . . Schleswig wird in dieser seiner festen Stellung einen grossen Einfluss auf die Entwicklung der constitutionellen Sache sowohl als andere öffentliche Verhältnisse in dem dänischen Staat ausüben können“.

Første Afsnit er nærmest Talemaader uden andet Indhold end et Løfte om at tage imod Valg i Sønderborg. Andet Afsnit er unægtelig anderledes. Paa et Hovedpunkt er det desværre noget uklart; men naar man tager Hensyn til, hvad man ellers ved om Lorenzens Standpunkt, vil følgende Gengivelse af Indholdet dog sikkert være rigtig: Lorenzen vil væрге

Slesvigs Selvstændighed, og hverken af Danmark eller Tyskland lade sig lokke til letsindigt at opgive denne faste Stilling. Naar Forholdene i Danmark og Holsten er afklarede, maa Slesvig dog vælge. Herefter følger det egentlig nye og overraskende i Erklæringen: „weil das Volkstümliche, meiner Meinung nach, den Ausschlag hinsichtlich Schleswigs constitutioneller Verhältnisse zu den anderen Theilen des Staates geben muss“. Det nationale vil gøre Udslaget! Det vil, mener Lorenzen, drage Slesvig mod Nord, men Tilslutningen til Danmark gives kun paa Betingelse af, at Udviklingen der gaar i frisindet Retning, og naar man i Danmark ved det, vil det bringe Fart i den liberale Bevægelse.

Mens det nationale end ikke antydes i Lorenzens Erklæring, da han nedlagde sit Stændermandat, mener han nu, at det vil komme til at afgøre Slesvigs Stilling. Og det er jo paa samme Tid, at Koch, som tidligere nævnt, skriver til Flor, at Lorenzen er ivrig for at faa folkelige danske Bønder valgt ind i Stænderforsamlingen. Hverken af Lorenzens egen eller af Kochs Bemærkning kan man dog slutte, at Lorenzen føler sig som dansk-national. Men alene hans Anerkendelse af det Nationale afgørende Betydning viser, at han paa dette Omraade er indstillet ganske anderledes nu end tidligere.

Købmand Math. Paulsen kom under Valgkampen til at spille en fremtrædende Rolle. Det er ham, der først opfordrer Hansen Günthers Sohn til at bede Lorenzen tage imod Valg i Sønderborg, og det er aabenbart ham, der arbejder med størst Energi for, at Lorenzen kan sejre. Som Hansen Günthers Sohn mener han, at dersom man ikke kan faa en dygtig Mand valgt, skal man slet ikke stemme. Men som „ægte Patriot“ ser han meget gerne Lorenzen valgt.

Han og Heide er Naboer, og de taler ofte sammen om Valget og Lorenzen, men har ganske naturligt forskellige Meninger. Engang læste han sit Uddrag af Lorenzens Skrivelse for Heide og sagde ham sin Mening lige rent ud. Heide var nær faldet i Afmagt herover, og dersom han havde staaet i Forbindelse

med Vesuv, var Paulsen sikkert blevet tildænget med Lava. Saadan skriver Paulsen, og saadan er han, impulsiv og voldsom, ivrig og energisk. Han fortæller livligt og „vigter“ sig undertiden med et Par latinske Ord. I et af Brevene til Lorenzen skriver han om Hertugens Indbydelse til en Maskerade: Blandt de indbudte er „Møller Jürgen Matzen og Frue, — denne gamle brave Mand er 91 Aar gammel, og hans Kone har allerede været død i nogle Aar — Sapienti sat!!!“.

Sammen med „Byens Matador“ Købmand C. Petersen undersøger han Stemningen blandt Vælgerne og finder, at alle, som han taler med, ønsker Lorenzen som Stændermedlem, medens Meningerne var delte med Hensyn til Suppleanten. Nogle ønskede Lorenzens gode Ven og Meningsfælle Købmand Jochimsen Flensborg, andre Reimuth og atter andre Advokat Bremer Flensborg. Bremer er ivrig Slesvigholstener, men liberal, og at han bringes i Forslag som Suppleant, er betegnende for, hvor ringe en Rolle Spørgsmaalet Dansk-Tysk spiller ved Valget, og viser, at Lorenzen opstilles som den fremragende liberale Fører, og ikke fordi han vil drage Slesvig mod Nord. Paulsen fremhæver, at han ikke har overtalt nogen til at stemme paa Lorenzen, „neutralt har jeg handlet, som det sømmer sig en Mand.“ Blandt Lorenzens Tilhængere kan yderligere nævnes Postmester Vernich og Købmand (?) Behn.

Valget fandt Sted Mandag den 18. Januar 1841. Vælgermøder kendte man ikke, men om Fredagen var der Prøvevalg, og Resultatet heraf var følgende: Lorenzen fik 33 Stemmer, Reimuth 22, Jochimsen 17, Bremer 14, Etatsraad Esmarch 9, Etatsraad Manthey 7, Hansen Günthers Sohn 2, Købmand Otzen 1, Justitsraad Ahlmann 1, Advokat Hancke Slesvig 1 og Ølbrygger Stade 1.

Der er stemt af 54 Vælgere, og af dem har et stort Flertal, 33, stemt paa Lorenzen. Ikke saa underligt, at det hertugelige Parti blev bange, og der fremkom i Sonderburger Wochenblatt en klog, men gemen Valgartikel, som skulde skræmme baade danske og tyske Liberale fra at stemme paa Lorenzen. Ar-

tiklens Forfatter kendes ikke; Paulsen skriver, at det er en Hertugen nærstaaende Person i Augustenborg. Ugebladet udkom ellers om Lørdagen, men denne Gang kom det først Søndag Morgen, altsaa Dagen før Valget.

I en Note til Artiklen skriver Bladets Redaktør C. Wiswe: Man kan umuligt tro, at de Børgere, hvem Byens sande Vel ligger paa Hjerte, vil stemme paa Lorenzen; for der findes i Sønderborg dygtige Mænd, som er nøje kendt med alle Kommunens Forhold, og som uden V a k l e n vil tilsidesætte deres egne Interesser for Kommunens. Det vil være en sand Krænkelse for dem, om man vælger en Mand, som er ukendt med Kommunens Forhold. „Vi kunde lige saa godt forskrive en Deputeret fra Konstantinopel eller Madrid.“

I selve Artiklen staar der først, at Købmand Lorenzen Haderslev skal have megen Udsigt til at blive valgt, og navnlig Hr. P. (o. Købmand Paulsen) skal interessere sig stærkt for hans Valg. Det bliver paastaaet, at Lorenzen har skrevet til ham, at han nu staar i Begreb med at forlade den danske Propagandas Fane for igen at slutte sig til det modsatte Parti. I 1838 erklærede Lorenzen: „En virkelig Statsenhed mellem Hertugdømmerne og Kongeriget kan aldrig blive kaldt til Live.“ I 1840 erklærede han, at det stred mod hans Samvittighed at arbejde for en slesvigholstensk Forfatning. Hvis Lorenzen igen har skiftet Standpunkt, vilde det ikke tyde paa stor Samvittighedsfuldhed fra hans Side. En Mand, hvis Samvittighed foreskriver ham at gøre dette i Dag, i Morgen hint, vil ikke kunne taales i Stænderforsamlingen. Det er derfor af største Vigtighed, at den paastaaede Erklæring til Paulsen bliver offentliggjort, saa Vælgerne kan faa dens Indhold at vide; thi ellers risikerer de, som stemmer paa Lorenzen, at blive narret, de tysksindede hvis han stadig tilhører det danske Parti, og de dansksindede hvis han atter har skiftet Standpunkt. „Ræven inaa først ud af Hulen, for at man af hin Erklærings Indhold kan erfare, hvilket Sindelag Købmand Lorenzen nu atter har;

thi et Amfibium vil ingen have til Deputeret, og den, der paastaar, at hans Samvittighed i Dag foreskriver ham at gøre dette, i Morgen hint, kan intet Menneske stole paa.“

Da Paastanden om Lorenzens Erklæring til Købmand Paulsen er rent Opspind, er en saadan Artikel Dagen før Valget ualmindelig ondsindet. Dens Betydning svækkes dog noget, naar man husker paa, at der ikke var flere Vælgere, end at Paulsen personlig kunde henvende sig til alle dem, som kunde tænkes at stemme paa Lorenzen. Dersom denne vil svare paa Artiklen, anbefaler Paulsen ham at gøre det i Kieler Correspondenzblatt, hvis Redaktør var Olshausen, og i et Aarhusblad, „Tysk og Dansk, som det sømmer sig en ægte Slesviger“.

Antagelig har Artiklen paavirket visse Vælgere, for paa Valgdagen fik Lorenzen kun 28 Stemmer, skønt der da stemte 68 af vistnok 101 Vælgere. Etatsraad Esmarch i Slesvig valgtes til Suppleant med 26 Stemmer, skønt han ved Prøvevalget kun fik 9. Der maa i Hast være blevet agiteret voldsomt for ham. Han var Hertugens tro Mand og havde tidligere været Borgmester i Sønderborg. Derefter fik Bremer 22 Stemmer, Reimuth 21, Manthey 19, Jochimsen 12, medens Resten af Stemmerne var spredte. Det glæder øjensynlig Paulsen inderligt, at den hidtilværende Deputerede Heide kun fik 1 Stemme.

Det er altsaa ikke Halvdelen af Valgdeltagerne, der har stemt paa Lorenzen; men af de afgivne 136 Stemmer er 84, altsaa betydeligt over Halvdelen, faldet paa det dansk-slesvigske Parti. At Stemmerne, som Vælgernes tidligere omtalte Ønsker angaaende Valg af Suppleant ogsaa maatte lade formode, er faldet mærkeligt blandet, ses af en Artikel i Itzehoer Wochenblatt for 5. Februar 1841. Den er rettet mod Kieler Correspondenzblatt, som havde skrevet, at Lorenzens Valg i Sønderborg og Nielsens og Jensens Genvalg i Flensborg viste, at det slesvigholstenske Parti langt havde overvurderet sine Kræfter og ikke kendt Folkestemningen i det nordlige Slesvig. Itzehoer Wochenblatt hævder heroverfor, at Valget i Sønderborg intet viser

om Byens Danskhed, for af de 28, som stemte paa Lorenzen, stemte 8 ogsaa paa Bremer, som dog er fuldblods Slesvigholstener. Skønt en Del af Artiklen er haabløst forvirret, er der ingen Grund til at tvivle paa ovenstaaende. Valget i Sønderborg den 18. Januar 1841 var ikke i første Række et nationalt Valg.

Ogsaa efter Lorenzens Valg fortsætter Sønderburger Wochenblatt sine Angreb paa ham. Paulsen bruger i sine Breve til Lorenzen de groveste Udtryk mod Wiswe og Frue, og Polemikken i „Dannevirke“ og Flensburger Zeitung er af lignende Art. Antagelig har det kun været Svar paa Tiltale.

Der udkom to Ugeblade i Sønderborg, det tyskskrevne Sønderburger Wochenblatt og det danskskrevne Sønderborg Ugeblad, begge lige tysk (hertugelig) sindede. Den forhenværende Skuespiller Carl Wiswe, en indvandret Tysker, der vistnok stammede fra Hannover, havde Ret til at udgive Sønderburger Wochenblatt „mit Königlichem Privilegio“; men han havde ingen som helst Ret til at udgive et tilsvarende Blad paa Dansk. Det er da ogsaa, som om det lusker sig frem i Verden. Det bærer intet Udgivernavn, siger ikke, i hvilken By det trykkes; det kalder sig slet og ret „Kongelig privilegeret Ugeblad“, intet andet, og det „kongelige Privilegium“ er endda et Falsum. Skønt det har omtrent tre Gange saa mange Abonnenter som det tyskskrevne Blad, har det ført en ret skjult Tilværelse. I 1838 bliver Flor gjort opmærksom paa det af Pastor Hansen Notmark (den senere Biskop); indtil da havde han ikke anet dets Eksistens. Han faar straks undersøgt, om det kan benyttes til Gavn for den danske Sag. Det kunde det imidlertid ikke. Ganske vist redigeredes det af Wiswes danskfødte Hustru, ikke af Wiswe selv, men som nævnt var det lige saa hertugelig-tysk som hans Blad. Onde Tunger ymtede om, eller sagde aabenlyst, at Madam Wiswe ogsaa redigerede det tyskskrevne Blad. Paulsen skriver, at hun er „Faktotum“. Men som Følge af hendes Redaktørvirksomhed forsømmes Hjemmet, og økonomisk bringes Familien ikke paa Fode derved, „ingen vil betro det ædle Ægtepar noget“.

Sonderburger Wochenblatt skrev bl. a. om Lorenzen, at han vilde trække sig tilbage som Stændermedlem, og til Paulsens store Harmе vandt dette Tiltro hos nogle Sønderborgere. Paulsen sagde da „i al Venskabelighed“ til Redaktøren: Wiswe, tøm din lille Løgnetunge. Hvor kan du fortælle Folk den Løgn, at vor Stænderrepræsentant vil trække sig tilbage? Føj, skam dig!

Om Valget og Sonderburger Wochenblatts Polemik skrives der til „Fædrelandet“ fra Sønderborg, at her var Kampen haardest paa Grund af Hertugens store Indflydelse paa mange af Vælgerne. „Sønderborg Ugeblad, hvis usle Redaktør, forhenværende de Comoediant, er afhængig af det schleswigholstein-augustenburgske Parti, gjorde i de sidste Uger før Valget alt muligt for ved grove Personligheder at nedsætte Lorenzen, og vedbliver dermed endog efter Valget idelig og i ethvert Nummer; ja han skal endog have truet med, at han nok skulde mishandle ham saa længe, indtil han tog sin Dimission som Stænderdeputeret.“

Flensburger Zeitung svang sig i sin Polemik op til følgende Højde: Allerede længe har vi været vant til at se ægte Patrioter blive traadt under Fødder af et Parti, som under Dække af Frisind har til Formaal atter at lægge Folket i Lænker, af et Parti, for hvilket den Tid, da Adelen styrede despotisk, da Livegenskabet herskede, da Folket levede i fæisk Uvidenhed, staar som en gylden Tid, og det er Partiets inderligste Ønske, dets højeste Stræben igen at føre den tilbage, for at det selv, Vampyren lig, igen kan udsuge Folkets Blod som i gamle Dage. Maskiner mangler ikke, hvor en saadan Plan bliver forfulgt med Snuhed. En af disse Maskiner — om man kan bruge det Ord om et stymperagtigt Forsøg paa at lave en Maskine — er som bekendt det Fabrikat, der pralende pynter sig med Navnet Sonderburger Wochenblatt. Tydeligt nok har den gæve By ved sit nye Stændervalg dokumenteret sit patriotiske Sindelag og sin Dømmekraft, idet den valgte den Hædersmand til Repræsentant, som ikke veg tilbage for frit at tilstaa, at han havde taget

fejl, og dristigt kæmpede for sin Overbevisning mod Overmagten og trodsede Forføernes Lokketoner. Ære være den Mand, der saaledes kunde foragte baade Helvedes og Dumhedens Spot og Had. Ære være det Borgerskab, som anerkendte en saadan Talsmands Værdi. Men Foragt over den Maskine, som altid kun har udspytet Gift og Galde og usande Beskyldninger mod denne Hædersmand. Man kender Maskinen — man kender Maskinisterne; og det vilde være Daarskab at inklade sig paa at modbevise de talløse Usandheder, som i hint Blad stadig fremføres mod den gæve Lorenzen. Men alt for komisk, til at den kan forbigaas, er en Artikel, der lyder saaledes:

Der har i Sønderborg udbredt sig den glædelige Nyhed, at Hr. Lorenzen i Haderslev nu har afslaaet at tage mod det paa ham faldne Valg til Stænderdeputeret. Forhaabentlig er dette ikke blot et Rygte.

For saa enfoldige havde vi ikke holdt Maskinisterne, for saa ynkelig ikke Maskinen.

Artiklen synes at have gjort et vist Indtryk. Itzehoer Wochenblatt indrømmer det indirekte baade for sit eget og for Sonderburg Wochenblatts Vedkommende.

Af „Dannevirke“s Polemik skal anføres følgende: Sønderborgerne betragter deres Ugeblads pøbelagtige Færd med stor Foragt. Redaktionen — thi hvem der i Grunden redigerer det, er bekendt nok — gjorde bedre i at bytte Pennen med Kosten og først feje Skarnet fra hendes egen Dør, i Stedet for at kaste det paa en agtværdig Mand. Hun maatte hellere kaste det derhen, hvor renlige Husmødre giver det Plads — paa Møddingen.

At ogsaa Købmand Paulsen er blevet angrebet groft i Sonderburger Wochenblatt, ses af følgende lille Vers, som findes i Flensburger Zeitung for 18. Marts:

An Herrn P. in Sonderburg.

Wirst Du geschmäht, so schweige ruhig still;
 Du änderst nichts daran.
 Der Schlechte glaube doch, was er will,
 der Dumme, was er kann.

Der Kluge schweigt, der Gute decket zu,
und deinen Weg, den rechten wandle Du.

Ein Schleswiger.

Henimod 1. April 1841 ophører denne voldsomme, personlige og lidet tiltalende Polemik.

Fra Kongerigets Side hyldedes Lorenzen af Monrad i „Fædrelandet“. Han skriver bl. a.: Hvis nogen Mand skulde være i Stand til ved Begejstringens Ild og Geniets Overvægt at standse den fortyskede Erøbresyge og Schleswig-Holsteinerne fanatiske Opofren af alle Slesvigs materielle Interesser, saa er det ham, derfor vil Budskabet om hans Valg fylde enhver med Glæde, som ikke er saa aandelig sløv, at han har glempt, at han er Dansk og Skandinav.“

I et Brev skriver Monrad følgende til Lorenzen: „Men jeg kan heller ikke andet end bevidne Dem selv personlig min levende Glæde over, at De er bleven valgt; thi det vil være en Velsignelse for den gode Sag. Vel ved jeg, at De vil have mangen haard Kamp at bestaa, vel ved jeg, at der vil blive tilføjet Dem alle mulige Krænkelser af Schleswig-Holsteinerne, men jeg ved ogsaa, at De er stærk nok til at tage de sværeste Byrder paa Deres Skuldre, og at Frihedens store, hellige Sag lader Dem betragte som Intet alle personlige Opofrelser. Gid der var en Jernbane over Sjælland, Fyen, Store- og Lille-Belt, da vilde jeg for længe siden have været hos Dem og bevidnet Dem min Glæde.“

Det er ejendommeligt at lægge Mærke til, at Monrad i „Fædrelandet“ gaar ud fra, at Valget har national Interesse, medens dette slet ikke antydes i Brevet. Der tales kun om „Frihedens store, hellige Sag“, og med Rette, som vi har set. Men Valget i Sønderborg blev gennem Lorenzens danske Tale i Stænderforsamlingen til en national Begivenhed af uoverskuelig Betydning. Nu sattes der for Alvor Skel mellem Dansk og Tysk. Tusinder, som før var lige-gyldige maatte nu tage Parti. Lorenzen blev gennem sin danske Tale den enestaaende Vækker af dansk Nationalfølelse. Nogle af hans Vælgere i Sønderborg svigtede ham, andre fulgte ham med Betænkelighed og

forsigtigt som Hansen Günthers Sohn, atter andre med Beundring og Begejstring som Købmand Paulsen. Mens han tidligere havde skrevet Hr. P. H. Lorenzen over sine Breve, bruger han nu helt andre Udtryk. Engang kalder han ham i samme Brev Vaterlandsfreund! Werthester Freund! Han og hans Meningsfæller handler nu som „ægte Slesvigere og danske Brødre“. Han er med ved Skamlingsbankefesten 1843 og modtager uforglemmelige Indtryk. Da han fortæller Købmand Chr. Petersen om Festen, bliver den gamle Mand saa betaget, at klare Taarer staar ham i Øjnene, noget Paulsen endnu aldrig har set hos ham. Gaar der næste Aar et Dampskib fra Sønderborg til Skamlingsbanken vil han trods sin Alder med Guds Hjælp gøre Rejsen med. Men det maa være et stort Dampskib, tilføjer han, for mange Alsinger vil med til Festen.

Nordslesvigerne vaagner efter Lorenzens danske Tale. Derfor har hans Valg i Sønderborg mere end lokal Interesse. Det faar Betydning ikke alene for den danske Vækkelse i Fyrrerne, men gennem den helt op til Afstemningen i 1920. De Sønderborgere, der gennemførte Lorenzens Valg den 18. Januar 1841 har Krav paa hele det danske Folks Taknemlighed; først og fremmest Købmændene Hansen Günthers Sohn og Paulsen, men ogsaa Gæstgiver Reimuth, Købmand Chr. Petersen, Postmester Vernich, Behn o. a., hvis Navne ikke kendes.

Kilder:

Otosen: Peter Hiort Lorenzen. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede. „Dannevirke“. Flensburger Zeitung. Itzehoer Wochenblatt. „Fædrelandet“. Et enkelt Nummer af Aaberaa Ugeblad, Sønderburger Wochenblatt og Sønderborg Ugeblad. Beretning om den slesvigske Forenings Virksomhed indtil 30. September 1840. Breve (nu i Rigsarkivet) fra Hansen Günthers Sohn, Reimuth og Math. Paulsen til Peter Hiort Lorenzen.

Ved ordrette Citater af Breve er disses Retskrivning anvendt.

Meddelelser
om
Skoleaaret
1929-30

Indholdsfortegnelse:

<i>Forskellige Oplysninger</i>	<i>Side 3</i>
<i>Skolenævn</i>	<i>” 8</i>
<i>Eksaminer</i>	<i>” 9</i>
<i>Eleverne</i>	<i>” 13</i>
<i>Lærerne</i>	<i>” 23</i>
<i>Fag- og Timefordeling</i>	<i>” 26</i>
<i>Arbejdet i det forløbne Skoleaar</i>	<i>” 27</i>
<i>Fra Skoleaaret</i>	<i>” 40</i>
<i>Stipendier og Flidsbelønninger</i>	<i>” 44</i>
<i>Gaver</i>	<i>” 45</i>
<i>Udtog af Skolens Regnskab</i>	<i>” 46</i>
<i>Af Skolens Ordensregler</i>	<i>” 48</i>

Forskellige Oplysninger.

Skolens Plan.

Sønderborg Statsskole har Fællesundervisning for Drengene og Piger og bestaar af en Mellemskole (4 Klasser), en Realklasse og et Gymnasium med nysproglig og matematisk-naturvidenskabelig Linie (3 Klasser).

Hjemmene gøres opmærksomme paa, at Læseplanen for Mellemskolen er lagt saaledes, at de 4 Mellemskoleklasser tilsammen danner et sluttet Hele, og at Elever, der forlader Skolen uden at have gennemgaaet alle fire Klasser, paa flere væsentlige Punkter vil have Huller i deres Kundskaber. Det er derfor ret formaalsløst at indmelde Børn i Statsskolen, naar man ikke har den bestemte Hensigt i alt Fald at lade dem tage Mellemskoleeksamen; og de Børn, der agtes udmeldt af Skolen efter Konfirmationen, er langt bedre tjent med at forblive i Folkeskolen.

Optagelse.

1. Indmeldelsen af Elever til et nyt Skoleaar sker regelmæssigt i Løbet af Maj Maaned ved skriftlig eller mundtlig Henvendelse til Rektor. Oplysninger om Fordringer ved Optagelse faas paa Skolen.

Med Indmeldelsen maa følge ¹⁾ Fødsels- eller Daabsattest, ²⁾ Koppeattest og ³⁾ Vidnesbyrd om tidligere Skolegang.

2. Optagelse finder regelmæssigt kun Sted ved Begyndelsen af et nyt Skoleaar. Dog kan Rektor bevilge Undtagelse fra denne Regel.

3. Den almindelige Optagelsesprøve afholdes i de sidste Dage af Juni. Til Prøven skal medbringes a) Skrivematerialer, b) de i det sidste Aar benyttede Lærebøger, Stile- og Opgavebøger samt Karakter- eller Vidnesbyrdbøger.

4. Optagelse i en af Mellemskolens højere Klasser kan, saafremt der er Plads, finde Sted efter en bestaaet Optagelsesprøve. Privat forberedte Elever, som optages i 4. Mellemskoleklasse, vil som Regel til Mellemskoleeksamen komme til at opgive hele det i Mellemskolen læste Pensum i Historie, Geografi, Naturhistorie og Naturlære.

5. I Realklassen kan kun optages Elever, som har bestaaet Mellemskoleeksamen med et Eksamensresultat af mindst 4,⁵. Dog har saadanne Elever ikke Krav paa Optagelse (eller Opflytning), men Skolen har Ret til at træffe Afgørelse derom i hvert enkelt Tilfælde.

Optagelse i Realklassen i Skoleaarets Løb kan kun ske med Ministeriets Tilladelse.

6. I I. Gymnasieklasse kan kun optages Elever, som ved Mellemskoleeksamen har opnaaet mindst 5,⁶⁷ som Eksamensresultat og tillige mindst 5,⁶⁷ som Gennemsnit af samtlige Karakterer i Fagene dansk Stil og (alt efter som Eleven skal gaa ad den nysproglige eller den mat.-naturv. Linie) Engelsk og Tysk (den nyspr. Linie) eller Matematik og Naturlære (den mat. Linie).

Elever, der opfylder disse Betingelser, har dog ikke Krav paa Optagelse i I. G. Skolen har i hvert enkelt Tilfælde Ret til at afgøre for sine egne Elevers Vedkommende, hvorvidt den vil opflytte dem, og for andres Vedkommende, hvorvidt den vil underkaste dem en Prøve i alle eller enkelte Fag.

Elever, der uden Mellemskoleeksamen ønsker Optagelse i I. G., maa underkaste sig en Optagelsesprøve af tilsvarende Omfang, hvorom Oplysning kan faas hos Skolens Rektor. Indmeldelse til denne Prøve maa ske inden 1. Maj.

7. Optagelse i II. og III. Gymnasieklasse kan kun finde Sted med Ministeriets Tilladelse, som i Almindelighed ikke vil blive givet, medmindre vedkommende Elev medbringer Oprykningsbevis fra en anden eksamensberettiget Skole.

Udmeldelse

sker ved skriftlig eller mundtlig Meddelelse til Rektor

fra Elevens Forældre eller Værge; den kan ikke ske gennem Eleven selv.

Skoleafgiften.

Undervisningen er vederlagsfri for Elever, hvis Forsørgeres Skatteindtægt ikke overstiger 4000 Kr. Har den skattepligtige Indtægt ligget mellem 4050 og 5000 Kr., betales for en Elev i Mellemskolen 3 Kr. maanedlig og for en Elev i Gymnasiet eller Realklassen 4 Kr. maanedlig. For hver 1000 Kr., Skatteindtægten har været større, stiger Skoleafgiften med 1 Kr. maanedlig indtil 14 Kr. i Mellemskolen og 16 Kr. i Gymnasiet og Realklassen.

Hvis imidlertid Forsørgeren har mere end eet Barn, som er under 15 Aar, eller som er ældre, men nyder Undervisning i en offentlig højere Almskole, nedsættes Skatteindtægten med 1000 Kr. for hvert af saadanne Børn udover det første; dog kan ingen Skatteindtægt over 5000 derved bringes ned under 4050. Det efter disse Fradrag tilbageblivende Beløb er da den afgiftspligtige Indkomst.

Forsørgere, hvis afgiftspligtige Indtægt ved Børnefradragene er nedbragt til Skalaens laveste Indtægts-trin, svarer kun Afgift for 1 Elev; paa det næstlaveste Trin svares Afgiften kun for 1ste og 2det Barn og saaledes videre. For de øvrige skolesøgende Børn bortfalder Afgiften fuldstændig.

De til Eksaminerne knyttede Retsvirkninger.

Med de nedenfor nævnte Indskrænkninger har enhver, der har bestaaet *Studentereksamen*, Adgang til at indstille sig til de forskellige Universitets-eksaminer.

Studenter af den nysproglige Linie, der vil indstille sig til teologisk Embedseksamen, maa underkaste sig en Tillægsprøve i Græsk ved Universitetet, Studenter af den matematisk-naturvidenskabelige Linie tillige en Tillægsprøve i Latin.

Studenter af den matematisk-naturvidenskabelige Linie, der vil indstille sig til lægevidenskabelig Em-

bedseksamen, maa enten have bestaaet Mellemskoleeksamens Latinprøve eller underkaste sig den for Optagelse i Gymnasiets sproglige Liniers 1ste Klasse foreskrevne Latinprøve.

For Studenter, der vil indstille sig til den fuldstændige juridiske Embedseksamen, vil Mellemskolens Latinundervisning ikke være tilstrækkelig.

Studenter af den matematisk-naturvidenskabelige Linie har, naar Eksamen er bestaaet med en vis Minimumskvotient i de matematiske Fag, Ret til uden Tillægsprøve at indtræde som studerende ved den polytekniske Lærestalt, hvorimod Studenter af de sproglige Linier forinden maa have bestaaet Aanstaltens Adgangseksamen.

Til Officerskolen kræves en særlig Adgangsprøve, hvor Studenter kan nøjes med at aflægge Prøve i enkelte Fag, medens Realeksamen ingen Lempelse giver.

Realeksamen giver Adgang til at indstille sig til juridisk Eksamen for ustuderede, og, dersom den er bestaaet med alle 3 fremmede Sprog og (foruden praktisk Regning og Matematik) med Geometri, til at indstille sig til Adgangseksamen til den polytekniske Lærestalt. Til at indstille sig til den farmaceutiske Medhjælpereksamen og til at indmelde sig paa Tandlægeskolen kræves Realeksamen bestaaet med Engelsk, Tysk, Fransk, Latin samt praktisk Regning og Matematik. Dog vil Elever med Studentereksamen have Fortrin.

Realeksamen forlanges ved Ansættelse i Told-, Telegraf-, Post- og Jernbanevæsenet samt den kongelige grønlandske Handel og er endvidere Betingelse for Optagelse som Land- eller Havebrugselev paa Landbohøjskolen; for Optagelse paa denne som Landinspektør-, Veterinær-, eller Skovbrugselev kræves derimod enten Studentereksamen eller en særlig Adgangsprøve ved Højskolen.

Mellemskoleeksamen er Betingelse for — men giver ikke Ret til — Optagelse i Realklassen og Gymnasiets første Klasse.

Den danske Handelsstands Fællesrepræsentation har udtalt, at for det store Antal unge Mennesker, af hvem man vel forlanger et vist Kendskab til flere Skolefag, end Folkeskolen byder, men for hvem samtidig en nogenlunde tidlig Indtræden i praktisk Virksomhed har overvejende Betydning, vil man foretrække Mellemskoleeksamen.

Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk har udtalt, at Mellemskoleeksamen synes at være en for Haandværkets og Industriens Lærlinge velafpasset Prøve, og man nærer det Haab, at man i Haandværk og Industri mere og mere vil virke hen til, at disse Fags Lærlinge møder med Mellemskoleeksamens Kundskaber.

Konfirmationsforberedelsen.

Forældrenes Opmærksomhed henledes paa, at 3. Mellemskoleklasse af Hensyn til Elevernes Skolearbejde er den heldigste Klasse for deres Konfirmationsforberedelse.

Smitsomme Sygdomme.

Naar der i en Familie, som har skolesøgende Børn, udbryder Skarlagensfeber, Difteri, tyfoid Feber eller anden farlig smitsom Sygdom, skal Skolen af den behandlende Læge underrettes derom. Et Barn, der selv har været angrebet af Sygdommen, maa ikke søge Skolen, førend det kan medbringe Lægeattest for, at det ikke kan antages at udbrede Smitte. Ved Difteri bør denne Lægeattest oplyse, om der er forløbet 3 Uger, efter at Belægningerne er svundne; hvis ikke, maa det ved bakteriologisk Undersøgelse være godtgjort, at der ikke kan paavises Difteribaciller.

Raske Børn fra Hjem, i hvilke Difteri eller Skarlagensfeber er optraadt, maa ikke søge Skolen, førend det ved Lægeattest godtgøres, at der er forløbet mindst 8 Dage, efter at den syge er bleven forsvarligt isoleret, og Desinfektion er foretaget. Ved Skarlagensfeber skal Lægeattesten desuden bevidne, at der ikke foreligger mistænkelige Svælgtilfælde.

Børn, der lider af Mæslinger, maa ikke modtages paa Skolen før mindst 10 Dage efter Sygdommens Begyndelse, og Børn, der lider af Kighoste, ikke før 4 Uger efter det konvulsive Stadiums Begyndelse. Børn med smitsom Øjenbetændelse eller smitsomme Hudsygdomme maa ikke modtages paa Skolen, før Sygdommen er overstaet, eller Lægen erklærer dem for smittefri.

Ferier og Fridage.

Efteraarsferie en Uge i Midten af Oktober. Juleferie 14 Dage fra 23. December (medregnet). Paaskeferie fra Onsdag før Skærtorsdag til den paafølgende Tirsdag (begge Dage medregnet). Pinseferie to Søndage i Forbindelse med to Helligdage. Sommerferie 1. Juli—14. August (begge Dage medregnet).

Kongens Fødselsdag, Fastelavnsmandag, Lørdag efter Store Bededag, Grundlovsdag og Valdemarsdag (Genforeningsdagen) er Fridage.

Skolenævn og Forældremøde.

Skolenævnet bestaar for Tiden af følgende Medlemmer:

Valgt af Forældre Kredsen:

Provst Biering, Sønderborg,
Sognefoged Johan Petersen, Ullerup,
Førstelærer Lassen, Hørup,
Proprietær Jessen, Majbølgaard,

og følgende Suppleanter:

Gaardejer Fr. Bladt, Stensgaard, Tandslet,
Fru Maskinmester Bølling, Sønderborg,
Kaptajn Troels-Smith, Sønderborg,
Malermester Chr. Leimand jun., Sønderborg.

Valgt af Skoleraadet:

Adjunkt Frk. Gregersen,
Lektor J. Randrup.

Rektor Hertz er Nævnets Formand.

Det aarlige Forældremøde blev holdt den 20. Februar d. A. Der var ca. 225 Deltagere til Stede. Provst Biering indledede en Drøftelse om at slutte Skolen Kl. 11¹/₂ om Lørdagen og anmodede om Forsamlingens Tilslutning til, at Skolenævnet sendte et Andragende herom til Ministeriet. Tilslutningen blev givet enstemmigt.

Rektor meddelte, at i Anledning af 10. Aaret for Skolens Oprettelse vilde Skolenævnets Forældrerepræsentanter i en nær Fremtid til Skolens Forældre-kreds og andre interesserede udsende en Opfordring om Bidrag til et Legatfond for Studenter, der var udgaaet fra Skolen. Dennes Lærere havde allerede tegnet sig for ca. 1100 Kr.

Lektor Randrup holdt Foredrag om Litteraturundervisningen i Gymnasiet. Foredraget gav ikke Anledning til nogen Drøftelse.

Efter Kaffeordet talte Rektor om Skolens Meddelelser til Hjemmene. Adskillige af de tilstedeværende Forældre deltog i den paafølgende Drøftelse.

Eksaminer.

Beskikkede Censorer var:

Ved de skriftlige Prøver:

Danske Stile: Rektor Thors og Lektor Nørregaard (III), Lektor Egebjerg-Jensen og Kommunelærer Biilmann (R), Rektor Lauritsen (M). Engelske Stile: Lektorerne K. V. Olsen og Skovgaard. Tyske Stile: Undervisningsinspektør Højberg Christensen og Rektor Dietrich Petersen (III), Rektor A. G. Andersen og cand. mag. Teinnæs (R). Matematiske Op-gaver: Rektor Pihl og Lektor S. Kristensen (III), Realskolelærer Stenberdt og Lektor Frk. Lønggaard (R), Rektor Pihl (M).

Ved de mundtlige Prøver:

Lektor Willesen (Matem. i III), Gjødsbøll (Tysk i Illns), Lektor Baark (Fysik og Kemi i Illmn), Lektor Kiørboe (Engelsk i Illns), Lektor V. R. Møller (Natur-fag i III, Naturhist. i M og Geografi i R.)

Desuden viste følgende Skolen den Venlighed at fungere som Censorer:

Fra Duborgskolen i Flensborg: cand. mag. Worsøe Schmidt (Historie i III og Engelsk i IIs) og Lærer Bernhard Hansen (Fysik i R).

Fra Graasten: Lærer Müller Olsen (Fysik i 4Ma).

Fra Sønderborg: Lærerinde Frøken Thekla Jørgensen (Tysk i 1b), Pastor emerit. Torm (Latin i IIs), Kaptajn Norrie (Historie i II), Kaptajn Holst (Matem. i II mn), cand. mag. Rossen (Oldtidskundskab i II og i Fransk Rb) og stud. mag. V. Jäger (Tysk i 2b.)

Studentereksamen*

Den nysproglige Linie:

Aabling, Martin (Købmand)	mg	6,82
Andersen, Bodil (Lektor)	ug÷	7,60
Christensen, Elisabeth (Missionær, Augustenborg)	g+	5,87
Damm, Louise (Gaardejer, Rinkenæsmark)	mg÷	6,63
Hansen, Nicolai (Syerske, Nybøl) . . .	mg	6,67
Holm, Walther (Malermester, Hundsløv) .	mg	7,08
Jensen, Marie (Sognepræst, Notmark) .	mg+	7,19
Kjølseth, Ellen (Sognepræst, Sottrup) .	mg÷	6,35
Langwadt, Carl Christian (Købmand) . .	mg÷	6,04
Lousen, Günther (Sognepræst, Ketting) .	g+	5,90
Moesgaard, Leo (Bibliotekar)	g+	5,44
Mørch, Christel (Købmand)	mg	6,99
Mørch, Holger (Forretningsrejsende) . .	g+	5,66
Nielsen, Gerda (Købmand)	mg	6,97
Nissen, Hans (afd. Hjulmager, Dybbøl) .	mg	7,13
Nygaard, Uffe (Togfører)	g+	5,42
Nyholm, Astrid (Stadsingeniør)	mg	7,16
Sørensen, Alfred (Gendarmeri-Vagtmester)	mg÷	6,05
Welter, Albert (Tømrermester)	mg	6,74
Viereck, Carl (Købmand)	mg+	7,45
Vogelsang, Cathrine (afd. Landmand, Elstrup)	mg÷	6,15

*) Hvor Elevens Hjemsted ikke er nævnt, er det Sønderborg.

Den matematisk-naturvidenskabelige Linie:

Jørgensen, Jens (afd. Lærer)	mg+	7,44
Petersen, Hans (afd. Amtssekretær) . . .	mg	6,80
Petersen, Hinrich (Landmand og Gæstgiver, Ullerup)	g+	5,85

Realeksamen:

a-Klassen:

Bølling, Frands (Maskinmester)	mg	6,70
Callesen, Agnete (Mejeribestyrer, Ullerup)	mg+	7,22
Danielsen, Karen (Strandvagtimester, Høruphav)	mg÷	6,56
Derlich, Hans (fhv. Jernbaneassistent) . .	g+	5,88
Dethlefsen, Hans Christian (afd. Arbejdsmand, Ullerup Sogn)	mg+	7,39
Erichsen, Jørgen (Købmand, Vollerup) . .	mg÷	6,61
Henriksen, Hakon (Trafikassistent) . . .	mg	6,94
Johansen, Andreas (Statspolitibetjent) . .	mg÷	6,26
Knudsen, Kristine (Lærer, Ullerup) . . .	mg÷	6,08
Lassen, Gertrud (Lærer, Hørup)	mg+	7,35
Leschly, Kathleen (Overlæge)	mg÷	6,26
Mørup, Hans (Restauratør, Katrinelund) .	mg÷	6,35
Schmidt, Louise Bang (Stationsforstander, V.-Sottrup)	g	4,99

b-Klassen:

Blem, Poul (Amtslæge)	mg÷	6,21
Busch, Otto (afd. Postbud, V.-Sottrup)	mg÷	6,33
Hjortkilde, Niels Anton (Banenæstformand, Graasten)	g+	5,82
Holbeck, Wilhelmine (Installatør)	mg	6,95
Jacobsen, Edith (Stationsforstander, Avnbøl)	mg	6,73
Jørgensen, Hans Peter (Styrmand)	mg	6,86
Langendorff, Christine (Skomagermester, Ragebøl)	mg	7,00
Laue, Anna Cecilie (Gaardejer, Mommark)	mg+	7,31
Laustsen, Holger (Baneformand, Tørsbøl)	mg+	7,18
Lawaetz, Egon (afd. Ingeniør)	mg	6,70
Lorentzen, Bjarke (Forpagter, Rønhave) .	mg÷	6,11

Madsen, Inge Gjedde (Trafikkontrollør)	mg ÷	6,04
Nielsen, Hans (Købmand)	mg	6,77
Nissen, Anni (Kusk)	mg	6,83
Nissen, Erik (Købmand, Sottrup)	mg ÷	6,54
Pedersen, Anna Marie (Elektrotekniker)	mg ÷	6,54
Pedersen, Oskar (Elektrotekniker)	mg	6,67
Petersen, Andreas (Hypotekmægler)	mg ÷	6,28
Schilling, Karl Heinz (Købmand)	mg ÷	6,23
Tandrup, Sonja (Overofficiant)	mg ÷	6,63

Mellemskoleeksamen:

a-Klassen:

Bennike, Inga (Kaptajn)	mg	7,15
Borchers, Christine (Arbejdsmand)	g	4,79
Bram, Marie (Lærer, Tandslet)	mg +	7,39
Busk, Karl Heinz (Forretningsfører)	mg	6,96
Büchmann, Heinrich (Smedemester, Hørup)	g +	5,91
Danklefsen, Peter (Postbud, Avnbøl)	mg	7,09
Hammelef, Ellen (Ingeniør)	mg	6,93
Hansen, Jørgen (Møller, Stenderup)	mg +	7,37
Hansen, Marius (Bygmester)	mg ÷	6,56
Ipsen, Ingrid (Overlæge)	mg +	7,39
Jacobsen, Käte (afd. Fabrikant)	mg +	7,24
Jensen, Anna Elisabeth (Læge, Guderup)	mg	7,03
Jensen, Elisabeth (Sognepræst, Notmark)	mg +	7,17
Johannsen, Chresten (Tømrer, Dybbøl)	mg ÷	6,03
Kümpel, Anton (Kontorassistent)	mg ÷	6,13
Leimand, Marie (Malermester)	mg ÷	6,27
Leimand, Sophie (Malermester)	mg ÷	6,41
Madsen, Gerda (Lærer, Stenderup)	mg +	7,38
Möller, Jørgen (Baadfører, Høruphav)	mg	7,03
Nielsen, Ingeborg (Postkontrollør)	mg	7,14
Petersen, Peter (Købmand, Neder Tandslet)	mg	6,85
Refshauge, Käry (Møller, Dybbøl)	mg ÷	6,57
Schacht, Erika (Førstelærer, Skodsbøl)	mg	7,08
Terkelsen, Astrid (Købmand)	mg	6,89

b-Klassen:

Carlsen, Christian Jessen (Købmand, Augustenborg)	mg +	7,19
Christensen, Oline (Gartner, Dybbøl)	mg	7,03

Clausen, Dethlef (Førstelærer, Dybbøl)	g+	5,91
Hansen, Carl Georg (Overtjener)	mg	6,88
Hartmann, Bernhard (afd. Feldwebel)	g+	5,67
Jensen, Aage Tang (Handelsrejsende)	mg	6,90
Jessen, Else Margrethe (Proprietær, Majbølgaard)	g+	5,99
Jørgensen, Karla (Købmand)	ug÷	7,50
Kaatmann, Hans (Postbud, Dybbøl)	mg	7,00
Karnov, Erik Dam (Overretssagfører)	ug÷	7,52
Kjer, Gerhard (Købmand)	mg	7,14
Lester, Marie Luise (Læge, Dr. med.)	mg	7,09
Lorenzen, Anne (Købmand, Avnbøl)	mg	7,03
Lyck, Gunnar (Bankdirektør)	mg÷	6,26
Møller, Inger (Trafikassistent)	mg	6,67
Petersen, Albert (Lærer, Asserballe)	mg	7,10
Petersen, Hans Jørgen (Overportør, Skelde)	mg	7,02
Rudebeck, Henni (Købmand)	mg÷	6,52
Schilling, Kurt (Købmand)	mg	6,75
Sørensen, Carla (Købmand)	mg	7,04
Thordsen, Ellen (Læge, Dr. med.)	mg	6,70
Vinten, Christian (Overlærer, Augustenborg)	mg+	7,25
Voigt, Anne Marie (afd. Læge, Asserballe- skov)	mg	6,83
Weiss, Wilhelm (Drogist)	mg	7,00
Wind, Helga (fhv. Apoteker)	mg÷	6,53

Eleverne.

Den 1. April 1929 var Elevantallet 307. Af disse udgik 25 efter bestaaet Studentereksamen og 31 efter bestaaet Realeksamen. Kathleen Leschly og Oskar Pedersen blev efter Realeksamen optaget i I. Gymnasieklasse.

Med bestaaet Mellemskoleeksamen udmeldtes: Christine Borchers, Marie Bram, Chresten Johannsen, Marie Leimand, Sophie Leimand, Kæry Refshauge, Karla Jørgensen, Anne Lorenzen og Gunnar Lyck.

Fra 1. April 1929 til 1. April 1930 udgik endvidere: Christian Christiansen, Andreas Rose, Ove Henriksen, Hans Borchers, Niels Bølling og Hans

Henrik Lyck af 4m; Johannes Gunnensen, Ingeborg Bech og Magdalene Hansen af 3m; Tove Nielsen og Ragna Breum af 2m; Govert Nielsen af 1m.

I alt har der været en Afgang af 77 Elever.

Ved Skoleaarets Begyndelse og i Aarets Løb er der optaget 41 Elever i 1m og 25 i andre Klasser, saa at Elevantallet nu (1. April 1930) er 296.

Hvor Elevens Hjemsted ikke er nævnt, er det Sønderborg.

III. Gymnasieklasse

nysproglig:

- 1 Andersen, Emma (afd. Postbud, Frydendal pr. Ragebøl)
- 2 Christiansen, Irene (Organist)
- 3 Claussen, Gerda ^{29/3} 1912 (Kaptajn)
- 4 Grau, Ellen (Redaktør)
- 5 Hansen, Gustav (Lærer, Broager)
- 6 Henriksen, Ellen (Trafikassistent)
- 7 Hjort, Harald (afd. Postmester)
- 8 Iversen, Mogens (Lektor)
- 9 Jacobsen, Max (Agent)
- 10 Jessen, Hans Henrik (Proprietær, Majbølgaard pr. Hørup)
- 11 Kold-Christensen, Nanna (Dyrlæge, Graasten)
- 12 Madsen, William (Lærer, Stenderup)
- 13 Matthesen, Matthias (afd. Inspektør ved Elektricitetsværk, Notmark)
- 14 Matthiesen, Walter (Dentist)
- 15 Meyer, Heinrich (Møller, Snurom pr. Graasten)
- 16 Petersen, Ellen Surlykke (Gaardejer, Graasten)
- 17 Reber, Wanda (Overlokomotivfører)
- 18 Skov, Gunnar (Fabrikant)
- 19 Stachg, Frieda (afd. Kreaturhdl., Ulkebøl)
- 20 Tuxen, Christian (Oberst)
- 21 Wind, Meta (fhv. Apoteker)

matematisk-naturvidenskabelig:

- 22 Lassen, Nicolaj (Lærer, Hørup)
- 23 Lyck, Kresten (Købmand, Avnbøl)

- 24 Nielsen, Georg (Rentier, Guderup)
- 25 Nielsen, Jørgen (Musikdirektør, Guderup)
- 26 Schacht, Bruno (Førstelærer, Skodsbøl)

II. Gymnasieklasse

nysproglig:

- 1 Biering, Elisabeth (Provst)
- 2 Buch, Conrad (Maskinmester, Løgstør)
- 3 Dethlefsen, Jørgen (Portør, Tørsbøl)
- 4 Jespersen, Esther (Murermester, Skive)
- 5 Jespersen, Marie (afd. Gaardejer, Egen Mark)
- 6 Lousen, Helga (Sognepræst, Ketting)
- 7 Nicolaisen, Jørgen (Skrædder, Tandslet)
- 8 Norrie, Gordon (Kaptajn)
- 9 Olesen, Leo Høegh (Lokomotivfører)
- 10 Petersen, Marga (Gaardejer, Dybbøl Snej)
- 11 Paulsen, Marie (Gaardejer, Smørholm)
- 12 Smith, Ellen (Amtsforvalter)
- 13 Sørensen, Johannes (Købmand)
- 14 Work, Hans Erik (Købmand)

matematisk-naturvidenskabelig:

- 15 Biehl, Friedrich (Købmand)
- 16 Bøwadt, Walter (Grundbogsfører)
- 17 Jensen, Ellen Klit ²⁵/₂ 11 (Postkontrollør, Randers)
- 18 Mortens, Johannes (afd. Ingeniør, Egernsund)
- 19 Nielsen, Erling (Bankdirektør)
- 20 Olsen, Ida (Stationsforstander, Skelde)
- 21 Petersen, Christian Surlykke (Bror til Nr. 16 i III)
- 22 Rasmussen, Erik (Kontorist)
- 23 Zerahn, Karl (Lokomotivfører)
- 24 Zimmermann, Johann (Blikkenslagermester)

I. Gymnasieklasse

nysproglig:

- 1 Bang, Ole ²/₅ 13 (Købmand, Nykøbing Mors)
- 2 Bennike, Inga (Kaptajn)
- 3 Busk, Karl Heinz (Forretningsfører)
- 4 Carlsen, Christian (Købmand, Augustenborg)

- 5 Dankleisen, Peter (Postbud, Avnbøl)
- 6 Gredsted, Anne Grethe $^{12}/_8$ 14 (Dommer, Graasten)
- 7 Ipsen, Ingrid (Overlæge, Dr. med.)
- 8 Jensen, Annelise (Læge, Dr. med., Guderup)
- 9 Jensen, Elisabeth (Sognepræst, Notmark)
- 10 Karnov, Erik (Overretssagfører, Broager)
- 11 Kjer, Gerhard (Købmand)
- 12 Leschly, Kathleen (Overlæge, Dr. med.)
- 13 Mortens, Agnete $^{17}/_5$ 14 (Søster til Nr. 18 i II)
- 14 Neergaard-Møller, Christine $^{17}/_8$ 13 (Generalkonsul, Flensborg)
- 15 Petersen, Albert (Lærer, Asserballe)
- 16 Scheel, Karen Margrethe $^{26}/_8$ 13 (afd. Købmand, Graasten)
- 17 Thordsen, Ellen (Læge, Dr. med.)
- 18 Vinten, Christian (Overlærer, Augustenborg)
- 19 Voigt, Anne Marie (afd. Læge, Asserballeskov)

matematisk-naturvidenskabelig:

- 1 Geiken, Cornelius $^2/_8$ 12 (afd. Sadelmagermester, Rinkenæs)
- 2 Hansen, Jørgen (Møller, V. Sottrup)
- 3 Lester, Marie Luise (Læge, Dr. med.)
- 4 Møller, Christian $^9/_10$ 14 (afd. Bagermester, Klovtoft)
- 5 Nielsen, Ingeborg (Postkontrollør)
- 6 Olsen, Hans $^7/_11$ 13 (Lokomotivfyrbøder, Padborg)
- 7 Pedersen, Oskar (Elektrotekniker)
- 8 Pedersen, Hans Jørgen Høyer $^{31}/_{10}$ 13 (Overportør, Padborg)
- 9 Petersen, Hans Jørgen (Overportør, Skelde)

Realklassen.

- 1 Büchmann, Heinrich (Smedemester, Hørup)
- 2 Christensen, Oline (Gartner, Dybbøl)
- 3 Clausen, Detlef (Førstelærer, Dybbøl)
- 4 Grünert, Paul $^2/_3$ 1914 (Bandagist, Augustenborg)
- 5 Hammelef, Ellen (Ingeniør)
- 6 Hansen, Carl Georg (Overtjener)
- 7 Hansen, Marius (Bygmester)
- 8 Hartmann, Bernhard (afd. Feldwebel)
- 9 Jacobsen, Käte (afd. Fabrikant)

- 10 Jensen, Aage Tang (Handelsrejsende)
- 11 Jessen, Else (Proprietær, Majbølgaard)
- 12 Kaatmann, Hans (Postbud, Dybbøl)
- 13 Knudsen, Svend Aage (Agent)
- 14 Kümpel, Anton (Kontorassistent)
- 15 Madsen, Gerda (Søster t. Nr. 12 i III)
- 16 Møller, Inger (Trafikassistent)
- 17 Møller, Jørgen (Baadfører, Høruphav)
- 18 Petersen, Peter (Købmand, Tandslet)
- 19 Rudebeck, Henni (Købmand)
- 20 Schacht, Erika (Søster t. Nr. 26 i III)
- 21 Schilling, Kurt (Købmand)
- 22 Sørensen, Carla (Købmand)
- 23 Terkelsen, Astrid (Købmand)
- 24 Weiss, Wilhelm (Drogist)
- 25 Wind, Helga (fhv. Apoteker)

4. Mellemskoleklasse a.

- 1 Agerley, Hans (Læge, Dr. med., Augustenborg)
- 2 Andersen, Christian (Murermester, Egen)
- 3 Andersen, Hother Paludan (Provst, Ullerup)
- 4 Andresen, Hans (Landmand, Stenderup Mark)
- 5 Andresen, Jørgen (afd. Gaardejer, Asserballe)
- 6 Bonniksen, Elisabeth (Førstelærer, Ulkebøl)
- 7 Bundesen, Inge (Købmand, Augustenborg)
- 8 Dall, Peter (Karetmager, Kær)
- 9 Danielsen, Børge (Strandvagtimester, Høruphav)
- 10 Duus, Marie (Gartner, Tandslet)
- 11 Freytag, Andreas (Købmand, Ertebjerg)
- 12 Hjort, Holger (Br. t. Nr. 7 i III)
- 13 Hollensen, Mathias ^{13/2} 16 (Gaardejer, Mølmark)
- 14 Iversen, Broder Børge ^{17/12} 14 (Statsskovfoged, Broager)
- 15 Johannsen, Anna (Arbejder, Vollerup)
- 16 Kjer, Ernst (Br. t. Nr. 11 i Ins)
- 17 Laue, Cecilie (Gaardejer, Mømmark)
- 18 Madsen, Jens Ove ^{9/12} 14 (fhv. Lærer, Mølmark)
- 19 Madsen, Tage (Br. t. Nr. 12 i III og Nr. 15 i R)
- 20 Nielsen, Else (Overofficiant)
- 21 Pedersen, Solveig (Overofficiant)

- 22 Petersen, Anne (Gaardejer, Tandsgaard)
- 23 Petersen, Elly (Førstelærer, Huholt)
- 24 Rehbeen, Ernst (Overmontør, Tandstlet)
- 25 Rudebeck, Nis Jensen (Hjulmand, Nd. Tandstlet)
- 26 Sigtryggsson, Bjarne (Lektor)
- 27 Thomhave, Hans Christensen (Gaardejer, Thomhave)
- 28 Thygesen, Marie (Maskinist)

4. Mellemskoleklasse b.

- 1 Bargfeldt, Helga ¹⁰/₅ 15 (afd. Ingeniør)
- 2 Bladt, Marie (afd. Landbrugskandidat)
- 3 Bølling, Birthe Henningsen (Maskinmester)
- 4 Callesen, Hans Matthias (Skibsfører)
- 5 Claussen, Flemming ¹⁵/₅ 15 (Br. t. Nr. 3 i III)
- 6 Claussen, Jørgen ⁷/₁₂ 13 (Br. t. Nr. 3 i III og 5 i 4b)
- 7 Cortsen, Bodil (Politimester)
- 8 Damtoft, Svend (Overlærer, Broager)
- 9 Eggert, Anne-Lise Neergaard (Sognepræst, Nybøl)
- 10 Fagerlund, Mogens (Telegrafarbejder, Tørsbøl)
- 11 Grau, Mogens (Br. t. Nr. 4 i III)
- 12 Gustenhoff, Marie Jessen (Forretningsfører)
- 13 Hansen, Gunhild (Skomagermester)
- 14 Hansen, Helga (afd. Konsul, Købmand)
- 15 Hansen, Holger (afd. Landmand, Ullerup)
- 16 Hansen, Julius (Kontorist, Bro)
- 17 Hartvig, Ingeborg (Fabrikbestyrer)
- 18 Hjort, Steen (Oberstløjtnant)
- 19 Jensen, Jørgen (Gaardejer, Ragebøl)
- 20 Jessen, Friedrich (Glarimester, V.-Sottrup)
- 21 Lei, Carl Christian Christensen (Gaardejer, Avnbølgaard)
- 22 Paulsen, Hans Jacob (Hjultmagermester, V.-Sottrup)
- 23 Pedersen, Gerda (S. t. Nr. 7 i Im)
- 24 Petersen, Hans (Landmand)
- 25 Petersen, Peter (Sognefoged, Ullerup)
- 26 Petersen, Richard (Købmand)
- 27 Ravn, Erling (Førstelærer, Skovby)
- 28 Stuhr, Harald (Automobilhandler)

3. Mellemskoleklasse a.

- 1 Becker, Carl Rudolf (Musiker)
- 2 Borch, Ulla (fhv. Godsbestyrer)

- 3 Bunde, Rolf (Købmand)
- 4 Bøwadt, Kurt (Br. t. Nr. 16 i II)
- 5 Eriksen, Elisabet (Sognepræst, Asserballe)
- 6 Hansen, Maria (Mejeribestyrer, Dybbøl)
- 7 Jensen, Axel (Ingeniør)
- 8 Jensen, Helga (S. t. Nr. 8 i Ins)
- 9 Jensen, Inger (Regimentsmusiker af 1. Grad)
- 10 Jürgensen, Walter (Arbejder)
- 11 Jäger, Marius (Arbejder, Ullerup)
- 12 Lawaetz, Ilse (Musikhandler)
- 13 Leimand, Ingeborg (Malermeister)
- 14 Mørup, Astrid (Restauratør, Katrinelund)
- 15 Nissen, Marie (Landmand, Augustenborg)
- 16 Nønnen, Martha (Bogtrykker)
- 17 Ravn, Jens Terkild (Købmand, Ullerup)
- 18 Schmidt, Erich Peter (Kaptajn)
- 19 Smith, Georg (Br. t. Nr. 12 i II)
- 20 Sorgenfrei, Theodor ^{8/12} 1915 (Smedemstr., Avnbøl)
- 21 Thordsen, Ingeborg (S. t. Nr. 21 i I)
- 22 Weiss, Hans (Br. t. Nr. 24 i R)
- 23 Zimmermann, Hans Peter (Borgmester, Augustenborg)

3. Mellemskoleklasse b.

- 1 Andersen, Christen (afd. Landmand, Majbøl)
- 2 Andersen, Inger (Lektor)
- 3 Bennike, Tove (Søster t. Nr. 2 i Ins)
- 4 Bladt, Peter (Gaardejer, Skovby)
- 5 Blom, Kathrine (Gartner, Sundsmark)
- 6 Brok, Marie (Købmand)
- 7 Christesen, Fritz ^{27/7} 15 (Jernbaneportør, Ragebøl)
- 8 Jensen, Mogens ^{28/3} 16 (Overportør, Holbøl St.)
- 9 Jensen, Tage Tranum (Stationsforstander, Broager)
- 10 Jessen, Heinz (Læderhandler)
- 11 Johnsen, Martha (Maskinhandler)
- 12 Jungersen, Frederik ^{24/7} 13 (Læge, V.-Sottrup)
- 13 Jørgensen, Jørgen (Købmand)
- 14 Laustsen, Orla (Baneformand, Tørsbøl)
- 15 Lawaetz, Ilse (Landmand, Sundsmark)
- 16 Leschly, Inge (Søster t. Nr. 12 i Ins)
- 17 Lester, Günter (Br. t. Nr. 3 i Imn)

- 18 Livoni, Betty (Hønseriejer, Sundsmark)
- 19 Ludvigsen, Jørgen (afd. Landmand)
- 20 Lyck, Anker (Bankdirektør)
- 21 Petersen, Knud (Forretningsbud)
- 22 Rasmussen, Anna (Toldbetjent)
- 23 Reimers, Karl (Telegrafkontrollør)
- 24 Ørsted-Petersen, Hjalmar (Kaptajn i Grænsengendarmeriet)

2. Mellemskoleklasse a.

- 1 Bennike, Erik (Br. t. Nr. 2 i Ins og Nr. 3 i 3b)
- 2 Bladt, Lydia (Gaardejer, Tandslet)
- 3 Clausen, Ruth (Overmejerist)
- 4 Duus, Chresten (Br. t. Nr. 10 i 4a)
- 5 Evald, Marie (Dr. med. dent.)
- 6 Hansen, William (Kriminalbetjent)
- 7 Hjort, Elisabeth (Søster t. Nr. 19 i 4b)
- 8 Ipsen, Niels (Br. t. Nr. 7 i Ins)
- 9 Jensen, Emmy Tang (Søster t. Nr. 10 i R)
- 10 Jungersen, Grethe (Søster til Nr. 12 i 3b)
- 11 Jørgensen, Christian (Gaardejer, Tandslet)
- 12 Knudsen, Kai (Overportør, Klipleve)
- 13 Kümpel, Nicolai (Br. t. Nr. 14 i R)
- 14 Lawaetz, Theodor (afd. Ingeniør)
- 15 Ludvigsen, Hans (Br. t. Nr. 19 i 3b)
- 16 Mundt, Karen (Arkitekt)
- 17 Nissen, Alice (Købmand)
- 18 Rützou, Margrethe (fhv. Landinspektør)
- 19 Schrøder, Poul (Lokomotivfører)
- 20 Sigtryggsson, Lise (Søster t. 26 i 4a)
- 21 Thygesen, Christian (Br. t. Nr. 28 i 4a)
- 22 Troels-Smith, Svend (Kaptajn)
- 23 Werchmeister, Finn (Ingeniør)
- 24 Wilkens, Kurt (Kaptajn)

2. Mellemskoleklasse b.

- 1 Böse, Elisabeth ⁵/₂ 16 (Tømmerhandler, Broager)
- 2 Callesen, Sophie (Mejeribestyrer, Ullerup)
- 3 Carstensen, Anne (Gæstgiver)
- 4 Christensen, Marie (Lærer)
- 5 Egholm, Jes (Ingeniør)

- 6 Eriksen, Dorothea (S. t. Nr. 5 i 3a)
- 7 Erdland, Annemarie (afd. Sporskifter)
- 8 Grevsen, Astrid $^{23}/_6$ 17 (Lærer, Mommark)
- 9 Hansen, Albert (Dr. med. dent.)
- 10 Hansen, Chresten (Mejeribestyrer)
- 11 Hansen, Hans $^{4}/_1$ 16 (Kreaturhandler, Ulkebøl)
- 12 Jensen, Aage Bo (Lektor)
- 13 Jensen-Fangel, Aage (Mejeribest., Ketting)
- 14 Johannessen, Else (Direktør)
- 15 Juhl, Mogens (Apoteker)
- 16 Jørgensen, Grete (Postmester, Tandslet)
- 17 Kappel, Kjeld (Forretningsfører)
- 18 Livoni, Werner (Br. t. Nr. 18 i 3b)
- 19 Lorenzen, Jørgen (Gaardejer, Stenderup)
- 20 Martensen, Christian (Kontorchef)
- 21 Nørhald, Edith (Dommerfuldmægtig)
- 22 Poulsen, Viggo Kallager (Proprietær, Ketting)
- 23 Reinstrup, Harald (Fuldmægtig hos Statsadvokaten)
- 24 Schacht, Asta (Søster t. Nr. 26 i III og Nr. 20 i R)
- 25 Sorgenfrei, Otto $^{8}/_3$ 17 (Br. t. 20 i 3b)

1. Mellemskoleklasse a.

- 1 Berggreen, Georg $^{26}/_4$ 18 (Førstelærer, Nybøl)
- 2 Boisen, Harald $^{12}/_9$ 17 (Fotograf)
- 3 Christensen, Eva $^{5}/_{12}$ 17 (Gaardforpagter, Asserballe)
- 4 Christensen, Herbert $^{26}/_2$ 17 (Teglværksejer, Tornskov)
- 5 Dirksen, Hjalmar $^{1}/_3$ 18 (Læge, Broager)
- 6 Hansen, Anker $^{16}/_5$ 17 (Br. t. Nr. 14 i 4b)
- 7 Hansen, Hans Reinhold $^{31}/_1$ 18 (Br. til Nr. 5 i III)
- 8 Hansen, Holger $^{15}/_3$ 17 (Mekaniker, Dybbølbjerg)
- 9 Hollensen, Frede $^{8}/_3$ 18 (Købmand)
- 10 Iversen, Jørgen $^{14}/_7$ 17 (Gaardejer, Sarup)
- 11 Jacobsen, Helge $^{17}/_2$ 18 (Bankbestyrer)
- 12 Lawaetz, Anna Helene $^{28}/_3$ 17 (Søster til Nr. 15 i 3b)
- 13 Lawaetz, Carl Heinrich $^{27}/_7$ 18 (Broder til Nr. 15 i 3b)
- 14 Lyck, Asmus $^{15}/_9$ 18 (Købmand, Dybbøl)
- 15 Meister, Erhardt $^{11}/_1$ 17 (afd. Feldwebel, Broager)

- 16 Nissen, Erika $^{30}/_9$ 18 (Søster til Nr. 15 i 3a)
 17 Nissen, Sophie $^{27}/_{11}$ 16 (Søster til Nr. 15 i 3a)
 18 Olsen, Kristian Müller $^{29}/_4$ 17 (Købmand, Broager Mølle)
 19 Petersen, Harry $^{1}/_6$ 17 (Tømrer, Ulkebøl Sogn)
 20 Schacht, Marga $^{13}/_6$ 17 (Søster til Nr. 26 i III og Nr. 24 i 2b)

1. Mellemskoleklasse b.

- 1 Andersen, Karl Werner $^{13}/_7$ 18 (Amtsstuefuldmægtig)
 2 Bøwadt, Annelise $^{29}/_3$ 18 (Søster til Nr. 16 i II og 4 i 3a)
 3 Grand, Erik $^{26}/_6$ 17 (Førstelærer i Augustenborg)
 4 Hansen, Hans $^{1}/_2$ 18 (Snedkermester)
 5 Jacobsen, Christine $^{11}/_2$ 18 (Gaardejer, Hørup)
 6 Jensen, Anna Kathrine $^{12}/_1$ 18 (Søster til Nr. 8 i 3b)
 7 Jensen, Olaf $^{26}/_{10}$ 18 (Broder til Nr. 9 i 3a)
 8 Jensen, Nikolai $^{20}/_4$ 16 (Skomagermester, Ullerup)
 9 Kaad, Hans Aage $^{27}/_{12}$ 17 (Købmand)
 10 Kjølsest, Marie $^7/_3$ 17 (Glarmester)
 11 Livoni, Carl $^{11}/_{10}$ 17 (Broder til Nr. 18 i 3b og 18 i 2b)
 12 Lyck, Harald $^3/_6$ 17 (Br. til Nr. 23 i III)
 13 Nielsen, Jørgen $^{26}/_3$ 17 (Bagermester, Ulkebøl)
 14 Petersen, Jørgen Lange $^7/_8$ 17 (Hestehandler, Krumom pr. Augustenborg)
 15 Poulsen, Christen Kallager $^{22}/_1$ 18 (Br. til Nr. 22 i 2b)
 16 Poulsen, Just Kallager $^2/_4$ 19 (Br. til Nr. 15)
 17 Rasmussen, Egon $^4/_1$ 19 (Assistent ved Udskrivningsvæsenet)
 18 Rasmussen, Iver $^{22}/_8$ 17 (Broder til Nr. 17)
 19 Termansen, Johannes $^5/_11$ 17 (Gaardejer, Vollerup)
 20 Troels-Smith, Ellen $^{31}/_7$ 17 (Søster til Nr. 23 i 2a)
 21 Iversen, Børge $^{12}/_4$ 18 (Maskinmester)
-

Lærerne.

Den 31. December 1929 tog Mellemskolelærer ved Sønderborg Statsskole Lauritz Thomsen sin Afsked paa Grund af Svagelighed, kun 49 Aar gammel, og den 3. Februar afgik han ved Døden som Følge af en Hjerneblødning.

Efter en mangeaarig Virksomhed som Lærer ved Seminarium og Folkeskole overtog Hr. Thomsen efter Genforeningen et Mellemskolelærerembede ved Sønderborg Statsskole, da han — som den stærkt nationalt interesserede Mand, han var — ønskede at være med i Opbygningsarbejdet i den genvundne Landsdel.

Hans Hovedfag var Sang, og ved sin musikalske Sans og sin praktiske og teoretiske musikalske Dygtighed udførte han et smukt Arbejde paa dette Omraade. Ogsaa udenfor Skolen forstod man at vurdere Hr. Thomsens betydelige musikalske Evner og tog dem i udstrakt Grad i Brug ved mangfoldige Lejligheder. Men Hr. Thomsen var en alsidig Mand, han viste sig som en dygtig Lærer i flere andre Fag, navnlig havde han til Stadighed et betydeligt Timetal i Regning og Matematik og førte adskillige Elevhold op til Mellemskole- og Realeksamen med smukt Resultat.

Hr. Thomsens Lærerdygtighed og hans store Værdi for den Skole, han var knyttet til, beroede ikke blot paa hans formelle Undervisningsfærdighed, paa Klarheden og Fastheden i hans Undervisning og den omhyggelige Tilrettelægning af Stoffet, men ogsaa — og navnlig — paa den dybe Kærlighed til Lærergeneringen og til Børnene, der laa bagved. Skolen var hans Liv, den viede han alt, hvad han evnede, og det var Glæden ved Arbejdet, der gav ham hans Taalmodighed med de langsomme, hans Overbærenhed med de svage, hans Godhed mod alle. Derfor var ogsaa alt hans Skolearbejde præget af Nøjagtighed og Pligtopfyldelse. Ja, mere end dette: altid stod Hr. Thomsen rede til at hjælpe, naar Skolen trængte dertil, baade i og udenfor Skoletiden; og det er ikke faa og smaa Ekstra-Arbejder af forskelligste Art, som derfor blev lagt paa ham i Aarenes Løb.

Skolen — baade Eleverne, Forældrene og hans Medarbejdere — er Hr. Thomsen megen Tak skyldig; han gav Skolen alt, hvad et Menneske kan yde, for han gav sig selv, uden at skaane sig selv paa noget Punkt.

Det er ogsaa derfor, han brød sammen saa sørgeligt tidligt.

Ære være hans Minde.

J. M. H.

<i>Rektor Hertz:</i> Oldtidskundskab i Gymnasiet; Geografi R, 3a, 3b, 2b, 1b; Religion 2a, 1a, 1b; Dansk 1b	25 T.
<i>Lektor Gudme:</i> Dansk II, Im, R, 1a; Latin IIs, Is, 4a; Historie 1b	32 T.
<i>Lektor Iversen:</i> Fysik og Kemi IIm, Im, 4a, 3a; Matematik IIIIm, IIs, 2a, 1b	33 T.
<i>Lektor Jensen:</i> Engelsk IIIIs, IIs, IIm, 3b, 2b; Tysk Is, 2a, 1b	34 T.
<i>Lektor Randrup:</i> Dansk III, Is, 4a; Historie III, II, Im, 4a, 4b, 2b, 1a	32 T.
<i>Lektor Sigtryggsson:</i> Tysk IIIIs, IIs, 4a, 3a; En- gelsk IIIIm, Im, 2a; Historie 3a, 2a	27 T.
<i>Lektor Andersen:</i> Religion III, II, Is, Im, 4a—b, 3a—b, 2b; Latin IIIIs, 4b; Naturhistorie R, 4a, 4b, 3a, 2a; Skrivning 3b, 1a	32 T.
<i>Adjunkt Adler Lund:</i> Gymnastik III+II, I+R, 4a+b, 3a+b, 2a+b; Historie Is, R, 3b	27 T.
<i>Adjunkt Frk. Roed-Müller:</i> Dansk 3b, 2b; Tysk R, 4b, 3b, 1a; Naturhistorie 3b	28 T.
<i>Adjunkt Mehl:</i> Engelsk Is, 4a; Fransk III, II, Im; Dansk 4b, 2a	30 T.
<i>Adjunkt Otterstrøm:</i> Naturfag i Gymnasiet; Geo- grafi 4a—b, 1a; Naturhistorie 2b, 1a, 1b; Fysik 3b, 2b, 1b; Gymnastik 1a, 1b	36 T.
<i>Adjunkt Frk. Gregersen:</i> Dansk 3a; Engelsk R, 4b, 3a; Fransk Is, R; Skrivning 3a, 2b	27 T.
<i>Adjunkt Kæstel:</i> Fysik IIIIm, R, 4b, 2a, 1a; Ma- tematik IIs, IIm, Is, Im, 2b	35 T.

<i>Mellemskolelærer Thomsen:</i> Sang i hele Skolen; Matematik R, 4b, 3a; Tegning 4a+b; Geo- grafi 2a	30 T.
<i>Mellemskolelærerinde Frk. Jørgensen:</i> Tysk 2b; Matematik 4a, 3b, 1a; Tegning 3a, 3b, 2a, 2b, 1a, 1b; Skrivning 4a+b, 2a, 1b	34 T.
<i>Mellemskolelærerinde Frk. Malthæk:</i> Gymnastik med Piger i hele Skolen; Haandarbejde 4a+b, 3a+b, 2a, 2b, 1a, 2b	32 T.

Under Mellemskolelærer Thomsens Sygdom og efter hans Død har Frøken Jørgensen, Rektor Hertz, Pastor Bang og cand. mag. Glaven besørget hans Timer.

Det skriftlige Inspektionsarbejde besørges af Lektor Iversen og Lektor Sigtryggsson, Inspektionen i Bygningerne af Lektor Randrup og paa Legepladsen af Lektor Jensen. Det særlige Tilsyn med de kvindelige Elever føres af Adjunkt Frk. Roed-Müller. Lektor Sigtryggsson er Skolens Bibliotekar, Lektor Andersen dens Regnskabsfører.

Fag- og Timefordeling.

	III. s. m	II. s. m	I. s.	I. m	R.	4a	4b	3a	3b	2a	2b	1a	1b	Læret. ugentl.
Religion	1	1	1	1		1	1	2	2	2	2	2	2	18
Dansk	4	4	4	1	4	5	5	5	5	4	4	5	5	58
Engelsk	5	5	2	5	2	3	4	4	4	4	5	5		50
Tysk	4	4	4		5	3	3	3	3	3	3	6	6	47
Fransk	4	4	4	4	5									21
Latin	3	4	4			4	4							19
Oldtidskundsk.	1	1	1	1										4
Historie	4	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	3	3	33
Naturfag	2	2	3	2	3									14
Geografi					2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Naturhistorie					2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Fysik og Kemi	6	6		6	2	2	2	2	2	2	2	2	2	36
Matematik og Regning	2	6	6	2	6	5	7	7	6	6	5	5	4	73
Skrivning Drenge						1	(1)	1	1	1	1	2	2	9
Tegning Drenge						1	(1)	1	1	2	2	2	2	11
Kv.Haandarb. Piger						2	(2)	2	2	2	2	2	2	14
Tilsammen	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	
Sang	1	(1)	1	(1)	(1)	1	(1)	1	(1)	2	(2)	2	(2)	9*
Drenge	4	(4)	4	(4)	(4)	4	(4)	4	(4)	4	(4)	4	(4)	24
Legems- øvelser Piger	3	(3)	3	(3)	(3)	3	(3)	3	(3)	3	(3)	3	(3)	18
Drenge	35	35	35	35	35	35	35	35	35	36	36	36	36	494
Ugentlige Klasset. Piger	34	34	34	34	34	34	34	34	34	35	35	35	35	

*) Heri 1 Time Sammensang med hele Skolen (undt. 1. og 2. Kl.)

Arbejdet i det forløbne Aar.

Religion.

(Andersen; 1a og b samt 2a: Rektor)

I 1—4M. benyttes: Ny Testamente, Hertz's Bibelhistorie for Mellemskolen samt Skolens Sangbog.

1a og b Bibelhist. til Israels Riges Undergang; de 10 Bud er gennemgaaet; nogle Salmer.

2a og b Ny Test.'s Bibelhist. til Aposteltiden; 1. og 2. Trosartikel; nogle Salmer.

3a og b Gl. Test. fra Rigets Deling. Gudstjenesten og Kirkeaaet. Ny Test. fra Pinsefesten. 2. og 3. Trosartikel og Fadervor; nogle Salmer.

4a og b Bjergprædikenen; Sakramenterne; Oldtidens Kirkehistorie samt noget af Middelalderens (Thomsens Lærebog i Kirkehist.).

I. Middelalderens Kirkehistorie, Sekternes Historie og udvalgte Stykker af ny Test.

II. Reformationens Historie. Hovedtræk af Religionernes Historie, udvalgte Stykker af ny Test. samt lidt Missionshistorie.

III. Danmarks Kirkehistorie i det 19. Aarh. og udvalgte Stykker af ny Test.

Dansk.

I 1—4Ml. benyttes til Oplæsning og Genfortælling Clausen og Hansen: Dansk Læsebog for Mellemskolen. Mehl og Randrup: Dansk Sproglære.

1a og b (Gudme, Rektor) Læsebog I; nogle Digte er lært udenad. Grammatik; Ordklassernes Hovedformer og Sætningens Hovedled. En å to Stile egentlig.

2a og b (Mehl, Frk. Roed-Müller) Læsebog II. Sproglæren dels i Tilknytning til Læsebogen, dels efter Mehl og Randrup. En Stil egentlig.

3a og b (Frk. Gregersen, Frk. Roed-Müller) Læsebog II og III; Form- og Sætningslæren gennemgaaet i Hovedtrækkene i Tilknytning til Mehl og

Randrup: Dansk Sproglære. Blicher: Røverstuen. Svensk: Falbe-Hansen og Keller: Svenske Læsestykker. I Stil om Ugen.

4a og b (Randrup, Mehl) Hostrup: Genboerne. Læsebog III. I Stil om Ugen. Falbe-Hansen og Keller: Svenske Læsestykker. Til Prøven opgiver a-Kl. Læsebog III (1. Udg.) S. 3—4, 19—24, 26—34, 40—42, 44—47, 49—52, 63—67, 76—89, 98—107, 119—23, 130—32, 151—81, 239—61, 264—66 og Genboerne. Svensk: (1. Udg.) S. 5—14, 20—25, 65—68, 109—22. b-Kl.: Hostrup: Genboerne. I Læsebogen (2. Udg.) S. 3—4, 19—34, 40—42, 44—47, 49—67, 76—89, 146—158, 236—271. Svensk: (3. Udg.) S. 4, 11—19, 28—39, 123—132.

R (Gudme) Holberg: Jeppe paa Bjerget, Hertz: Kong Renés Datter. Clausen og Hansen: Læsebog for Realklassen (1. Udg.) S. 7—40, 79—81, 100—125, 137—145, 150—173.

Ins (Randrup) Winther: Hjortens Flugt. Poul Møller: En dansk Students Eventyr. Blicher: En Landsbydegns Dagbog. Øhlenschläger: Hakon Jarl. Herman Bang: Ved Vejen. Agerskov og Rørdam efter 1800 I S. 79, 81—83, 88—93, 192—98, 203—15, 218—21. Agerskov og Nørregaard: Svensk Læsebog S. 5—20, 38—51, 95—103, 124—25.

Imn (Gudme) Folkeviser efter Olrik og Falbe-Hansen, Øhlenschläger: Hakon Jarl, Hauch: Søstrene paa Kinnekullen, Hertz: Svend Dyrings Hus, Litteraturprøver efter Agerskov og Rørdam. Agerskov og Nørregaard: Svensk Læsebog S. 5—11, 20—52, 77—80, 86—103, 112—118, 124—125, 130—131, 140—141, 142—147, 150—153.

II (Gudme) Holberg: Det lykkelige Skibbrud, Heiberg: Nej, Blicher: En Landsbydegns Dagbog, Mortensen: Litteraturhistorie til 1850, Litteraturprøver efter Agerskov og Rørdam, Bertelsen: Oldnordisk Læsebog S. 1—5, 8—11, 13—21, 29—34, 38—42.

III (Randrup) Bertelsen: Sproghistorie S. 74—89, 97—103, 106—21. Agerskov og Nørregaard: Svensk

Læsebog S. 77—80, 141—49. Mortensen: Litteraturhistorie (fra Grundtvig). Litteraturprøver efter Ager-skov og Rørdam. J. P. Jacobsen: Mogens, To Ver-dener, Fru Fønss.

Til Studentereksamen opgives: Ager-skov og Nørregaard: Svensk Læsebog S. 5—11, 38—49, 77—80, 124—25, 130—31, 141—49. Bertelsen: Oldnordisk Læsebog S. 1—10, 38—42. Bertelsen: Sproghistorie S. 9—10, 26—27, 29—31, 41—44, 74—76, 78—82, 100—03, 106—11. Ager-skov og Rørdam før 1800 (2. Udg.) S. 234—42, 261, 307—08. Efter 1800 (3. Udg.) I S. 6—8, 11—13, 18—19, 23—24, 79, 81—83, 88—93, 96—98, 103—04, 110—11, 134—35, 142—43, 149—57, 175—79, 193—98, 206—15, 220—21, 229—32, 256—59, 280—85, 332—34. II S. 14—15, 26, 100—02, 104, 106—09, 145—49, 156—66, 241, 246—49, 251—54. Holberg: Erasmus Montanus, Øhlenschläger: Hakon Jarl, Blicher: En Landsby-degns Dagbog og Præsten i Vejlbj. J. P. Jacobsen: Mogens, To Verdener, Fru Fønss. Mortensen: Litteraturhistorie (fra Holberg),

Engelsk.

2a og b (Sigtryggsson, Jensen) Jespersen og Sarauw: Eng. Begynderbog. Samme: Eng. Lærebog S. 1—32.

3a og b (Frk. Gregersen, Jensen) Jespersen og Sarauw: Eng. Lærebog fra Side 32 Bogen ud med nogle Forbigaaelser.

4a og b (Mehl, Frk. Gregersen) Jespersen: Eng. Læsestykker med Øvelser (8. Oplag) a og b-Klassen: Stk. 53—58, 96—104, 131—155, 168—174, 187—199, 214—235, 267—297. Kursorisk og extempore er des-uden læst ca. 40 S., der ikke opgives til Prøven. Eksaminationsmaade: Oversættelse og Samtale paa Engelsk. Lund-Bredsdorffs Grammatik er benyttet.

R (Frk. Gregersen) Jespersen: Eng. Læsestykker med Øvelser (8. Oplag) S. 141—150, 160—179. Stories

from the Jungle Book S. 1—28, 64—88. Lund-Bredsdorffs Grammatik.

Ins. (Mehl) Kipling: The Jungle Book. Stevenson: Treasure Island (udg. af O. Jespersen). Dickens Reader (udg. af Stigaard) 1—50. O. Jespersen: A British Reader 1—30, 52—96. Østerberg: English Poems I. Del. Lund-Bredsdorffs Grammatik. Adolf Hansen: Realklassens Engelske Stiløvelser.

Imn. (Sigtryggsson) Boysen: Eng. Læsehefter II og IV. Helweg-Møller: Modern Prose S. 1—12. Cursorisk er læst: R. L. Stevenson, Treasure Island. Ad. Hansen: Stiløvelser Stk. 1—22.

IIns. (Jensen) Skotvedt & Pande: Engelsk Læsning S. 5—58, 63—82. The Dickens Reader ved Stigaard S. 50—88, 111—126. Jespersen: A British Reader S. 3—187 med Forbigaaelser. Østerberg: English Poems II. Del. S. 68—123 med Forbigaaelser. Adolf Hansen: Browning. Læst selvstændigt af Eleverne: Georg Eliot: Silas Marner (ca. Halvdelen). Hjelpebøger: Aug. Western: English Institutions. Adolf Hansen: Realklassens Engelske Stiløvelser. Kindt-Jensen: Eng. Stiløvelser for Gymnasiets øverste Klasser, Lund-Bredsdorffs Gram. og Stigaards Repetitionskursus.

IImn. (Jensen) The Dickens Reader S. 3—88 og 111—126.

IIImn. (Jensen) Shakespeare: The Merchant of Venice. English Poems (ved Østerberg). Modern English Plays and Dialogues (ved G. Bruun) S. 26—115. Jespersen: A British Reader S. 168—87, 191—207. Cursorisk: R. L. Stevenson: Treasure Island. Selvstændigt har Eleverne læst sidste Halvdel af Th. Hardy: Life's Little Ironies. Stile efter Kindt-Jensen: Eng. Stiløvelser for Gymnasiets øverste Klasser. Lund-Bredsdorffs Grammatik og Stigaards Repetitionskursus. Til Prøven opgives: The Merchant of Venice IV og V Act. Browning (i Udvalg af Eng. Digtere ved Adolf Hansen, 3. Oplag) S. 11—26. Østerberg: English Poems S. 82—85, 87—88, 90—92, 95—100, 110—115. Bruun: Modern English Plays and Dialogues S. 26—53. A British Reader S. 131-48, 168-86, 191-207.

Ilmn. (Sigtryggsson) Charles Lamb: Hamlet. Østerberg: English Poems S. 44—47, 63—65, 101—115. The Dickens Reader S. 50—57, 68—88. Til Prøven opgives: English Poems: alt det læste. Lamb: Hamlet. The Dickens Reader S. 3—14, 68—88.

Tysk.

1a og b (Frk. Roed-Müller, Jensen) Reinckes Begynderbog til S. 78. Skriftlige Øvelser, dels efter Bogen, dels efter Billeder; Smaasange og Smaavers lært.

2a og b (Jensen, Frk. Jørgensen) Begynderbogen S. 78—120. Oversættelsesøvelser efter Kapers Stiløvelser for Mlsk.

3a og b (Sigtryggsson, Frk. Roed-Müller) Ernst Kaper og Aksel V. Nielsen: Deutsch für die mittlere Stufe, a-Klassen S. 1—50, b-Klassen S. 1—29, 36—50, 64—75. Reinckes Grammatik for Mlsk. Oversættelsesøvelser efter Kapers Stiløvelser for Mlsk.

4a (Sigtryggsson) Ernst Kaper og Aksel V. Nielsen: Deutsch für die mittlere Stufe S. 64—75, 93—97, 100—109, 111—114, 115—117, 126—138, 152—158, 166—169. Oversættelsesøvelser efter samles Glose- og Øvebog og Kapers Stiløvelser for Mlsk. Reinckes Grammatik benyttet. Til Prøven opgives det læste undtagen S. 111—114.

4b (Frk. Roed-Müller) Ernst Kaper og Aksel Nielsen: Deutsch für die mittlere Stufe. S. 64—75, 80—81, 84—87, 88—97, 99—109, 126—138. Kursorisk er læst: 182—189. Reincke: Tysk Grammatik. Skriftlige Øvelser. — Til Prøven opgives det læste undtagen 182—189.

R (Frk. Roed-Müller) Ipsen og Boviens Læsebog for Mellemklasserne S. 80—140. Oversættelsesstile efter Tyske Realeksamensopgaver, udgivet af Ingerslev og D. Petersen. Reinckes Grammatik. — Til Prøven opgives: Ipsen og Bovien: Tysk Læsebog for Mellemklasserne S. 80—128.

Ins. (Jensen) Schiller: Wilhelm Tell, 1., 3.^f og 4. Akt. Ipsen og Bovien: Tysk Læsebog for Mellemklasserne S. 80—140, 184—201, 207—211 samt nogle Digte. Sigtryggsson: Deutsche Kultur- og Charakterbilder Stk. 1—3. Reinckes Grammatik. Reinckes Stiløvelser I S. 27—58. Stil hver Uge.

Ins. (Sigtryggsson) Schiller: Maria Stuart og en Række Digte. Keller: Das Fähnlein der sieben Aufrechten. Sigtryggsson: Deutsche Kultur- und Charakterbilder Stk. 4—6, 8, 13—16. Benyttet Reinckes Stiløvelser og Eksamenstilene. Reinckes Grammatik.

III Ins. (Sigtryggsson) Lessing: Nathan der Weise, dels statarisk, dels kursorisk. Goethe: Faust I (i Udvalg), og en Række Digte. Sigtryggsson: Deutsche Kultur- und Charakterbilder, Stk. 7, 10, 17—18, 20. Zahn: Vier Erzählungen aus den „Helden, den Alltags“ S. 7—27, 47—68. Stil hver Uge, afvekslende Oversættelse og Genfortælling. — Til Prøven opgives: Lessing: Nathan III, 5—7, Goethes Faust v. 686—948, 1530—1842, 4405—4612. Schiller: Maria Stuart III, Lied von der Glocke, Kraniche des Ibykus. Kulturbilder 5, 6, 8, 10, 14. — Som Grundlag for Samtaleprøven: Kulturbilder 2, 3, 11, 13.

Fransk.

R. (Frk. Gregersen) N. Chr. Nielsen og Fr. Hoffmann: Fransk Begynderbog S. 1—101. Til Prøven opgives: S. 56—101.

Ins og m (Frk. Gregersen, Mehl) Nielsen og Hoffmann: Fransk Begynderbog. N. Chr. Nielsen: Fransk Skolegrammatik og samme: Stiløvelser I, Verber.

II (Mehl) Jung's Læsebog (ved Nielsen). Blinkenberg & Svanholt: Prosateurs modernes. N. Chr. Nielsen: Franske Stiløvelser I og Fransk Skolegrammatik.

III (Mehl) Blinkenberg & Svanholt: Prosateurs modernes. A. Daudet: Lettres de mon moulin (Nel-

son) André Maurois: Les silences du colonel Bramble. N. Chr. Nielsen: Fransk Skolegram. og Stiløvelser I.

Latin.

4a og b (Gudme, Andersen) Kr. Mikkelsen: Latinsk Læsebog S. 1—37. — Til Prøven opgives: S. 22—37.

Ims. (Gudme) Caesar: De bello Gallico I S. 1—16, III, IV.

IIms. (Gudme) Caesar: De bello Gallico I fra 16, II og V og Cicero (Cortsen) S. 1—17, 53—65.

IIIms. (Andersen) Cæsar: De bello Gallico, Liber V S. 97—131. Cicero (Cortsens Udg.) S. 41—52. Ovid (Thomsens Udg.) S. 17—20 og 27—43. Til Prøven opgives: Cæsar III Bog, Kap. 1—11 og 17—29 og IV Bog, Kap. 1—16. — Cicero (Cortsens Udg.) S. 1—29 og Ovid (Thomsens Udg.) S. 27—43.

Oldtidskundskab.

(Rektor)

I Græske Gudesagn efter Sechers Mytologi. Østergaards Udvalg af Iliaden til 16. Sang v. 867. Kretisk-mykenæisk Kultur, efter Secher: Græsk-romersk Kunsthistorie og Luckenbachs Billeder.

II Sechers Mytologi: Græske Heltesagn. Græsk Oldtidskunst efter Secher: Græsk-romersk Kunsthistorie og Luckenbachs Billeder. Det græske Dramas Historie. Sofokles: Kong Ødipus og Antigone, begge ved Thor Lange.

III Platon: Sokrates' Forsvarstale; Kriton og Faidon, ved Gertz. Platon: Eutyfron, ved Holten-Bechtolsheim. Kursorisk: Aristophanes: Skyerne, ved Joh. B. Koch og Eurypides: Medeia, ved Chr. Thomsen. — Til Prøven opgives: Græsk Oldtidskunst efter Secher: Græsk-romersk Kunsthistorie og Luckenbachs Billeder. Sofokles: Kong Ødipus. Platon: Apologien,

Kriton og Faidon. Østergaards Udvalg af Homers Iliade til 9. Sang Vers 161. Det græske Dramas Historie.

Historie.

1a og b (Randrup, Gudme) a-Kl. Henrik Madsens Verdenshist. for Mellemskolen I. til S. 37. b-Kl. samme Bog I og II til S. 29.

2a og b (Sigtryggsson, Randrup) Henrik Madsens Verdenshist. II ud, b-Klassen tillige III til S. 20.

3a og b (Sigtryggsson, Adler Lund) Henrik Madsens Verdenshistorie III fra S. 20 og IV til S. 27.

4a og b (Randrup) Henrik Madsens Lærebog IV.

R (Adler Lund) Schmidt: Frankrigs, Tysklands og Englands Historie efter 1860. H. L. Møller: Samfundslære for Realklassen, med en Del Forbigaaelser.

Ins. og mn. (Adler Lund, Randrup) Schmidt og West: Oldtiden. P. Munch: Middelalderen. Ottosen: Nordens Historie (ca. 24 Sider).

II (Randrup) Ottosen: Nordens Historie til S. 196. Munch: Den nyere Tids Historie. Munch: Den nyeste Tids Historie S. 1—36.

III (Randrup) Ottosen: Nordens Historie fra 1814. Munch: Den nyeste Tids Historie fra 1814 og Samfundskundskab (10. Udg.) S. 1—25, 27—39, 73—103, 109—14. — Til Prøven opgives: Pragfredens § 5 og de Brydninger, som dens Ophævelse fremkalder blandt danske Nordslesvigere (efter Mackeprang: Nordslesvig). Almindelig Historie og Nordens Historie efter 1814 og det læste i Samfundskundskab.

Naturlære.

I 1—4 Ml. benyttes Sundorphs Fysik for Mellemskolen og Jul. Petersens Kemi for Mellemskolen.

1a og b (Kæstel, Otterstrøm) Fysik I S. 1—45.

2a og b (Kæstel, Otterstrøm) Fysik I fra S. 45.

3a og b (Iversen, Otterstrøm) Kemien.

4a og b (Iversen, Kæstel) Fysik II.

R. (Kæstel) Sundorph: Fysik for Realklassen: Varmelære og Elektricitetslære. — Til Prøven opgives: Varmelæren S. 5—18, 22—24, 26—29. Hele Elektricitetslæren.

Iln. (Iversen) Fysik: Sundorph: Varmelære og Lyslære for Gymnasiet. Kemi: Jul. Petersens Kemi til Kulstof. 20 Maaleøvelser.

Iln. (Iversen) Fysik: Sundorph: Mekanisk Fysik undtagen Lyden. Barmwater: Astronomi 1. Del. 12 Maaleøvelser. Kemi: Jul. Petersens Kemi: Kulstof, organisk Kemi og Metallerne.

IIln. (Kæstel) Fysik: Barmwater: Astronomi fra Planeternes fysiske Forhold. Sundorph: Elektricitet og Magnetisme fra Side 26. 5 Maaleøvelser. Repetition af Eksamenspensum. Kemi: Jul. Petersens Kemi fra Jern. Repetition. — Til Prøven opgives: Fysik: Varmelære S. 1—30, Lyslære S. 18—50, Elektricitetslære S. 1—27, 44—56, 62—94. Mekanisk Fysik S. 1—29, 71—86, Astronomi S. 66—104, 112—116, 123—143. Kemi: S. 5—66, 104—122, 144—165. Følgende 15 Maaleøvelser: ¹⁾ Jerns Varmefylde, ²⁾ Vands Fordampningsvarme, ³⁾ Vinaands Udvidelseskoefficient, ⁴⁾ Samlelinsens Brændvidde, ⁵⁾ Linse-systemer, ⁶⁾ Elektromotorisk Kraft (Kompensationsmetoden), ⁷⁾ Modstandsmaaling (Wheatstones Bro), ⁸⁾ Faldmaskinen, ⁹⁾ Lydens Hastighed i Glas og Kul-syre, ¹⁰⁾ Varmeenhedens mekaniske Ækivalent, ¹¹⁾ Snoning, ¹²⁾ Luftens Normalvægtfylde, ¹³⁾ Det fysiske Pendul, ¹⁴⁾ Horizontalintensiteten, ¹⁵⁾ Joules Lov.

Matematik og Regning.

I 1—4Ml. benyttes Friis-Petersen og Jessen: Mellemskolens nye Regnebog I—IV.

1a og b (Frk. Jørgensen, Iversen) Regnebog I. 1 Sæt Hjemmeopgaver om Ugen.

2a og b (Iversen, Kæstel) Regnebog II. Pihl og Rasmussen: Geometriske Øvelser I. Jessen og Smith: Aritmetik for Mellemskolen I. 1 Sæt Hjemmeopgaver om Ugen.

3a og b (Thomsen, Frk. Jørgensen) Geometri: Pihl og Rasmussen II S. 1—37. Aritmetik: Jessen og Smiths II Del. Regnebog III. 2 Sæt Hjemmeopgaver hver Uge.

4a og b (Frk. Jørgensen, Thomsen) Regnebog IV. Pihl og Rasmussen: Geometriske Øvelser fra S. 37. Jessen og Smith: Aritmetik for Mellemskolen III 2 Sæt Hjemmeopgaver hver Uge.

R. (Thomsen) Friis-Petersen og Jessen: Real-klassens Regnebog. Jessen og Smith: Matematik og Regning for Realklassen, med enkelte Forbigaaelser. I Reglen 3 Opgaver ugentlig.

Iln. (Kæstel) Pihl og Kristensen: Matematik I. I Reglen 4 Hjemmeopgaver om Ugen.

Ins. (Kæstel) Carl Hansen: Ren Matematik, forfra til Fladeindhold S. 62.

IIln. (Kæstel) Pihl og Kristensen: Matematik II. I Reglen 6 Opgaver om Ugen.

IIIns. (Iversen) Carl Hansen: Ren Matematik fra S. 62. Carl Hansen: Anvendt Matematik til Astronomi.

IIIln. (Iversen) Pihl og Kristensen: Matematik III. C. Juel: Stereometri. I Reglen 6 Opgaver om Ugen. Til Prøven opgives: Pihl og Kristensen: I S. 113—120, 121—124, 131—137, 168—188. II. S. 9—70, 78—79, 111—116, 129—156, 158—166, 176—195. III S. 1—40, 70—73. C. Juel: Stereometri S. 73—77, 81—87.

IIIIns. (Kæstel) C. Hansen: Anvendt Matematik fra Bevægelseslæren. Til Prøven opgives: Af I. Del: §§ 1—6, 24—40, 67—75. Af II. Del: §§ 12—20.

Naturfag.

(Otterstrøm)

Iln. Madsen, Bøving-Petersen og Stockmarr: Geologi for Gymnasiet samt Afsnit af Biologien.

Ins. som Iln. — dog ikke Biologi.

IIln. Simonsens Biologi, Kroghs Fysiologi til Aandedræt, Bøving-Petersen: Havet, Stockmarr: At-

mosfæren, Klima og Plantebælter, af C. C. Christensen: Østersø- og Vesterhavslande: Rusland og Tyskland.

IIIns. Simonsens Biologi (nogle Afsnit forbigaaede). Heegaard: Astronomiens Begyndelsesgrunde. Kroghs Fysiologi til Aandedræt.

IIImn. Kroghs Fysiologi fra Aandedræt Bogen ud. Repeteret Eksamenspensum. Til Prøven opgives: Stockmarr: Atmosfæren, Klima- og Plantebælter. Bøving-Petersen: Havet. Af C. C. Christensen: Østersø- og Vesterhavslande: Rusland og Tyskland. Simonsen: Biologi.

IIIns. Krogs Fysiologi fra Aandedræt. Repeteret Eksamenspensum. Til Prøven opgives: Simonsen: Biologi. Heegaard: Astronomiens Begyndelsesgrunde.

Geografi.

I 1—4Ml. benyttes C. C. Christensens Geografi for Mellemsk. og i alle Klasser C. C. Christensen og Krogsgaards Atlas for Mellemsk.

1a og b (Otterstrøm, Rektor) Europa til Alperne.

2a og b (Thomsen, Rektor) Alperne, Svejts, Donaulandene, Sydeuropa.

3a og b (Rektor) Afrika, Asien, Australien, den mat. Geografi.

4a og b (Otterstrøm) Amerika, Verdenshavene, Danmark, Island, Norge, Sverige.

R (Rektor) C. C. Christensen: Østersø- og Vesterhavslande (undtagen Rusland).

Naturhistorie.

I 1—4 Ml. benyttes Bøving-Petersen og Stockmarr: Zoologi for Mellemsk., Balslev og Simonsen: Botanik for Mellemsk., Rasmussen og Simonsen: Lille Flora (ogsaa i Realklassen).

1a og b (Otterstrøm) Pattedyr, Spurvefugle. Botan. 1. Hæfte.

2a og b (Andersen, Otterstrøm) Fugle, Krybdyr, Padder. Botan. 2. Hæfte.

3a og b (Andersen, Frk. Roed-Müller) Fisk, Leddyr, Orme. Botan. 3. Hæfte.

4a og b (Andersen) Bløddyr, Straaledyr, Menesket. Botan. 4. Hæfte (enkelte Forbigaaelser).

R. (Andersen) Balslev og Andersen: Zoologi for Realklassen. Balslev og Simonsen: Botanik for Realklassen: udvalgte Plantefamilier.

Skrivning.

Jørgensens Skrivesystem følges.

1a og b (Andersen, Frk. Jørgensen) Hæfte 7, 8 og 9.

2a og b (Frk. Jørgensen, Frk. Gregersen) Hæfte 8, 9, 10.

3a og b (Frk. Gregersen, Gudme) Hæfte 11 og 12 (a-Kl.), Hæfte 12 og 13 (b-Kl.).

4a + b (Frk. Jørgensen) Indøvelse af regelmæssig Haandskrift gennem Afskrivningsøvelser.

Tegning.

1a og b (Frk. Jørgensen) Tegning dels efter plane Modeller, dels efter lettere fritstaaende Modeller. Farvelægning med Vandfarve.

2a og b (Frk. Jørgensen) Tegning efter fritstaaende Modeller; Farvelægning med Vandfarve.

3a og b (Frk. Jørgensen) som 2Ml.

4a + b (Thomsen) som 2Ml.

Haandarbejde.

(Frk. Maltbæk)

1Ml. Syet et Øvelsesstykke med Linnedsyning og Hvidsøm og strikket en Strømpefod.

2Ml. Syet et Forklæde og en Underkjole, øvet Strømpestopning.

3Ml. Syet en Kombination og strikket et Par Vanter.

4Ml. Syet en Pyjamas, øvet Hedebo og syet forskellige Mellemarbejder.

Sang.

(Thomsen)

Da Hr. Thomsen blev syg midt i September og sidst i December tog sin Afsked, har Gymnasiet og Realklassen ingen Sangundervisning faaet i den største Del af Skoleaaret. Pastor Bang har som Vikar indøvet en Del Salmer og Sange med Mellemskolens Elever.

Legemsøvelser.

Pigerne (Frk. Maltbæk) har foruden Gymnastik indøvet Boldspil og i Sommermaanederne Svømning.

Drengene (Adler Lund). Foruden Gymnastik har der været drevet Haandbold og Fodbold. Om Sommeren har der været Badning og Svømning fra Kommunens Badeanstalt.

Udenfor Skoletiden har Skolen ydet fri Svømmeundervisning ved stud. mag. Sv. Johansen.

Den udvidede Svømmeprøve er taget af Meta Wind (III), Käte Jacobsen (R), Solvejg Pedersen, Ove Henriksen (4a), Axel Jensen, Hans Weiss (3a), Inger Andersen (3b) og Jes Egholm (2b).

Frisvømmerprøven er taget af Anne Grethe Gredsted, Ingrid Ipsen, Ellen Thordsen, Inga Bennike (1s), Elly Petersen, Ernst Rehbeen, Peter Dall, Hother Paludan Andersen (4a), Birthe Bølling, Helga Hansen (4b), Inger Jensen (3a) Astrid Mørup, Marie Nissen, Theodor Sorgenfrei, Tove Bennike, Heinz Jessen, Günter Lester, Anker Lyck, Knud Petersen (3b), Marie Evald, Lise Sigtryggsson, Karen Mundt, William Hansen, Nikolai Kümpel, Erik Bennike (2a), Harald Reinstrup og Chresten Hansen (2b).

Skoleidrætsmærket af 3. Grad er erhvervet af Børge Danielsen (4a), Steen Hjort og Harald Stuhr (4b).

Fra Skoleaaret 1929—30.

$\frac{8}{5}$ — $\frac{11}{5}$ Udflugt til Djursland med II Gymnasieklasses 22 Elever under Ledelse af Adjunkt Otterstrøm og Fru Otterstrøm. D. 8. Maj til Aarhus; Besøg paa det astronomiske Observatorium; om Aftenen til Grenaa, Indkvartering hos Borgerne. D. 9. Maj i Privatbiler, der var stillet til Raadighed, til Aalsø Kirke — „Søren Kanne“ og „Præsten i Vejby“ — og til Herregaarden Katholm; undervejs Stendysse og nogle udgravede Kæmpegrave. Glatved Kalkbrud med Morænegrus, indeholdende store Kalksten, aflejrede ved Munden af en Smeltevandsflod; flade Sletter, dannede af denne Flod; Bundmorænelandskab ved Siden af Flodsletten; ved Stranden hævet Havbund fra Stenaldersænkningen; Strandvolde. — Ebeltoft med det gamle Raadhus (nu Museum) og Tangdigerne. Femmøller, Rosekær Stendysse, Kalø Ruin og Møllerup Herregaard. Langs det udtørrede Kolindsund til Fanerup Pumpestation. Om Natten i Grenaa. D. 10. Maj med to Rutebiler til Fornæs Fyr, Sangstrup Klint — Kridtklinter med Flintelag — og Genforeningssten i Voldby. Efter Middag i Grenaa med Bil til Kirial Kalkbrud — Morænegrus ved Munden af en Smeltevandsflod — og en Jættestue ved Slemminggaard; tilbage til Grenaa. Spadseretur til Kridtklinter Nord for Havnen og Klitterne Syd for Havnen; Mindesmærke for Søren Kanne. D. 11. Maj til Aarhus; Skulptur- og Malerisamling i Aarhus Museum; „den gamle By“; Domkirken. Fra Toget paa Hjemvejen iagttoges forskellige Overfladedannelser som Endemoræner, Smeltevandsdale, Bakkeøer og isdæmmede Søer.

$\frac{11}{5}$ Regimentsmusikken spillede paa Grønningen i det store Frikvarter.

$\frac{25}{5}$ Cykeludflugt efter Skoletid med 3. Mkl. a og b (37 Elever) under Ledelse af Adjunkt Otterstrøm. „Barstenen“ ved Dybbøl; Krigergraven ved Bøffelkobbøl; Teglværk ved Nybøl; Graasten Slot med Park og Karpedamme.

$31/5$ — $2/6$ Geologisk Kursus under Ledelse af Dr. phil. Victor Madsen. $31/5$ og $1/6$ Foredrag med Lysbilleder ved Dr. Madsen i Statsskolens Festsal for Skolens ældre Elever og en talrig Skare fra By og Land. Efter Foredragene Udflugt, d. 31. Spadseretur til Klinting Hoved og d. 1. med Dampet til Skelde. D. $2/6$ Biltur i Sundeved og Broagerland, hvor navnlig Istidens forskellige Aflejringer studeredes, Randmoræner, Smeltevandsaflejringer og isdæmmede Søer.

$9/6$ Cykeludflugt efter Skoletid med 2 Mkl., a og b (35 Elever), under Ledelse af Adjunkt Otterstrøm og Frk. Otterstrøm. Forbi „Barstenen“ til Dybbøl Mejeri; Broager Kirke („St. Georg og Dragen“) og Kirkegaard med Mindehøj; Teglværk. Hjem over Egernsund og Graasten.

$26/6$ Geologisk Udflugt med 18 Gymnasieelever under Ledelse af Adjunkt Otterstrøm. Med Dampet til Skelde, Spadseretur langs Stranden til Stensigmose Klint med Morænedannelser og Smeltevandsaflejringer og under dette interglaciale Dannelser.

$31/8$ — $1/9$ Udflugt med II. Gymnasieklasse til Slesvig under Ledelse af Lektor Randrup og Adjunkt Frk. Roed-Müller. Slagmarkerne ved Sankelmark og Isted; Slesvig Domkirke; Danevirke.

$2/9$ For den samlede Skole holdt Lektor Jensen Foredrag om Folkeforbundsforsamlingen i Genf.

$2/9$ efter Skoletid og d. $3/9$ Udflugt med I. Gymnasieklasse og Realklassen (48 Elever) i Rutebiler, under Ledelse af Adjunkterne Otterstrøm og Kæstel og Frk. Jørgensen. Forskellige Overfladeformer i Landskabet, Bundmoræne i det østlige Sundeved, Randmoræne i det vestlige Sundeved, Smeltevandsletter med Bakkeøer i det vestlige Sønderjylland, Marsken ved Højer. Samtidig iagttoges forskellig Bygningsstil og de historisk Minder.

$11/9$ Skoleskovtur til Sønderkov med alle Skolens Klasser.

$15/9$ (Søndag) Udflugt med 2. og 3. Mkl. til Frydendal og Taksensand under Ledelse af Adjunkt

Otterstrøm. Amtsbanerne gav gratis Befordring til Hundslev.

^{26/9} Sportsstævne paa Sønderborg Statsskole med Deltagelse af et Fodbold- og et Haandboldhold (Drenge) og et Langboldhold (Piger) fra Ribe Kate-dralskole under Ledelse af Rektor Willumsen, Adjunkt Krebs og Frk. Munch — og et Fodboldhold og et Langboldhold fra Svendborg Statsskole under Ledelse af Rektor D. Petersen, Gymnastiklærer Grønvald og Frk. Stub. Om Formiddagen Besøg paa Dybbøl, hvor Lektor Randrup talte ved Fællesgraven og i Kongeskansen; derefter Sportskampe og om Aftenen festligt Samvær med Dans. Udfaldet af Sportskampene blev flg.: I Haandboldkampen vandt Sønderborg over Ribe; i Fodboldkampen vandt Svendborg over Sønderborg, og Ribe over Svendborg; i Langboldkampen vandt Ribe over Svendborg, og Sønderborg over Ribe.

^{27/10} (Søndag) Langboldkamp i Aabenraa mellem et Gymnasiehold og et Mellemskolehold fra Sønderborg Statsskole (Piger) med tilsvarende Hold fra Aabenraa Statskole. Aabenraa Gymnasiehold og Sønderborg Mellemskolehold sejrede. Om Eftermiddagen Kaffebord med Taler og Sange.

^{4/11} 3. Mkl. besaa Telegrafstationen i Sønderborg.

^{6/11} I Gymnasieklasses mat. Afd. besaa den meteorologiske Station paa Sønderborg Posthus.

^{14/11} 150 Aarsdagen for Øhlenschlægers Fødsel. Lektor Randrup holdt Foredrag om Øhlenschlæger. En af Skolens Elever deklamerede „Guldhornene“ under Ledsagelse af Hartmanns Musik, ligeledes ved en Elev. Adjunkt Adler Lund oplæste „Kong Frode paa Vifils Ø“, hvorefter to af de mindre Elever gengav Scenen „Roar og Helge i Jordehuset“. Nogle af de større Elever spillede fem udvalgte Scener af „Aladdin“.

^{20/11} Udflugt i Skoledagens to sidste Timer med I Gymnasieklasses mat. Afd. under Ledelse af Adjunkt Otterstrøm til Klinting Hoved.

^{22/11} Skolen havde Besøg af Undervisningsinspektørens Medhjælper, Lektor Andersen.

^{30/11} Kunstmaler og Raderer Stubbe Teglbjerg holdt Foredrag med Lysbilleder for den samlede Skole om „Grafisk Kunst“.

^{3/12} Eleverne i 3. Mkl. b havde — under Klasse-lærerinde Adjunkt Frk. Roed-Müllers Ledelse — for at fremme Interessen for Husflid ordnet en Udstilling af Husflidsarbejder, som Eleverne havde forarbejdet i deres Fritid. Ved en lille Højtidelighed, hvor ogsaa en Del Forældre var til Stede, blev der uddelt Belønninger for de bedste Arbejder.

^{20/12} Regimentsmusikken spillede i Festsalen i det store Frikvarter.

^{20/1—21/1} Skolekomedie. Der spillede Hostrups „Intrigerne“ og Erik Bøghs „Jomfruen“, begge Aftener for fuldt Hus. Ved denne Lejlighed indviedes Skolens eget nye velindrettede Teater.

^{10/2} Afstemningsfest. Adjunkt Kæstel holdt Foredrag om Afstemningen for 10 Aar siden og fremviste Lysbilleder fra Afstemningstiden.

^{15/2} Frk. Paula Trock, Bestyrerinde af Væveskolen „Askovhus“, holdt for en Del af Skolens Piger Foredrag om Vævningens Historie og Teknik, med Demonstration af Vævning. Der forevistes en stor Del kunstnerisk udførte Arbejder.

^{14/3} Ved Morgenandagten mindedes Rektor Tiarsdagen for Afstemningen i 2. Zone.

^{17/3} Snoghøj Gymnastikhøjskole for Kvinder under Ledelse af Frk. Abildgaard gav en Gymnastikopvisning for den samlede Skole.

^{19/3} 1. Gymnasiekl. mat. Afd. aflægger Besøg paa Margarinefabriken Bona.

^{19/3} Besøg af Gymnastikinspektørens Medhjælper, Lektor Thorup.

^{2/4} 125 Aarsdagen for H. C. Andersens Fødsel. Efter en kort Tale af Rektor fremviste Elever en Række Tableauer fra H. C. Andersens Eventyr. I Pauserne blev der sunget nogle af Digterens mest kendte Sange, dels Solo- og dels Fællessang. Dagen forud blev

Festen holdt for Sønderborg Folkeskoles lavere Klasser, paa Festsdagen blev den gentaget for Folkeskolens højere Klasser og om Aftenen for en stor Kreds af Stasskolens Elevers Forældre og paarørende.

¹²/₄ Besøg af Gymnastikinspektørens Medhjælper Fru Bugge Hansen.

¹⁴/₄. *Ungdomsforbundet til Dyrenes Beskyttelse*, der indenfor Sønderborg Statsskole udgør en Kreds paa 85 Medlemmer, under Ledelse af Adjunkt Frk. Roed-Müller, indbød 1.—3. Mellemskoleklasse til en Underholdning i Festsalen. Lektor Andersen holdt et indledende Foredrag om *Naturfredning*, hvori han indskærpede Børnene at vise Skaansomhed mod Dyr og Planter. Derefter fremvistes som Lysbilleder Lundbyes Tegninger til Kaalunds Fabler, og Kaalunds Vers blev fremsagt dertil af Kredens Medlemmer. — Ind imellem blev der sunget nogle af vore Foraarsange.

Stipendier og Flidsbelønninger.

er tildelt følgende Elever:

Udbetalingsstipendium: i III G.: Emma Andersen (100 Kr.), Frieda Stachg (100 Kr.), Harald Hjort (150 Kr.), Gerda Claussen (50 Kr.), Max Jacobsen (100 Kr.), Bruno Schacht (80 Kr.); i II G.: Jørgen Nicolaisen (100 Kr.).

Oplægsstipendium: i III G.: Matthias Matthesen (100 Kr.); i II G.: Jørgen Dethlefsen (150 Kr.); i I G.: Jørgen Hansen (150 Kr.).

Flidspræmier (Bøger): Gerda Madsen og Jørgen Møller (R), Jens Ove Madsen, Broder Iversen, Matthias Hollensen, Chr. Andersen og Hans Thomhave (4a), Flemming Claussen og Gerda Pedersen (4b), Hjalmar Ørsted-Petersen (3b), Astrid Grevsen, Jørgen Lorenzen og Kjeld Kappel (2b).

Alliance Francaise's Præmie (Nouveau Petit Larousse Illustré) til en Elev, der udmærkede sig i Fransk, tilfaldt Ellen Surlykke Petersen (III G.).

Desuden var der af Sanglærer L. Thomsen udsat en Bogpræmie, Johan Ottosen: Vor Historie, i tre Bind, til en flink Elev i Gymnasiet. Den tilfaldt Gustav Hansen (III G).

Fra Selskabet af 1916 for Udbredelse af gensidigt Kendskab til dansk og tysk Kultur modtog Skolen nogle Bøger til de flinkeste Elever i Tysk i Gymnasiet. De blev uddelt til Walther Holm, Bodil Andersen (III G) og Frieda Stachg (II G).

En Del svenske Bøger fra „Clara Lachmanns Legat“ blev givet til Mogens Iversen og Ellen Petersen (III G) Marie Paulsen (II G), Karen Margrethe Scheel (I G), Ernst Rehbeen og Richard Petersen (4. Mkl.)

Gaver.

Boggaver er modtaget af Undervisningsministeriet, af Pastor emerit. Th. Jørgensen og Elev i 2b Edith Nørhald, der har foræret Skolen Pragtværket Verdens levende Dyr.

Vi bringer Giverne vor bedste Tak.

Den naturhistoriske Samling

har i Aarets Løb modtaget en Del Gaver, for hvilke Skolen bringer Giverne sin varmeste Tak.

Adjunkt Frk. Roed-Müller: Prøver af forskellige Malme fra Harzen.

Mogens Juhl (2b): Kranium af Menneske.

Jørgen Lange Petersen (1b): Stenøkse og forstenet Søpindsvin.

Werner Livoni (2b): Præparater af Kyllinger 10 og 15 Dage gamle.

Georg Berggreen (1a): Dafnier til Akvarierne.

Børge Iversen (1b): Raslesten (forstenet Kiselsvamp) og forstenet Søpindsvin.

Ogsaa alle de Elever, som har medbragt Planter til Undervisningsbrug, takker Skolen for deres gode Hjælp.

Oversigt over
Sønderborg Statsskoles Regnskab 1929/30.

Indtægt.

Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr.	10449,20
Skolekontingenter	"	5754,00
Fra Kvæsturen	"	152000,00
Ekstraordinære Indtægter	"	35878,83
Fradrag for Tjenesteboliger	"	1166,40
3% Pensionsfradrag	"	2765,70
Renter	"	34,48
Til Indtægt for Statskassen ad § 23 III	"	3048,59
		Kr. 211097,20

Udgift.

Forrentning af indest. Kapitaler	Kr.	23422,15
Bidrag til Dækning af Pensionsbyrden	"	7375,20
Afskrivning paa indest. Kapitaler	"	4684,43
Lønninger og Honorarer	"	114606,54
Timebetaling	"	21989,54
Bibliotek og videnskabelige Samlinger	"	1497,55
Inventariets Vedligeholdelse og Fornyelse	"	1252,88
Kontorhold, Programmer o. s. v.	"	1600,22
Smaaudgifter	"	111,30
Skolenævn, Forældremøder	"	200,00
Repræsentation	"	300,00
Tjenesterejser	"	161,20
Stipendier, Flidspræmier	"	755,00
Aarlig Vedligeholdelse	"	3480,00
Hovedstandsætninger	"	1657,37
Rengøring	"	7294,50
Brændsel og Belysning	"	4900,00
Skatter	"	1934,87
Lysbilleder	"	70,00
Elevbogsamlingen	"	99,99
Svømmeundervisningen	"	208,72
For Benyttelse af Badeanstalten	"	115,00
Ekskursioner	"	145,00
Leje af Skolelokaler	"	468,00
Rejsegodtgørelser til Vikarer	"	136,00
Pensioner	"	802,20
Kassebeholdning 1. April 1930	"	11829,54
		Kr. 211097,20

Den aarlige Gymnastikopvisning fandt Sted i Dagene den 3. — 9. April.

Sangprøven bortfaldt paa Grund af Hr. Thomsens Sygdom og Død.

For den mundtlige Del af Afgang- og Aarsprøverne vil et særligt Skema senere blive uddelt.

Torsdag den 26. Juni Kl. 12 holdes Afslutning.

Optagelsesprøven falder i Dagene den 27. og 28. Juni.

Til at overvære de mundtlige Prøver og Afslutningshøjtideligheden indbydes Elevernes Forældre og andre, som interesserer sig for Skolen.

Det nye Skoleaar begynder Fredag den 15. August Kl. 12.

Maj 1930.

J. M. Hertz,
Rektor.

Rektor træffes i Reglen hver Skoledag Kl. 1—2, undt. Lørdag; til andre Tider efter forudgaaende Aftale.

Af Skolens Ordensregler.

1. Eleverne samles om Morgenens i Skolegaarden, tidligst et Kvarter før Undervisningens Begyndelse.
 2. Elever, der ønsker at cykle til Skolen, maa henvende sig til den inspektionshavende Lærer om Plads til Cyklen. Kun Elever med længere Skolevej kan vente at faa Cykelplads. Skolen kan ikke paatage sig Ansvaret for, at Cykler forbyttes eller bortkommer paa Skolen.
 3. I Frikvarterene skal Eleverne opholde sig paa Legepladsen. Tilladelse til at blive i Klassen gives kun efter skriftlig Anmodning fra Hjemmet og kun for en Uge ad Gangen. Ingen Elev maa forlade Skolen i Skoletiden uden med Skolens Tilladelse.
 4. Alle Skolesager skal være mærket med tydeligt Navn. Nye Bøger maa ikke mærkes, før de har været fremvist paa Skolen.
 5. For glemte Sager har Skolen intet Ansvar.
 6. Uvedkommende Ting maa ikke medbringes, og Handel mellem Eleverne paa Skolen er forbudt. Penge, Ure og andre Værdigenstande maa ikke efterlades i Overtøj eller Pulte. Indsamlinger maa ikke finde Sted uden Rektors Tilladelse.
 7. Forsætlig eller tankeløs Beskadigelse af Skolens Inventar vil blive forlangt erstattet.
 8. En Elev, der har maattet forsømme Skolen, skal, naar han (hun) igen møder, medbringe skriftlig Meddelelse fra Hjemmet om Udeblivelsens Aarsag og Varighed. Til enhver Forsømmelse, som ikke skyldes Sygdom eller anden tvingende Aarsag, maa Rektors Tilladelse forud indhentes.
 9. Skriftlig Meddelelse fra Hjemmet skal medbringes, naar en Elev af en eller anden Grund ikke har kunnet udføre sit Hjemmearbejde.
 10. Fritagelse for enkelte Gymnastiktimer tilstaaes efter skriftlig Anmodning fra Hjemmet. Skal Fritagelsen være længere, kræves Lægeattest, hvortil Blanket faas paa Skolen. Elever, der en kortere Tid er fritaget for Gymnastik eller Sang, skal være til Stede ved Undervisningen, medmindre de særlig er blevet fritaget derfor af Rektor.
 11. Jernbanerejsende Elever, hvis Tog gaar længere Tid efter Skoletidens Ophør, opholder sig til henimod Togets Afgang paa Skolen under en Lærers Opsyn; de skal anvende Tiden til Lektielæsning i de dem anviste Klasseværelser.
-